

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΛΘ' | ΩΑΝ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑΙ — ΤΗΛ. 72.18.308 | 1/15 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1990 | ΑΡΙΘ. 18

— ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ —

Ευαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Ἡ ἐορτὴ τῶν Χριστουγέννων. — Μητροπ. Πατρῶν Νικοδήμου, Μηνύματα Τριφιδίου. — Μητροπ. Σισσανίου Ἀντωνίου, Τὸ ἀληθινὸν καύχημα τοῦ χριστιανοῦ. — Δημοσθ. Σαβράμη, Ὁ ἀντιχριστιανικὸς χαρακτήρας τῆς «ἡλεκτρονικῆς ἐκκλησίας». — Ἀρχιμ. Μακαρίου Βαρλαάμ, Τὸ ἄστρον τῆς Βηθλεὲμ εἰς τὴν Βυζ. Τέχνην. — Ἀρχιμ. Π. Ἀθανάτου, Ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἱατροί μας. — Ἀρχιμ. Χριστοδούλου Η. Μουστάκα, Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. — Μοναχοῦ Μωυσέως, Τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο. — Λάμπρου Κ. Σκόντζου, Πατερικὴ προσέγγιση τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Ἐνανθρωπήσεως. — Ἐπίκαιρα. — Γιάννη Μ. Σπετσιώτη, Βιβλιογραφικὸ καὶ ἀρθρογραφικὸ δελτίο Βυζ. Μουσικῆς ἔτους 1989. — Περιεχόμενα «Εφημερίου» ἔτους 1990. — Οἱ κατὰ τὸ 1990 συνεργάται τοῦ «Εφημερίου».

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

Ἀθῆναι, Ἰασιου 1 — Τηλ.
72.10.734 ● Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Ἰωάννης
Μιχαήλ, Ἀριστοτέλους 179,
112 51 Αθῆναι.

Η ΕΟΡΤΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ

Ἀρχικὰ ἡ Γέννησις τοῦ Κυρίου ἐορταζόταν μαζί με τὴν ἐορτὴ τῶν Ἐπιφανίων, ἀλλὰ ἐνωρὶς ἡ ἐορτὴ αὐτὴ χωρίσθηκε σὲ δύο, δηλαδὴ στὴν ἐορτὴ τῶν Χριστουγέννων καὶ στὴν ἐορτὴ τῶν Θεοφανείων. Ἡ ξεχωριστὴ ἐορτὴ τῶν Χριστουγέννων καθιερώθηκε καὶ διαδόθηκε στὴ Δύση καὶ ὀρίσθηκε γιὰ τὴν 25ῃ Δεκεμβρίου, ποὺ ἦταν, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν Δυτικῶν, ἡ ἡμέρα τοῦ χειμερινοῦ ἡλιοστασίου. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Δύσεως περὶ τὰ μέσα τοῦ δ' αἰῶνος ὥρισε τὴν ἐορτὴ τῶν Χριστουγέννων ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς, καὶ διότι ἤθελε πιθανῶς νὰ δημιουργήσῃ ἀντίπαρο στὴν κυρία ἐθνικὴ ἐορτὴ τῆς ἡμέρας τῆς γεννήσεως τοῦ ἀνικτήτου Ἡλίου (Dies Natalis Solis Invicti), περὶ τὴν ὁποία εἶχε συγκεντρωθῇ ἡ ἐναντίον τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀντίσταση τοῦ Ἐθνισμοῦ. Ἡ Ἐκκλησία στὴν ἐθνικὴ ἐορτὴ ἀντιπρόταξε ἐορτὴ μετὰ νέο περιεχόμενο, ποὺ προβάλλει τὸν Ἥλιο τῆς Δικαιοσύνης (Ματθ. 4,2), τὸ «φῶς τοῦ κόσμου» (Ἰωάν. 8,12).

Ἡ ἐορτὴ τῶν Χριστουγέννων διαδόθηκε ἰσχυρὰ στὴ Δύση καὶ σ' ὅλην τὴν Ἀνατολὴν στὰ χρόνια τοῦ Μ. Βασιλείου, τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ τελευταῖος χαρακτηρίζει τὴν ἐορτὴ τῶν Χριστουγέννων «μητροπολὶν πασῶν τῶν ἐορτῶν» καὶ τονίζει ὅτι ὁ λαὸς τὴν ἔχει ὑποδεχθῇ μετὰ χαρὰ καὶ ἐνθουσιασμό παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι «οὗτω δέκατόν ἐστιν ἔτος, ἐξ οὗ δὴλῃ καὶ γνώριμος ἡμῖν αὕτη ἡ ἡμέρα (τῆς ἐορτῆς) γενένηται» (Migne Ἐ.Π. 48, 747 καὶ 49, 351). Πρὸς προετοιμασίαν γιὰ τὸν ἐορτασμὸ τῶν Χριστουγέννων ἡ Ἐκκλησία καθιέρωσε τεσσαρακονθήμερη νηστεία (15 Νοεμβρίου ἕως 24 Δεκεμβρίου).

Ἡ Ἀρμενικὴ Ἐκκλησία, στὴν ὁποία οὐδέποτε εἰσῆχθη ἡ ἐορτὴ τῶν Χριστουγέννων, συνεορτάζει μέχρι σήμερον κατὰ τὴν 6ῃ Ἰανουαρίου τὰ γεγονότα τῆς Γεννήσεως καὶ τοῦ Βαπτίσματος τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς Προσκυνήσεως τῶν Μάγων.

Ἡ ἐορτὴ τῶν Χριστουγέννων κατ' ἐξοχὴν μᾶς ὑπενθυμίζει, ὅτι «τοῖς καθημένοις ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς» (Ἠσ. θ' 1-2· Ματθ. δ' 16) καὶ ὅτι «Χριστὸς ἐστὶν ἡ εἰρήνῃ ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμώτερα (τὰ δύο χωρισμένα μέρη) ἐν καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας... Καὶ ἐλθὼν εὐηγγελίσατο εἰρήνην τοῖς μακρὰν καὶ τοῖς ἐγγύς» (Ἐφ. 6' 14, 17).

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΤΡΙΩΔΙΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΚΥΡΙΑΚΩΝ ΤΟΥ ΤΡΙΩΔΙΟΥ

Β' ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑΝΥΚΤΙΚΟΥΣ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥΣ ΤΗΣ Μ. ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΣ ΣΕΙΡΑ ΤΕΤΑΡΤΗ

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Πατρῶν
κ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ

3. ΤΗΣ Β' ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΝΗΣΤΕΙΩΝ (ἐσπέρας) ΑΝΑΓΚΑΙΑΙ ΥΠΟΜΝΗΣΕΙΣ

«Τὰ αὐτὰ γράφειν ὑμῖν ἐμοὶ μὲν οὐκ ὁ-
κνηρόν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές» (Φίλιπ. 3,1).

Διὰ δευτέραν φοράν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Τριω-
δίου ἡ Ἐκκλησία προβάλλει τὴν παραβολὴν τοῦ Ἀ-
σώτου Ὡτοῦ πρὸς ἐποικοδομὴν τῶν πιστῶν. Πλὴν τῆς
προηγηθείσης Κυριακῆς τοῦ Ἀσώτου, ἡ ἐβδομάς ἡ
ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τῆς παρουσίας ἐσπέρας ἔχει ὡς κύ-
ριον θέμα τῶν ὕμνων τῆς τὴν παραβολὴν τοῦ Ἀσώ-
του, καὶ ἐξ αὐτῆς προκύπτουν τὰ πνευματικὰ μηνύ-
ματα τῆς τρίτης ἐβδομάδος τῆς Μεγάλης Τεσσαρακο-
στῆς.

Δὲν εἶναι ἀσύνηθες εἰς τὴν Ἐκκλησίαν νὰ ἐπα-
νέρχεται ἐπὶ τῶν ἰδίων εὐαγγελικῶν μηνυμάτων. Αὐ-
τὴ αὕτη ἡ σημερινὴ εὐαγγελικὴ περικοπὴ (περὶ τοῦ
Παραλύτου τῆς Καπερναοῦμ) ἐπαναλαμβάνεται κατὰ
τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους καὶ ἄλλαι περικοπαὶ καὶ ἀν-
τίστοιχα διδάγματα τίθενται ἐνώπιον τῶν χριστιανῶν
κατ' ἐπανάληψιν, ἐντὸς τοῦ ἰδίου ἐκκλησιαστικοῦ ἔ-
τους. Καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἐτέθη ὡς ἀφετη-
ρία τῆς παρουσίας ὁμιλίας ὁ ἀποστολικὸς λόγος τοῦ
οὐρανοθάμνου Παύλου: «Τ ἂ α ὕ τ ἂ γ ρ ἄ
φ ε ι ν ὕ μ ι ν ἐ μ ο ἰ μ ἐ ν ο ὕ κ ὁ κ ν η
ρ ὀ ν, ὕ μ ι ν δ ἐ ἀ σ φ α λές». Ὁ ἀπόστολος
Παῦλος ἔγραψεν εἰς τοὺς Φιλιππησίους ὅτι, τὸ γὰρ
σᾶς τονίζω κατ' ἐπανάληψιν τὰ ἴδια πράγματα, ἐγὼ
μὲν δὲν τὸ θεωρῶ κουραστικόν γιὰ σᾶς ὅμως εἶναι ἀ-
σφαλές καὶ ὠφέλιμον.

Εἶναι χρήσιμον καὶ ἀπαραίτητον καὶ δι' ἡμᾶς νὰ
ἀσχολούμεθα ὅχι μίαν καὶ δύο φορές, ἀλλὰ κατ' ἐ-
πανάληψιν με ὠρισμένας ἀληθείας τῆς πίστεως καὶ
διδάγματα, τὰ ὁποῖα ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία ἰ-
διαίτερώς υπογραμμίζει.

1. Ὁρισμέναι διδασκαλίαι τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι
θασικαὶ καὶ θεμελιώδεις διὰ τὴν ζωὴν τῶν χριστια-
νῶν. Καὶ τὰ θασικὰ αὐτὰ διὰ κάθε χριστιανὸν ζητή-
ματα πίστεως καὶ ἀρχῶν εἶναι ἀνάγκη νὰ τονίζωνται
καὶ νὰ τὰ προσέχωμεν.

Ἐν προκειμένῳ, ἡ παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου υἱοῦ
εἶναι μία σελὶς τοῦ Εὐαγγελίου τόσον μεγάλης σημα-
σίας, ὥστε ἐλέχθη χαρακτηριστικῶς, ὅτι ἐὰν ὑποτεθῇ
ὅτι ἐχάνετο τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἐσώζετο μία σελὶς αὐ-
τοῦ, περιλαμβάνουσα τὴν παραβολὴν τοῦ Ἀσώτου
υἱοῦ, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἔχωμεν σαφῆ τὴν εἰκόνα τοῦ
Εὐαγγελίου καὶ τὴν διδαχὴν αὐτοῦ ἀρκετὰ πλήρη.
Καὶ εἶναι σαφές λοιπὸν διατὶ καὶ πάλιν τὴν προβάλ-
λει ἡ Ἐκκλησία καὶ τὴν θέλει ὡς θάσιν τῶν ἱερῶν
Ἀκολουθιῶν αὐτῆς τῆς ἐβδομάδος. Τὸ κύριον νόημα
τῆς παραβολῆς τοῦ Ἀσώτου υἱοῦ παρουσιάζει τὸν ἄν-
θρωπον ἅψ' ἐνὸς μὲν ἁμαρτάνοντα, ἅψ' ἐτέρου δὲ με-
τανοοῦντα. Εἶναι δὲ τοῦτο ἐν μικρογραφίᾳ ἡ ἱστο-
ρία ὅλων τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ κατὰ κάποιον τρόπον
ὁ καθένας ἐξ ἡμῶν εὐρίσκει τὸν ἑαυτὸν τοῦ μέσα εἰς
τὸν κύκλον αὐτόν, διότι ὅλοι ἔχομεν λάθει τὴν ἄγου-
σαν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀνακα-
λούμεθα εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἐπιστροφῆς. "Ὅχι δὲ ἅπαξ
καὶ δις ἀλλὰ κατ' ἐπανάληψιν πρέπει νὰ κρούεται ὁ
κώδων διὰ νὰ ἀλλάξωμεν διαγωγὴν. Νὰ διαπιστώ-
νωμεν τὸν βαθμὸν τῆς ἀπομακρύνσεώς μας ἀπὸ τοῦ
θεῖον θέλημα, διὰ νὰ προχωρήσωμεν ἀνυπερθέτως εἰς
ἀποφάσεις μετανοίας καὶ διορθώσεως. "Ὅταν κατ' αὐ-
τὸν τὸν τρόπον τίθεται τὸ ζήτημα, γίνεται φανερόν
πόσον ἐπιπολαιῶς κρίνουν τὰ πράγματα ἐκεῖνοι οἱ ὁ-
ποῖοι λέγουν: «τὰ ξέρομε αὐτά» δὲν χρειάζεται νὰ
ἐπανερχόμεθα εἰς τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια». Καὶ εἴθε νὰ
τὰ ἐγνωρίζαμεν εἰς βάθος καὶ εἰς πλάτος. Ἀλλὰ ἡ
πραγματικότης εἶναι ὅτι πολλοὶ οὐδὲ κἂν τὰ ἔχουν
προσέξει ἢ τὰ ξέρουν μόνον θεωρητικῶς. Γνωρίζουν

Ίσως μερικά στοιχειώδη πράγματα. Ἀλλά δι' αὐτὸ ἀκριβῶς, κάθε φοράν πού ἡ Ἐκκλησία ἐπανερχεται εἰς «γνωστὰ ζητήματα» (;) θὰ πρέπει τοῦτο νὰ ἀποτελῇ ἀφορμὴν νὰ προσέξωμεν θαυότερον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον στοιχειωδῶς ἴσως γνωρίζομεν. Καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει, καὶ διὰ τὰ πολὺ γνωστὰ ζητήματα καὶ καθήκοντα, ὑπάρχει τὸ εὐρύτατον στάδιον τῆς ἐφαρμογῆς, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατόν νὰ λέγῃ κανεὶς ὅτι «τὰ ξέρει» καὶ δὲν χρειάζεται ἐπάνοδος εἰς τὰς ἰδίας ὑπομνήσεις.

2. Ἐξ ἄλλου, ὑπεδηλώσαμεν ἤδη ὅτι αἱ ἀλήθειαι τοῦ Εὐαγγελίου ἔχουν πολὺ βάθος καὶ πολὺ πλάτος. Καὶ κάθε φοράν πού διαδάζομεν ὀλίγας γραμμὰς ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι συνηθέστατον νὰ εὕρισκώμεθα ἐνώπιον νέων πραγμάτων. Τὰ ἴδια τὰ ἱερὰ κείμενα, (οἱ ἴδιες περικοπές, οἱ ἴδιοι στίχοι, οἱ ἴδιες λέξεις) μᾶς δίδουν πολλὰς φορές καὶ νέα διδάγματα. Καὶ προσφύεστατα παρωμοίαν τὸ Εὐαγγέλιον πρὸς ἓνα μεταλλεῖον, τὸ ὁποῖον ὅσον θαυότερα τὸ σκάπτεις, ὅλο καὶ πολυτιμώτερα εὐρήματα ἀνακαλύπτεις. Ὅσοι δὲ ἔχουν πείραν προσωπικὴν τῆς χριστιανικῆς ἐποικοδομητικῆς μελέτης εἶναι εἰς θέσιν νὰ διαβεβαιώσουν ὅτι τὸ ἴδιον ἱερὸν κείμενον καὶ διδόν, ὅταν διὰ τρίτην καὶ τετάρτην καὶ πολλοστήν φοράν τὸ διεξέλθουν, πληρέστερα ἐπηρεάζονται καὶ ἐποικοδομοῦνται· καὶ ὁλονὸν ἀνακαλύπτουν νέας ἀπόψεις καὶ εὕρισκουν νέους «μαργαρίτας», τοὺς ὁποίους ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ περι-κλείει.

Διὰ τοῦτο, ὅταν ἡ Ἐκκλησία μᾶς παρουσιάξῃ εἴτε τὴν ἰδίαν περικοπὴν, εἴτε τὰς ἰδίας ἱερὰς τελετὰς καὶ ἀκολουθίας, δὲν ἔχουν δίκην ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι νομίζουν ὅτι, τὰ ἴδια ἀγιογραφικὰ καὶ λειτουργικὰ δεδομένα δὲν μιλοῦν τάχα στίς καρδιὰς μας. Αὐτὰ τὰ λέγουν ὅσοι ἔχουν μόνον μίαν ἐξωτερικὴν ἐξοικειώσιν πρὸς τὰ τελούμενα καὶ ἀναγινωσκόμενα καὶ φαλλόμενα. Ὅσοι συνειδητὰ παρακολουθοῦν τὴν θεῖαν λειτουργίαν καὶ τὰς Εὐαγγελικὰς περικοπὰς καὶ τὰς τελουμένας ἐκκλησιαστικὰς τελετὰς τοῦ ὀρθοδόξου λειτουργικοῦ μας θησαυροῦ, κάθε φοράν ἔχουν καὶ νεωτέρας συγκινήσεις καὶ ἐξάρσεις· καὶ αἰσθάνονται νὰ γίνωνται μέσα τοὺς ἰδιαίτεροι νύξεις. Διότι ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὁμιλεῖ εἰς τὰς καρδίας των κάθε φοράν μὲ νεώτερα μηνύματα καὶ συγκινησιακώτερον τρόπον.

Αὐτὸ εἶναι τὸ μυστικὸν πού κάνει τοὺς χριστιανούς νὰ μὴ χορταίνουν νὰ ἀκούουν καὶ νὰ δέχωνται τὰ ἴδια λατρευτικὰ καὶ μυσταγωγικὰ στοιχεῖα τῆς Ὁρθοδοξίας. Διότι εἶναι πολὺπλευρος καὶ «πολυποίκιλος» ἡ χριστιανικὴ διδασχὴ καὶ Παράδοσις. Καὶ κάθε φορά

κάτι τὸ νέον ἔχει νὰ μᾶς προσφέρῃ, καὶ δὴ κάτι πού ἀντιστοιχεῖ κάθε φοράν εἰς τὰς ἰδιαίτερας περιστάσεις τῆς ζωῆς ἐνὸς ἐκάστου. Ὁ θλιμμένος εὕρισκει τὴν παρηγορίαν, ὁ στερούμενος ἡρεμίας εὕρισκει τὴν γαλήνην, ὁ ἀπασχολούμενος μὲ σοβαρὰ προβλήματα εὕρισκει φῶς καὶ λύσιν δι' αὐτά. Καὶ εἶναι ὠμολογημένον ὅτι εἰς τοὺς μυχούς πόθους μας ἀπαντᾷ ἀλλεπάλληλα ὁ Θεὸς καὶ μὲ νέους τρόπους, διὰ τῶν αὐτῶν σελίδων τοῦ Εὐαγγελίου καὶ διὰ τῶν αὐτῶν μυστηρίων καὶ μυσταγωγικῶν τελετῶν τῆς Ἐκκλησίας μας.

3. Ἀλλά, ἀκόμη, μὴ λησμονοῦμεν ὅτι εἴμεθα ἄνθρωποι ἀδύνατοι. Καὶ δυσκίνητοι, ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν καλῶν ἀποφάσεων. Ἄν ἦτο βέβαιον ὅτι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴν πρώτην φοράν πού θὰ τὸ ἤκούομεν, θὰ τὸ ἐθέταμεν εἰς ἄμεσον καὶ συνεχῇ ἐφαρμογὴν, θὰ εἶχε θέσιν ἡ αὐτοπεποίθησις. Ποῖος μπορεῖ νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ἡ «ἐντολὴ» τοῦ ἔγινε δῖωμα καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκην ὑπομνήσεως; Δυστυχῶς ἡ πραγματικότης βεβαιώνει τὸ ἀντίθετον. Ἀπὸ τὴν μίαν στιγμὴν εἰς τὴν ἄλλην ὑφιστάμεθα σοβαρὰς μεταπτώσεις. Πολὺ εὐκολὰ ὁ νοῦς μας ὑποκλίνεται καὶ αἰχμαλωτίζεται· καὶ ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς πνευματικῆς ἀναβάσεως συχνὰ πέφτομε τόσον χαμηλά, πού ἐντρεπόμεθα διὰ τὸν ἑαυτὸν μας. Καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ τονίζεται πάλιν καὶ πολλάκις τὸ ἠθικὸν χρέος «ὁσάκις ἂν πέσης, ἔγειραι καὶ σωθήσῃ». Ὅσες φορές πέσης, προσπάθησε νὰ σηκωθῇς. Καὶ ἐπειδὴ πολλὰς φορές πίπτομεν, διὰ τοῦτο πολλὰς φορές ὁ Κύριος μᾶς ἀπευθύνει μηνύματα ἀνορθώσεως καὶ ἡ Ἐκκλησία μᾶς τὰ ὑπενθυμίζει συχνά.

Ἐπομένως, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἄς θελήσωμεν νὰ ἐφαρμόσωμεν τὴν μέθοδον αὐτὴν τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους «πρὸς οἰκοδομήν». Κατὰ τὴν παρούσαν δὲ ἐβδομάδα ἄς ἀποτελέσῃ ἡ παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου υἱοῦ τὸ καθημερινὸν μας ἀνάγνωσμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον θὰ λαμβάνωμεν τὰ ἐποικοδομητικὰ μας συνθήματα. Καὶ εἶναι βέβαιον, ὅτι μὲ ταιαύτην πνευματικὴν μελέτην καὶ ἄσκησιν συνεργούσης καὶ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἡ καρποφορία θὰ εἶναι πλουσία, καὶ «ὁ μισθὸς ἡμῶν πολὺς ἐν τῷ οὐρανῷ». Ἀμήν.

4. ΤΗ: Γ' ΚΥΡΙΑΚΗ: ΤΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ (ἐσπέρας)

«Ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον... Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν».

(Α' Κορ. α' 23-24)

Ἡ δύναμις καὶ ἡ σοφία εἶναι δύο μεγάλα κεφάλαια εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ὅσοι διαθέτουν δύναμιν καὶ σοφίαν θεωροῦνται προνομιούχοι. Εἶναι δὲ

ἐπὶ καιρὸν νὰ ἀκούσωμεν σήμερον — ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως — τὸν θεῖον ἀπόστολον Παῦλον νὰ διακηρύττῃ ὅτι αὐτὰ τὰ μεγάλα προνόμια προσφέρονται εἰς ἡμᾶς, ἐὰν ἀποδεχθῶμεν πλήρως τὸ κήρυγμα τοῦ Σταυροῦ διότι «ὁ ὕψωθεῖς ἐν τῷ σταυρῷ ἐκ οὐσίων» Χριστός, εἶναι «Θεοῦ δυνάμις καὶ Θεοῦ σοφία».

Ἄλλ' ἄς ἴδωμεν ποία δύναμις καὶ ποία σοφία παρέχεται εἰς τοὺς πιστεύοντες ὁλοφύχως εἰς «Χριστὸν ἐσταυρωμένον».

1. Ὁ ἄνθρωπος, παρ' ὅλας τὰς ἰκανότητας καὶ τὰς προόδους του, εἶναι ὅλος ἀδυναμία. Naί' ὁ ἄνθρωπος, ἂν θέλετε, τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ὁ ἐπιχειρῶν νὰ κατακτήσῃ τὸ διάστημα καὶ ἐξαπολύων τεραστίας δυνάμεις διὰ τῶν πυραύλων του, εἶναι παρὰ ταῦτα ἀδύνατος καὶ ἀνίσχυρος ἐν πολλοῖς.

Καὶ δὲν ὁμιλοῦμεν περὶ τοῦ ὕλικως ἀνισχύρου ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἐμπρὸς εἰς μίαν θεομηνίαν εὐρίσκεται τελείως ἄοπλος καὶ ἐκθετος εἰς τὸν κίνδυνον καὶ τὴν καταστροφὴν — τί λέγω; ἐνώπιον καὶ ἐνὸς ἀοράτου καὶ ἀσυλλήπτου μικροβίου δὲν κατορθώνει συνηθέστατα νὰ εὕρῃ ἀσφάλειαν καὶ προστασίαν, ἀλλὰ θερίζεται ἀνηλεῶς.

Ὅμιλοῦμεν μᾶλλον περὶ τοῦ ἠθικῶς ἀνισχύρου ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος δὲν κατορθώνει πολλάκις νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς ἀδυναμίας του, τὰ ἐλαττώματά του, τὰ πάθη του καὶ τὰς ἀμαρτίας του.

«Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος!» ἀναφωνεῖ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ἀναλογιζόμενος πόσῃ δυνάμει ἔχει ἡ ἀμαρτία καὶ πόσῃ ἀδυναμίᾳ πρὸ αὐτῆς παρουσιάζει ὁ ἄνθρωπος· «τίς με ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;». Ποῖος θὰ με λυτρώσῃ ἀπὸ τὸν ἠθικὸν θάνατον, εἰς τὸν ὁποῖον σύρει τοὺς ἀνθρώπους ἡ ἀμαρτία; Καὶ δίδει ὁ ἴδιος τὴν ἀπάντησιν· «ἐν ἡμῶν ἐκείνῳ τῷ Θεῷ μόνῳ· διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ...». Δόξα τῷ Θεῷ, λέγει· διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ λαμβάνομεν αὐτὴν τὴν σωτηρίαν ἐνίσχυσιν καὶ ἀπαλλασσόμεθα ἀπὸ τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ἐπιβολὴν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς ἀμαρτίας. Διότι Αὐτός, ὁ Ἐσταυρωμένος Λυτρωτής, εἶναι ὄντως δι' ἡμᾶς «Θεοῦ δυνάμις».

Καὶ μᾶς εἶναι τόσο ἀπαραίτητος αὐτὴ ἡ θεία δύναμις ἂν ἅπαν θῆμα τῆς ζωῆς μας. Κάθε ἡμέραν, ἐξερχόμενοι ἀπὸ τὴν οἰκίαν μας, κάμνομεν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ ἐπικαλούμεθα τὴν θεῖαν δύναμιν νὰ μᾶς διαφυλάξῃ ἀπὸ παντὸς κακοῦ. Ὅταν δὲ μᾶς εὕρῃ κάποια σοβαρὰ δυσκολία ἢ κίνδυνος ἢ κάτι τὸ ἀνθρω-

πίνως ἀνυπερέδλητον (π.χ. ἓνας κίνδυνος θανάτου ἀπὸ ἀσθένειαν ἢ ἑκτακτον γεγονὸς ποὺ δὲν δύναται νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἢ ἐπιστήμη), μὲ πόσον πόθον ἢ πίστις τοῦ χριστιανοῦ ἐπικαλεῖται τὴν θεῖαν δύναμιν, καὶ πόσα τοιαῦτα θαύματα τῆς θείας δυνάμεως πραγματοποιοῦνται!

Ἀλλὰ δὲν εἶναι μικροτέρας σημασίας τὰ ἠθικὰ θαύματα τὰ διὰ τῆς θείας δυνάμεως συντελούμενα. Διὰ νὰ μετανοήσῃ ἓνας ἄνθρωπος, ἀπαιτεῖται μεγάλη ἠθικὴ δύναμις. Διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰς κακὰς του συνηθείας κάποιος, χρειάζεται ἐνίσχυσιν παρὰ Θεοῦ. Διὰ νὰ διορθώσωμεν τὰ κακῶς κείμενα εἰς τὴν ζωὴν μας (ἀτομικὴν, οἰκογενειακὴν, κοινωνικὴν) ἔχομεν ἀνάγκην νὰ μᾶς βοηθήσῃ ὁ Θεός. Καὶ διὰ νὰ νικήσωμεν τὰ πάθη καὶ νὰ νεκρώσωμεν τὰς κακίας μας, πρέπει νὰ καταφύγωμεν εἰς τὴν ἐξαγιαστικὴν χάριν τοῦ Σταυροῦ τοῦ Κυρίου. Ὅταν δὲ πραγματοποιηθῇ κάποια ἀξιόλογος ἠθικὴ μεταβολὴ καὶ ἓνας πρῶην δέσμιος καὶ δοῦλος κάποιου πάθους ἐλυτρώθῃ καὶ ἀπηλλάγῃ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἡλλαξῇ βίον, πρέπει νὰ εἰπωμεν βέβαιον ὅτι «αὐτὴ ἡ ἀλλοίωσις (εἶναι ἔργον) τῆς δεξιᾶς τοῦ ὕψιστου» (Ψαλ. 76,11). Ἡ ὁδὸς τῆς μετανοίας καὶ τῆς σωτηρίας ἀκολουθεῖ διάφορα στάδια, κατὰ τὰ ὁποῖα ἡ θεία δύναμις καὶ χάρις — ἡ ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ πηγάζουσα — ἐπιφέρει προοδευτικῶς καὶ ἐξελικτικῶς τὴν μεταβολὴν καὶ τὴν συνεχῆ βελτίωσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον ποὺ καταβάλλει καὶ τὴν ἰδικὴν του φιλότιμον προσπάθειαν.

Τὴν ἀρχικὴν μετάνοιαν ἀκολουθεῖ ἡ λεγομένη «ἐκείνῳ τῷ Θεῷ» τοῦ ἀνθρώπου, δηλ. ἡ συγχώρησις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὥστε ὡς δίκαιος, δηλ. ἀνένοχος πλέον καὶ μὴ θαρυνόμενος μὲ τὰς ἀμαρτίας καὶ τὰς ἐνοχὰς του, νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὰ «ὀφείληματα» καὶ καθαρὸς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐπακολουθεῖ ἐν συνεχείᾳ τὸ στάδιον τοῦ ἁγιασμοῦ, δηλ. τῆς βαθμιαίας καὶ συνεχοῦς προόδου τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν κατὰ Χριστὸν ζωὴν καὶ τὴν ἁγιότητα.

Εἶναι φανερόν ὅτι, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ἀπὸ τῆς μετανοίας μέχρι τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ, «Θεοῦ δυνάμις» συμπαρίσταται καὶ βοηθεῖ τὸν χριστιανόν, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ αἴσιον τέρμα τῆς σωτηρίας καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Καὶ ἡ θεία αὕτη δύναμις προσφέρεται εἰς τὸν πιστὸν χριστιανὸν ὡς δωρεὰ — διὰ τοῦτο ὀνομάζεται «χάρις» — ἀπορρέουσα ἀπὸ τὴν θυσίαν καὶ τὸν Σταυρὸν τοῦ Κυρίου*.

* Μὲ λόγια προφητικὰ ἐξύμνησε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ὁ πατήρ τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου Ζαχαρίας, λέγων· «Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεός... ἡ γειρεν κέρασσω τηρίας ἡμῶν» (μᾶς ἔδωκε διὰ τοῦ Χριστοῦ τέτοιαν ἰσχυρὰν δύναμιν πρὸς σωτηρίαν, ὥπως ἓνα κέρασ καθι-

ΤΟ ΑΛΗΘΙΝΟΝ ΚΑΥΧΗΜΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ *

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Σισανίου
καὶ Σιατίστης κ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ὁ Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ σημαίνει τὴν μεγάλην ἐξιλαστήριον θυσίαν τοῦ Κυρίου, ὁ Ὅποῖος ἀνῆρτήθη ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ καὶ ἐθυσιάσθη ἀντὶ τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ ἐνόχου ἀνθρώπου καὶ ἐτιμωρήθη ἀντ' αὐτοῦ πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς Θείας Δικαιοσύνης. Ἡ διδασκαλία αὕτη τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, καθ' ἣν ὁ Ἰησοῦς τελείως ὢν ἀναμάρτητος ἐθυσιάσθη ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἀντὶ τῆς ἐνόχου ἀνθρωπότητος, εἶναι θεμελιωδестаτή καὶ πρωτεύουσα, ἄνευ δὲ ταύτης τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἀπόλλυσι τὴν ἱματικὴν Του διὰ τὴν ἀνήσυχον συνείδησιν δυνάμιν καὶ παύει ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι ἡ καλὴ ἀγγελία διὰ τὸν ἄνθρωπον. Διὰ τοῦ Σταυρικοῦ θα-

νάτου τοῦ Κυρίου μας, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε ὅλας τὰς ἁμαρτίας μας, δικαιούμεθα καὶ σφζόμεθα ἀπὸ τοῦ αἰωνίου θανάτου καὶ τῆς καταδίκης, διότι Αὐτὸς ὑπέστη πᾶσαν ἀνήκουστον τιμωρίαν, τῆς ὁποίας ἡμεῖς εἴμεθα ἄξιοι. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος διὰ τὴν θυσίαν τοῦ Κυρίου, ὁ Ὅποῖος ἐθυσιάσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας μας, λέγει: «ὅς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον, ἵνα ταῖς ἁμαρτίαις ἀπογενόμενοι τῇ δικαιοσύνῃ ζήσωμεν· οὐ τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἰάθητε»²¹. Ὁ Ἐπίσκοπος Κύρου Θεοδώρητος (393-460 μ.Χ.) σχολιάζων τὴν φράσιν τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου «οὐ τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἰάθητε», παραστα-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 342 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 17 τεύχους.

21. Α' Πέτρου, 2,24.

2. Ἀλλ' εἶναι ὡσαύτως καὶ «Θ ε ο ὤ σ ο φ ί α» ὁ Σταυρὸς τοῦ Κυρίου Ὁ ἄνθρωπος, παρ' ὅλα τὰ φῶτα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς προόδου, τὰ ὁποῖα διαθέτει, πλέει ἐν πολλοῖς εἰς τὸ σκότος, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ μεγάλα καὶ θεμελιώδη ζητήματα (περὶ Θεοῦ, περὶ ψυχῆς, περὶ ἀθανασίας κ.τ.λ.). Τέτοια ζητήματα δὲν διαφωτίζονται ἐπαρκῶς μὲ μόνον τὰ φῶτα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ σοφίας. Ὅντως ἀπαιτεῖται «Θ ε ο ὤ σ ο φ ί α» δι' αὐτά. Αὐτὴν τὴν θείαν σοφίαν ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσίν μας ὅσοι πιστεύομεν εἰς «Χ ρ ι σ τ ὸ ν ἔ σ τ α υ ρ ω μ ἔ ν ο ν».

Ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ Σταυροῦ Του διαφωτίζει καὶ ἀποκαλύπτει τὰς ὑψηλοτέρας ἀληθείας. «Ὁ ὕ ψ ω θ ε ἰ ς ἐ ν τ ῷ Σ τ α υ ρ ῳ» εἶναι «ὁ Μ ο ν ο γ ε ν ῆ ς Υ ἱ ὸ ς καὶ Λ ό γ ο ς τ ο Ὑ Θ ε ο Ὑ» τὸ Β' πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος. Ἀποκαλύπτεται τοιουτοτρόπως εἰς ἡμᾶς, διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ὁ ἀληθὴς Θεός, ἡ Ἁγία Τριάς. Καὶ μανθάνομεν ἀπὸ τῆς ἔδρας τοῦ Σταυροῦ ὅτι ὁ Πατήρ «τ ο Ὑ ἰ δ ῖ ο υ υ ἱ ο Ὑ ο ὕ κ ἐ φ ε ἷ σ α τ ο» διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν. Πληροφορούμεθα, ἐπομένως, ὅτι «ὁ Θ ε ὸ ς ἀ γ ά π η ἔ σ τ ι»

καὶ ὅτι «ο ὕ τ ω ς ἡ γ ά π η σ ε ν ὁ Θ ε ὸ ς τ ὸ ν κ ό σ μ ο ν, ὥ σ τ ε τ ὸ ν υ ἱ ὸ ν Α Ὑ τ ο Ὑ τ ὸ ν μ ο ν ο γ ε ν ῆ ἔ δ ω κ ε ν, ἵ ν α π ᾶ ς ὁ π ι σ τ ε ὑ ὼ ν ε ἰ ς Α Ὑ τ ὸ ν μ ῆ ἀ π ό λ η τ α ι». Κατανοοῦμεν παραλλήλως καὶ τὴν θείαν ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ τὴν θείαν δικαιοσύνην, ποὺ συνήργησαν διὰ τοῦ Σταυροῦ τοῦ Κυρίου εἰς σωτηρίαν μας. Ἐπὶ πλέον διδασκόμεθα τὴν ὑπερκόσμιον ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου, χάριν τοῦ ὁποῖου ἐγένετο ἡ σταυρικὴ θυσία. Καὶ ἐνισχυόμεθα εἰς τὸ φρόνημα τὸ ὑγιές, ὅτι ἔχομεν ψυχὴν ἀθάνατον καὶ ὅτι διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτῆς ὑψώθη ὁ Κύριος ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ.

Κατὰ συνέπειαν δὲ παρακινούμεθα ἵνα «ἐ ν σ ο φ ί α π ε ρ ι π α τ ῶ μ ε ν» (Κολ. 4,5), «μ ῆ ὡ ς ἄ σ ο φ ο ι ἀ λ λ' ὡ ς σο φ οί, ἐ ξ α γ ο ρ α ζ ό μ ε ν ο ι τ ὸ ν κ α ι ρ ό ν» (Ἐφεσ. 5,1-2) καὶ ὑπὸ τὴν προοπτικὴν τῆς αἰωνιότητος κρίνωμεν καὶ ἐνεργῶμεν, «ἐ π ι λ α β ό μ ε ν ο ι τ ῆ ς α ἰ ω ν ί ο υ ζ ω ῆ ς» (Α' Τιμ. 6,12).

Ἀγαπητοί· μὲ ταύτην χριστιανικὴν κατανόησιν ἃς προχωροῦμεν εἰς τὴν ζωὴν. Θὰ ἀποδείξωμεν τοιουτοτρόπως ὅτι καλῶς ἐμαθητεύσαμεν εἰς τὸ διδασκαλεῖον τοῦ Σταυροῦ καὶ ἐφωτίσθημεν ἀπὸ τὴν τοῦ «Θ ε ο Ὑ σ ο φ ί α ν». Ἐφ' ὅσον δὲ θὰ συναντῶμεν δυσκολίας εἰς τὴν χριστιανικὴν μας πορείαν, πάλιν πρὸς τὸν Σταυρὸν καὶ τὸν Ἐσταυρωμένον ἀποδιδέποντες θὰ ἐνισχυόμεθα παρ' Αὐτοῦ καὶ θὰ πειθώμεθα ἐκ τῶν πραγμάτων ὅτι εἶναι ὄντως «Θ ε ο Ὑ δ ύ ν α μ ι ς καὶ Θ ε ο Ὑ σ ο φ ί α».

στῆ πολὺ ἰσχυρὸν τὸ ζῆλον — τὸ δόδι π.χ. — ποὺ τὸ φέρει ὡς ὄπλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του). Συμβαίνει ἐν τούτοις πολλάκις τὰ ζῆλα αὐτὰ νὰ μὴ ἔχουν συναίσθησιν τῆς μεγάλης δυνάμεως τῶν, εἰ μὴ ἐν ὥρᾳ ἀμύνης· καὶ ἕνα μικρὸ παιδί τὰ σῶρει ἐκ τῶν κεράτων. Ἔτσι καὶ πολλοὶ χριστιανοὶ δὲν ἔχουν συνειδητοποιήσει ὅτι διαθέτομεν «Θεοῦ δυνάμιν»· ὅτι εἶναι δι' ἡμᾶς «κέρας σωτηρίας» ὁ Σταυρὸς τοῦ Κυρίου. Καὶ γίνονται ἡττοπαθεῖς καὶ παρασύρονται εἰς πολλὰ.

τικώτατα περί τοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ παθήματος τοῦ Κυρίου, παρατηρεῖ: «Καινός καὶ παράδοξος ἱατρίας τρόπος. Ὁ ἱατρός ἐδέξατο τὴν τομὴν καὶ ὁ ἄρρωστος ἐτύχε τῆς ἰάσεως»²². Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολὴν ὁμιλῶν «περὶ τῆς σωτηρίας τῶν δικαίων ἐκ πίστεως»²³, εἰς τὸν 8ον στίχον λέγει ὅτι ὁ Θεὸς δεικνύει περιτράνωσιν τὴν ἀγάπην Του πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, διότι, «ὅταν ἀκόμη ἦμεθα ἡμεῖς γεμάτοι ἁμαρτίας, ὁ Χριστὸς ἀπέθανε δι' ἡμᾶς: «συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ Θεός, ὅτι ἐστὶ ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε»²⁴. Ἡ θεμελιώδης καὶ μεγάλη αὕτη ἀλήθεια τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ ἐνόχου ἁμαρτωλοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀγίου καὶ ἀναμαρτήτου Ἰησοῦ θὰ ἀποτελεῇ τὸ κύριον ἀντικείμενον τοῦ θαυμασμοῦ μας καθ' ὅλην τὴν αἰωνιότητα. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος προτρέπων τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως συμφιλιωθῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ, λέγει, ὅτι τοῦτο ἥδη εἶναι εὐκολον, διότι τὸν Χριστὸν ὁ ὁποῖος δὲν ἐγνώρισεν ἐκ πείρας ἁμαρτίαν, ἀφῆκεν ὁ Θεὸς νὰ κατακριθῇ ὡς ἁμαρτωλὸς χάριν ἡμῶν, διὰ νὰ γίνωμεν ἡμεῖς δικαιοσύνη Θεοῦ διὰ τῆς ἐνώσεώς μας μετὰ τοῦ Χριστοῦ: «τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ»²⁵. Ὁ Ἐπίσκοπος Κύρου Θεοδώρητος σχολιάζων τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου, λέγει: Ὁ Κύριος «ἁμαρτίας ἐλεύθερος ὢν τὸν τῶν ἁμαρτωλῶν ὑπέμεινε θάνατον, ἵνα τῶν ἀνθρώπων λύσῃ τὴν ἁμαρτίαν. Καὶ τοῦτο κληθεῖς ὅπερ ἡμεῖς ἡμεῖς, ἐκάλεσεν ἡμᾶς ὅπερ ὑπῆρχεν αὐτός. Τὸν γὰρ τῆς δικαιοσύνης ἡμῶν ἐχαρίσατο πλουτοῦν»²⁶. Ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἦτο δυνατόν νὰ φαντασθῇ, ὅτι ὁ Ἅγιος Θεὸς θὰ ἐδείκνυε συγκατάθεσιν καὶ ἐπιείκειαν διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ πεσόντος ἀνθρώπου, ἀλλ' ἦτο πάντῃ ἀδύνατον νὰ σκεφθῇ ἀφ' ἑαυτοῦ ὡς δυνατόν συγκατάθεσιν ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ μέχρι τοῦ βαθμοῦ τούτου τῆς ἀντικαταστάσεως. Ἐν τῇ ἀντικαταστάσει ταύτῃ τῆς ἁμαρτωλῆς ἀνθρωπότητος ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ συναντῶνται καὶ ἐναρμονίζονται αἱ ὑψίσται τοῦ Θεοῦ ιδιότητες: Ἡ Δικαιοσύνη, ἡ Ἀγαθότης, ἡ Ἀγάπη, ἡ Σοφία.

Ὁ Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ σημαίνει τὴν διὰ τῆς

θυσίας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ συντελεσθεῖσαν ἐξαγορὰν τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐξαγορᾶς ταύτης, ἡτοι τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων, ἡ ὁποία ἐκτοτε προσφέρεται εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους δωρεάν, τὴν συμφιλίωσιν μετὰ τοῦ Θεοῦ»²⁷, ἡ ὁποία ἀδύνατος οὔσα πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Ἰησοῦ καὶ δὴ μάλιστα πρὸ τῆς ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἐξιλαστηρίου θυσίας τοῦ Κυρίου, ἡδη κατέστη δυνατή. Ἡ πραγματοποίησις δὲ ταύτης (τῆς ἐξαγορᾶς) ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ψυχῆς ὅπως δεχθῇ τὴν πρόσκλησιν, τὴν ἀναγέννησιν ἡ ὁποία ἀναποσπάστως συνδέεται μετὰ τῆς συμφιλίωσης καὶ ἐνὶ λόγῳ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Περὶ τῆς ἐξιλαστηρίου θυσίας τοῦ Κυρίου, διὰ τῆς ὁποίας ἐξιλαίνεται ὁ Θεὸς διὰ τὰς ἁμαρτίας μας καὶ σώζεται ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς «πίστεως τῆς δι' ἀγάπης ἐνεργουμένης»²⁸, ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης εἰς τὴν Α' Καθολικὴν Ἐπιστολὴν, του, διδάσκει: «καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου»²⁹. Ὁ Κύριος δὲν εἶναι μόνον ὁ ὑψίστος Ἀρχιερεὺς ὁ ἀρμόδιος νὰ προσφέρῃ τὴν ἀναγκαίαν ἐξιλαστήριον θυσίαν, ἀλλ' εἶναι καὶ αὐτὴ ἡ ἐξιλαστήριος θυσία τὴν ὁποίαν προσφέρει. Ὁ Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας σχολιάζων τοὺς λόγους τούτους τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, παρατηρεῖ: «Καὶ ὡς ὁ Θεσπέσιος γράφει Παῦλος, αὐτὸν ἱλασμὸν ὁ Θεὸς ἔθετο διὰ πίστεως, ἁμαρτιῶν ἀπαλλάττοντα τοὺς προσιόντας αὐτῷ»³⁰.

Ὁ Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ σημαίνει καὶ τὸν, ἕνεκα τῆς πίστεως εἰς τὸν παθόντα Σωτῆρα Χριστὸν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, ἐγερθέντα φοβερόν καὶ φρικαλέον διωγμὸν. Οἱ κατὰ τῶν ὁπαδῶν τῆς νέας πίστεως διωγμοὶ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας ἀπέδησαν φοβεροὶ καὶ ἀπαράδειγμάτιστοι. Τὸ αἷμα τῶν πρώτων χριστιανῶν τρέχει ποταμῆδόν καὶ καταπλημμυρεῖ τὰς ἀπεράντους χώρας τῆς Ρωμαϊκῆς Αυτοκρατορίας. Τίς ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ ὅτι ἡ νεοσύστατος Χριστιανικὴ Θρησκεία θὰ ὑπερίσχυε τοσούτων ἐχθρῶν καὶ διωγμῶν; «Ἀπέθανεν ἡ Χριστιανικὴ Θρησκεία», ἀνεφώνουν οἱ διώκται τῆς ἀληθείας. Ἀλλὰ συνέβη τὸ ἀντίθετον. Οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας διὰ τῆς πανσθενοῦς δυνάμεως τοῦ Σταυροῦ ἐξαφανίζονται ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, καὶ ἡ Χριστιανικὴ Θρησκεία, ἐν μέσῳ τῶν ἀνηκούστων διωγμῶν διαδίδεται πανταχοῦ. Ὅσῳ δὲ ἡ Θρησκεία τοῦ Ἐσταυρωμένου Χριστοῦ καταδιώκεται,

22. Βλ. Παναγιώτου Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὰς Ἐπιστολάς τῆς Καινῆς Διαθήκης, τόμος τρίτος, Ἐκδόσεις δευτέρα, σελ. 344, Ἀθήναι 1950.

23. Ρωμαίους, 5, 1-11.

24. Ρωμαίους, 5, 8.

25. Β' Κορινθίους, 5, 21. Βλ. καὶ Παναγιώτου Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὰς Ἐπιστολάς τῆς Καινῆς Διαθήκης, τόμος Α', σελ. 481, Ἐκδόσεις τρίτη, Ἀθήναι, 1978.

26. Θεοδώρητου Ἐπισκόπου Κύρου, Ἐρμηνεία τῆς Δευτέρας Ἐπιστολῆς πρὸς Κορινθίους, Κεφάλαιον Ε', κα', ΜΡΓ., 82, 412.

27. Ρωμαίους, 3, 25.

28. Γαλάτας, 5, 6.

29. Α' Ἰωάννου, 2, 2, 4, 10.

30. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, παρὰ Παναγιώτη Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὰς Ἐπιστολάς τῆς Καινῆς Διαθήκης, τόμος τρίτος, Ἐκδόσεις Δευτέρα, σελ. 464, Ἀθήναι 1956.

τόση αὐξάνει. Τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων ἐκείνων τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀληθείας ἀπέβη ὁ σπόρος τῶν χριστιανῶν, ὡς παρέδωκεν ἡμῖν ὁ Μέγας Ἀπολογητὴς τῆς χριστιανικῆς πίστεως Τερτυλλιανὸς (155-240 μ.Χ.). Οἱ φιλήσυχοι καὶ ἀγαθοὶ χριστιανοὶ ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας ὑφίστανται πάντα διωγμὸν καὶ ὀνειδισμόν καὶ ταπείνωσιν, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐκπληροῦται ἐν τῷ προσώπῳ των, ὡς καὶ ἐν τῷ προσώπῳ ὅλων τῶν γνησίων τοῦ Κυρίου μαθητῶν, ἡ Παύλειος ρῆσις: «Καὶ πάντες δὲ οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διωχθήσονται»³¹. Τοὺς λόγους τούτους τοῦ Παύλου σχολιάζων ὁ Ἐπίσκοπος Τρίκκης Οἰκουμένιος (I' μ.Χ. αἰών), σημειώνει: «Διωγμοὺς ἐνταῦθα λέγει... τοὺς παρὰ τῶν εἰδωλολατρῶν» πρωτίστως, «ἀλλὰ καὶ τὰς θλίψεις καὶ τοὺς πειρασμοὺς»³². Καὶ σήμερον, καὶ μάλιστα περισσότερο ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην ἐποχὴν, πᾶς ὁ θέλων νὰ ρυθμίσῃ τὰ τῆς ζωῆς του συμφῶνως πρὸς τὸν Θεὸν Νόμον, ἥτοι ἡ ὅλη ἐνέργεια τῆς ζωῆς του νὰ εἶναι ἀφωσιωμένη εἰς τὴν χριστιανικὴν εὐσέβειαν, θὰ ὑποστῇ καὶ διωγμὸν καὶ θὰ ὀνειδισθῇ καὶ θὰ περιφρονηθῇ, διότι ἡ συντριπτικὴ πλειονότης τῆς ἀνθρωπότητος, κατὰ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Θεολόγον «ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται»³³, δηλαδὴ ὅλοι οἱ μακρὰν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι εὐρίσκονται ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ ἐπίδρασιν τοῦ πονηροῦ πνεύματος.

Ὁ Σταυρὸς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ σημαίνει καὶ τὴν μετὰ τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ συσταύρωσιν τοῦ πιστοῦ. Ὅτε «ὁ Κύριος τῆς δόξης»³⁴ ἐσταυροῦτο μετ' Αὐτοῦ ἐσταυροῦτο τὸ σύνολον τῶν ἁμαρτιῶν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὸ ἐπάραιον ἀνθρώπινον ἐγὼ, ἡ πηγὴ πάσης ἀκαθαρσίας καὶ ἁμαρτίας ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ἡ πτώσις τῶν Πρωτοπλάστων, τῶν Γενάρχων τῆς ἀνθρωπότητος, δὲν συνίστατο ἀπλῶς εἰς τὴν πρᾶξιν τῆς παρακοῆς³⁵, ἀλλὰ κυρίως καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἀρχήν, ἡ ὁποία ἐμορφώθη καὶ ἐपुरγώθη ἐντὸς αὐτῶν, καὶ ἡ ὁποία ἔλεγεν, Ἐγὼ θὰ κυδερνήσω τὸν ἑαυτὸν μου, καὶ ὅχι ὁ Κυδερνήτης τοῦ σύμπαντος κόσμου, ὁ Ἅγιος Θεός. Ἡ πτώσις τῶν πρωτοπλάστων κατὰ τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας συνίστατο εἰς τὴν ἀλαζονείαν των³⁶, ὅπως ἀποτινάξουν τὸν χρηστὸν καὶ χρήσιμον καὶ ὠφέλιμον καὶ σωτήριον ζυγὸν τοῦ Δημιουργοῦ Θεοῦ καὶ καταστοῦν ἀνεξάρτητοι. Περὶ τοῦ ζυγοῦ τούτου τοῦ Θεοῦ ὁ ἐνανθρωπήσας Υἱὸς καὶ Λόγος Αὐτοῦ ἔλεγε

πρὸς τὰ ἀκολουθοῦντα Αὐτὸν πλήθη: «Ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἐπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶξος εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν· ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστὸς καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστι»³⁷. Ὁ Κύριος ἀποτείνεται πρὸς τοὺς πεφορτισμένους ἀνωφελῆ φορτία καὶ λέγει: «Ἄρατε ἐφ' ὑμᾶς τὸν ζυγὸν τῆς ὑποταγῆς εἰς ἐμὲ καὶ τὴν διδασκαλίαν μου, καὶ μάθετε ἀπὸ ἐμέ, ὅτι εἰμαι: πρᾶξος καὶ ταπεινὸς κατὰ τὸ φρόνημα καὶ τὴν ἐσωτερικὴν διάθεσιν, καὶ θὰ εὕρετε ἀνάπαυσιν καὶ εἰρήνην εἰς τὰς ψυχὰς σας. Τὸν ζυγὸν τοῦτον τοῦ Κυρίου τὸν ἐλαφρόν ἡ φαρισαϊκὴ διαπραγματεύσις τοῦ νόμου κατέστησε θαυμάσιον καὶ δυσβάστακτον φορτίον»³⁸. Ὁ σοφὸς τῆς Ἐκκλησίας τῶν Νυσσαέων Ἱεράρχης, Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης (335-394 μ.Χ.) καὶ ὁ διαπρεπὴς Βυζαντινὸς Θεολόγος Εὐθύμιος Ζιγαδηνὸς (I A' καὶ I B' μ.Χ. αἰών) σχολιάζοντες τοὺς θαρυσσημένους τούτους λόγους τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, εὐστοχώτατα παρατηροῦν: «Ζυγὸν λέγει τὴν τῶν ἐντολῶν ἐργασίαν. Ὑπακούσωμεν τῷ κελεύοντι, γενώμεθα Χριστοῦ ὑποζύγιον, ταῖς ζεύγλαις τῆς ἀγάπης ἑαυτοὺς ἐνδύσαντες»³⁹. «Ζυγὸν ὠνόμασε τὰς εὐαγγελικὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, διὰ τὸ ἐπικεῖσθαι τρόπον ζυγοῦ τοῖς ὑπερχομένοις αὐτάς, καὶ συνδεῖν αὐτοὺς ἀλλήλοις τε καὶ τῷ ἐλατῆρι Χριστῷ»⁴⁰. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς λογικὸν καὶ ἐλεύθερον ὄν, δύναται νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ φοβεροῦ ζυγοῦ τοῦ Ἐγῶ, ἐὰν θελήσῃ νὰ δεχθῇ τὴν πρόσκλησιν τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν παθόντος Σωτῆρος Χριστοῦ, ὁ Ὅποιος πάντα ἄνθρωπον προσκαλεῖ εἰς τὸν ὕψηλόν καὶ ἱερὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς κακίας, εἰς τὴν ἀπάρνησιν τοῦ ἑαυτοῦ του, εἰς τὴν ἀπάρνησιν τοῦ ἁμαρτωλοῦ Ἐγῶ. Μετὰ ταῦτα ἡ διεύθυνσις καὶ ἡ χειραγωγία τῆς ζωῆς, μετὰ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἀνθρώπου ἀνατίθεται εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Χριστοῦ, ὅποτε τὸ Ἐγὼ ὁλοσχερῶς τίθεται ἐκ ποδῶν, ἐφ' ὅσον θεοδαίως ὁ ἄνθρωπος παραδοθῇ εἰς τὸν Σταυρόν, ὡς ἀπαιτεῖ ὁ Κύριος λέγων: «εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρόν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι»⁴¹. Τοὺς λόγους τούτους τοῦ Κυρίου σχολιάζων ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος (354-407 μ.Χ.), λέγει: «... ὁ Χριστός· οὐκ εἶπε, μὴ φεισάσθω ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐπιτεταμένως, «ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν»· ταυτέστι, μηδὲν ἐχέτω κοινὸν πρὸς ἑαυτόν, ἀλλ'

31. Β' Τιμοθέου, 3,12.

32. Οἰκουμένιου Ἐπισκόπου Τρίκκης, Ὑπόθεσις τῆς πρὸς Τιμόθεον Δευτέρας Ἐπιστολῆς, Κεφ. Ζ', MPG., 119, 228.

33. Α' Ἰωάννου, 5,19.

34. Α' Κορινθίους, 2,8.

35. Ρωμαίους, 5,19.

36. Ἰακώβου, 4,16. Α' Ἰωάννου, 2,16.

37. Ματθαίου, 11,29.

38. Πρβλ. Ματθαίου, 23,4.

39. Γρηγορίου Νύσσης, Λόγος Β', Περὶ Φιλοπτώχιας, «εἰς τὸ ρητὸν τοῦ Εὐαγγελίου: «Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων...», MPG., 46, 484BC.

40. Εὐθυμίου Ζιγαδηνοῦ, Ἑρμηνεία τοῦ κατὰ Ματθαῖον Ἱεροῦ Εὐαγγελίου, Κεφάλαιον I A', 29, MPG., 129, 364.

41. Ματθαίου, 16,24.

Ο ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ "ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ,"

Τοῦ κ. ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ ΣΑΒΡΑΜΗ

Δρος Θεολογίας, Φιλοσοφίας καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν,
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κολωνίας

Στὰ πρὸς θλίβερά φαινόμενα ποὺ συνετελοῦν στὴν δυσφήμιση τοῦ χριστιανισμοῦ ἀνήκει ἡ «Ἡλεκτρονικὴ Ἐκκλησία» (ELECTRONIC CHURCH), ἡ ὁποία στὴν Ἀμερικὴ —στὸν τόπο τῆς προέλευσός της δηλαδή— εἶναι μιὰ ἀπὸ ἐκείνες τὶς μεγάλες ἐπιχειρήσεις, ποὺ εἰσπράττουν δισεκατομμύρια δολλάρια. Μὲ ἄλλα λόγια: αὕτη ἡ «ἐκκλησία» ἔχει ἐμποροποιήσει τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ ἓνα τρόπο ποὺ μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς ἀντιχριστιανικός.

Ὁ τρόπος π.χ. μὲ τὸν ὁποῖο οἱ «Ἡλεκτρονικὲς Ἐκκλησίαι» ὀργανώνουν τὴν διαφήμισή τους καὶ τὸν ἀγῶνα τους κατὰ τῶν ἀντιπάλων τους εἶναι σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος. Οἱ «Ἱεροκήρυκες τῆς Τηλεοράσεως» χρησιμοποιοῦν κάθε νόμιμο καὶ μὴ νόμιμο μέσο γιὰ νὰ πείσουν τοὺς ὁπαδοὺς τους ὅτι μόνον ἡ δική τους «ἐκκλησία» εἶναι σὲ θέση νὰ «σώσει» τὶς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς μας, προσπαθώντας συγχρόνως νὰ κερδίσουν καινούργιους ὁπαδοὺς, οἱ ὁποῖοι —φυσικά— ὑποστηρίζουν οἰκονομικά τὴν «Ἡλεκτρονικὴν» τους «Ἐκκλησία».

Ἄν λάβουμε δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι σήμερα στὴν Ἀμερικὴ ὑπάρχουν διακόσιες περίπου «Ἡλεκτρονικὲς Ἐκκλησίαι» μὲ τέλειους σταθμοὺς τηλεοράσεως, μπορούμε νὰ φαντασθούμε τὶς καταστροφικὲς συνέπειες τοῦ ανταγωνισμοῦ τους γιὰ τὴν χριστιανικὴ διδασκαλίαν. Ἰδιωτικοὶ ἀστυνομικοὶ μιᾶς «Ἡλεκτρονικῆς Ἐκκλησίας» παρακολουθοῦν π.χ. τοὺς «Ἱεροκήρυκες» τῶν ἄλλων «ἐκκλησιῶν» μὲ βασικὸ σκοπὸ τὴν δυσφήμισή τους μὲ βάση τὴν ἰδιωτικὴν τους ζωὴν γενικά καὶ τὴν σεξουαλικὴν τους ζωὴν εἰδικά.

Ἔτσι δημιουργεῖται ἓνας φαῦλος κύκλος, δεδομένου ὅτι ὅλες οἱ «Ἡλεκτρονικὲς Ἐκκλησίαι» εἶναι ὑποχρεωμένες νὰ ὑποταχθοῦν στοὺς σκληροὺς καὶ ἀπάν-

θρωπους νόμους ποὺ χαρακτηρίζουν τὴν δράση τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων στὴν Ἀμερικὴ. Μιὰ «Ἡλεκτρονικὴ Ἐκκλησία» ποὺ δὲν ὑποτάσσεται σ' αὐτοὺς τοὺς νόμους χάνει τοὺς ὁπαδοὺς της μὲ ἀποτέλεσμα τὸ ὅτι δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ἐπιζήσει οἰκονομικά.

Ἡ ἐπιτυχία τῶν «Ἡλεκτρονικῶν Ἐκκλησιῶν» ὁφείλεται κυρίως στὸ ὅτι αὐτὲς οἱ «ἐκκλησίαι» ἐκμεταλλεύονται τὴν πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ κατάστασι τῶν ἀνθρώπων ποὺ ζοῦν μέσα στὰ πλαίσια τῶν κοινωνιῶν τῶν πλουσίων χωρῶν γενικά καὶ τῆς Ἀμερικανικῆς κοινωνίας εἰδικά. Γιατὶ αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι —κυρίως δὲ οἱ νέοι— ἀντιμετωπίζουν συνεχῶς τὴν σκληρότητα καὶ τὴν μιζέρια τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας καὶ τὴν ἀδιάκοπη προσπάθειά τους νὰ προσαρμολοθοῦν σὲς ἀπαιτήσεις αὐτῆς τῆς κοινωνίας, μὲ ἀποτέλεσμα τὸ ὅτι νοιώθουν τὴν ἀνάγκη νὰ δώσουν στὴν ζωὴ τους ἓνα καινούργιο —πνευματικὸ— νόημα, ποὺ θὰ τοὺς προσφέρει μιὰ μόνιμη χαρὰ καὶ εὐτυχία.

Οἱ «Ἱεροκήρυκες τῆς Τηλεοράσεως» προσφέρουν ἡ —πρὸς σωστὰ— «πουλοῦν» ἓνα βολικὸ χριστιανισμὸ ποὺ ἐκανοποιεῖ κάθε ἄνθρωπο, χωρὶς νὰ τὸν ὑποχρεώνει ν' ἀλλάξει ριζικά τὴν ζωὴν του. Στους πλούσιους ὑπόσχονται ὅτι ἡ «Ἡλεκτρονικὴ Ἐκκλησία» μπορεῖ νὰ τοὺς κάνει πρὸς πλούσιους. Τοὺς φτωχοὺς δὲ καὶ τοὺς ἀποτυχημένους τοὺς παρηγοροῦν μὲ τὴν διαπίστωσι ὅτι ὁ κόσμος μέσα στὸν ὁποῖο ζοῦν ἦταν πάντα κακός, καθὼς καὶ ὅτι ὁ Θεὸς θὰ τοὺς δώσει τὴν δύναμιν νὰ ὑποφέρουν μὲ ὑπομονὴν τὶς συνέπειες τῆς φτώχειας τους καὶ τῆς ἀποτυχίας τους. Στους ἀρρώστους, τέλος, ὑπόσχονται ὅτι ἡ θεραπεία τους ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ κατὰ πόσον ὑποστηρίζουν οἰκονομικά τὴν «Ἡλεκτρονικὴν» τους «Ἐκκλησία».

Πολλοὶ «Ἱεροκήρυκες τῆς Τηλεοράσεως» ἐκμεταλ-

ἐκδιδῶτω τοῖς κινδύνους, τοῖς ἀγῶσι, καὶ ὡς ἑτέρου ταῦτα πάσχοντος, οὕτω διακείσθω. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἀρνησάσθω, ἀλλ', ἀπαρνησάσθω καὶ τῇ μικρᾷ ταύτῃ προσθήκῃ πολλὴν πάλιν ἐμφαίνων τὴν ὑπερβολήν. Καὶ γὰρ πλέον τοῦτο ἐκείνου ἐστί»⁴². Τὴν ὥς ἄνω

ἀναγέννησιν, ὡς διδάσκει καὶ ὁ Ἅγιος Παῦλος, κατέστησεν ὁ Χριστὸς δυνατὴν διὰ τῆς σταυρικῆς Του θυσίας: «Τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ»⁴³.

(Συνεχίζεται)

42. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἅγιον Ματθαῖον Εὐαγγελιστὴν, Ὁμιλία ΝΕ', α', MPG., 58, 542.

43. Ρωμαίους, 6, 6.

ΤΟ ΑΣΤΡΟΝ ΤΗΣ ΒΗΘΛΕΕΜ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΝ ΤΕΧΝΗΝ*

Τοῦ Ἀρχιμ. κ. ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΒΑΡΛΑ

Α'. ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙΣ — ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Ὡς γνωστὸν ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος εἰς τὸ Κεφ. Β' 2-12 ἀφηγούμενος τὸ γεγονὸς τῆς Γεννήσεως, ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἀστέρος τοῦ ὁδηγήσατος τοὺς μάγους ἐξ Ἀνατολῶν εἰς προσκύνησιν τοῦ Παιδίου.

Μὲ βάσιν τὸ ὡς ἄνω ἐδάφιον καὶ κυρίως τὸ χωρίον Β' 9-10 «καὶ ἰδοὺ ὁ ἀστήρ, ὃν εἶδον ἐν τῇ Ἀνατολῇ προῆγεν αὐτούς, ἕως ἔλθων ἔστη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον», ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη ἀπεικόνισε τὸν ἀστέρα κυρίως κατὰ δύο τρόπους:

Πρῶτον τὸν ἀστέρα εἰς τὴν παράστασιν τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ

Δεύτερον τὸν ἀστέρα εἰς τὴν παράστασιν τῆς προσκυνήσεως τῶν μάγων.

1. Ὁ Ἀστὴρ εἰς τὴν Γέννησιν:

Εἰς τὰς ἀρχαιοτέρας βυζαντινὰς παραστάσεις τῆς Γεννήσεως ὁ ἀστήρ εἰκονίζεται ὑπεράνω ἢ καὶ ἐντὸς τοῦ σπηλαίου ἢ ἄλλοτε ἑλλείπει.

Τοιαύτας παραστάσεις ἔχομεν εἰς τὴν σαρκοφάγον ADELPLIA τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου τῶν Συρακουσῶν, ἣτις χρονολογεῖται εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 4ου αἰῶ-

* Ἀφιέρωμα τιμῆς εἰς τὸν σεβαστὸν μου Καθηγητὴν κ. Κωνσταντῖνον Καλοκύρην, ὁ ὁποῖος, ὡς φοιτητὴν, μὲ ἐβοήθησεν εἰς τὴν κατανόησιν τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης.

νος, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἐπισκόπου Μαξιμιανοῦ ἐν Ραβέννῃ, τὸν 6ον αἰῶνα, μὲ τὸν ἀστέρα ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν τοῦ βοὸς καὶ τοῦ ὄνου. Ἐπίσης καὶ εἰς τὰς τοιχογραφίας τῆς Καππαδοκίας, αἱ ὁποῖαι χρονολογοῦνται τὸν 8ον καὶ 9ον αἰῶνα, βλέπομεν τὸν ἀστέρα ἀκτινοβολοῦντα εὐρέως ὑπεράνω τοῦ Χριστοῦ.

Μετὰ τὴν εἰκονομαχίαν ὁ ἀστήρ ἐμφανίζεται μὲ τὰς ἐξῆς τρεῖς περιπτώσεις:

Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ὁ ἀστήρ σχεδιάζεται ἐντὸς τοῦ ἡμικυκλίου τοῦ οὐρανοῦ ἐνῶ ἀκτῖνες ἢ πολλαὶ ἀκτῖνες αὐτοῦ κατέρχονται εἰς τὸ σπήλαιον ὅπως π.χ. εἰς τὸ τετραεὺς ἀγγελον τῆς Λαυρεντιανῆς βιβλιοθήκης τὸν 10ον καὶ 11ον αἰῶνα, ὡς ἐπίσης εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ μωσαϊκοῦ τοῦ Δαφνίου καὶ εἰς τὴν τοιχογραφίαν τῆς Παναγίας τῶν Χαλκέων τῆς Θεσσαλονίκης, 11ος αἰών. Τέλος τὸ αὐτὸ παράδειγμα ἔχομεν καὶ εἰς τὸ ψηφιδωτὸν τῆς Μονῆς τῆς Χώρας, ὅπου ὁ ὀκτάκτινος ἀστήρ κατευθύνεται πρὸς τὴν κεφαλὴν τοῦ Χριστοῦ (14ος αἰών).

Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν ἔχομεν τὸν ἀστέρα εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἀκτίνος, ἢ ὁποία κατέρχεται ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀπολήγει ἐντὸς τοῦ σπηλαίου. Τοιοῦτον παράδειγμα ἔχομεν εἰς εἰκόνα εὐρισκομένην εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἰνστιτοῦτον Βενετίας καὶ ἡ ὁποία εἶναι πιθανῶς ἔργον Μιχαὴλ Δαμασκικοῦ. Ἐπίσης καὶ εἰς τὸ

λεόνται τὶς κρίσεις καὶ τὰ σκάνδαλα ποὺ μαστίζουσι τὴν Ἀμερικανικὴν κοινωσίαν «πουλώντας» ἔναντι καινούργιο «πατριωτισμό», τοῦ ὁποίου κύριον χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ διαδολοποίησις τῶν «προοδευτικῶν» χριστιανῶν καὶ κάθε κινήσεως ἢ προσπάθειας τῶν ὁποίων οἱ θρησκευτικὲς πεποιθήσεις δὲν συμφωνοῦν μὲ τὴν νοστορπία τῶν φορέων τῶν «Ἠλεκτρονικῶν Ἐκκλησιῶν». Ἀποτέλεσμα δὲ αὐτοῦ τοῦ πατριωτισμοῦ εἶναι ὁ φανατισμὸς τῶν ὁπαδῶν τῶν «Ἠλεκτρονικῶν Ἐκκλησιῶν» ποὺ ὁδηγεῖ στὸν διωγμὸν ἐκείνων ποὺ δὲν ρυθμίζουν τὴν ζωὴν τους μὲ βάση τὸν «πατριωτισμὸν» τῶν «Ἱεροκηρύκων τῆς Τηλεοράσεως».

Τὸ πόσο ἐπικίνδυνον εἶναι ἡ δραστηριότης τῶν «Ἠλεκτρονικῶν Ἐκκλησιῶν» ἀποδεικνύεται —μεταξὺ τῶν ἄλλων— μὲ βάση τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτὲς οἱ «Ἐκ-

κλησίες» ἔχουν ἤδη ἐπεκτείνει τὴν δράσιν τους σὲ πολλὰς χώρας τοῦ Τρίτου Κόσμου. Προβλέπεται δὲ ὅτι οἱ «Ἠλεκτρονικὲς Ἐκκλησίες» θὰ ἐπεκτείνουν τὴν δραστηριότητά τους καὶ στὴν Εὐρώπην.

Γιὰ πρώτη φορὰ ὅμως ἀντιμετωπίζουσι ἐφέτος οἱ «Ἱεροκήρυκες τῆς Τηλεοράσεως» ἔναντι ἀνταγωνισμῶ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀμερικῆς, οἱ ὁποῖοι ἀποφάσισαν νὰ ὀργανώσουν ἀπὸ κοινοῦ ἔναντι σταθμῶ τηλεοράσεως. Καθολικοί, Ὀρθόδοξοι καὶ Λουθηρανοὶ προσφέρουν στοὺς θεατὲς αὐτοῦ τοῦ οἰκουμενικοῦ σταθμοῦ ἕνα θαυμάσιον πρόγραμμα τοῦ ὁποίου τὸ περιεχόμενον στηρίζεται στὸν γνήσιον χριστιανισμὸν φέρνοντας τοὺς θεατὲς τους κοντὰ στὴν Ἐκκλησίαν τους καὶ προσφέροντάς τους τὴν εὐκαιρίαν καὶ τὴν δυνατότητα νὰ ζοῦν τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς ἐνοριακῆς ζωῆς αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας.

παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς Λαύρας εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος.

Εἰς τὴν τρίτην περίπτωσιν ἔχομεν τὴν παράστασιν τοῦ ἀστέρος εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς ἀκτίνος, δηλ. εἰς ἀπόστασιν ἴσην σχεδὸν μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ τοῦ Παιδίου.

Ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ.
Φορητὴ εἰκόνα Ἱ. Μ. Σταυρονικήτα Ἁγίου Ὁρους (1546 μ.Χ.).

Τοιοιτοτρόπως σχεδιάζεται ὁ ἀστήρ τὸν 14ον αἰῶνα, μεταξὺ ἄλλων καὶ εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ μωσαϊκοῦ διπτύχου τῆς Φλωρεντίας, πού εἰκονίζει τὸ δωδεκάορτον, εἰς τὴν τοιχογραφίαν τοῦ ἁγίου Νικολάου τοῦ Ὁρφανοῦ Θεσσαλονίκης, εἰς τὴν Ὁδηγήτριαν τοῦ Μυστρᾶ κ.λπ. Ἐπίσης τὸν 16ον αἰῶνα εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν τῶν Μετεώρων (νέον Καθολικόν) καὶ εἰς τὰς Μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὁρους, Λαύρας, Διονυσίου, Δοχειαρίου, ἔχομεν ἀνάλογα παραδείγματα.

2. Ὁ Ἀστήρ εἰς τὴν προσκύνησιν τῶν Μάγων:

Καὶ αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς παραστάσεως τοῦ ἀστέρος εἰς τὴν προσκύνησιν τῶν Μάγων τὸ διακρίνομεν εἰς τὴν Βυζαντινὴν Τέχνην εἰς τὰς ἀκολουθοῦντας τρεῖς περιπτώσεις:

Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ὁ Ἀστήρ, ὅστις φαίνεται νὰ ὀδηγῇ τοὺς Μάγους σημειοῦται ἄνωθεν τῆς βρεφοκρατούσης Θεοτόκου. Τὸ εἶδος αὐτὸ συναντᾶται εἰς τὰς αὐτοτελεῖς σκηνὰς τῶν μάγων ὅπου ἔχομεν τὴν προσκύνησιν «εἰς τὴν οἰκίαν». Τοιαῦτα παραδείγματα ἔχομεν περὶ τὰ δέκα πέντε ἀπὸ τὴν εἰκονογραφίαν τῶν κατακομβῶν. Ἐχομεν δηλ. τὴν βρεφοκρατοῦσαν Θεοτόκον ἣτις κάθεται ἐπὶ καθέδρας καὶ ὑποτίθεται ὅτι εὐρίσκεται οὐχὶ εἰς τὸ σπήλαιον τῆς Βηθλεὲμ ἀλλὰ «εἰς τὴν οἰκίαν» καὶ τὸν ἀστέρα ὑπεράνω αὐτῆς νὰ ὀδηγῇ τοὺς δωροφόρους Μάγους. Τοιαῦτα παραδείγματα ἔχομεν ἐπίσης εἰς τὸν Ἅγ. Βιτάλιον τῆς Ραβέννης (περὶ τὸ 400), εἰς τὸν Ἅγ. Μάρκον τῆς Βενετίας καὶ τὸν ἄμβωνα τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος ὅπως γνωρίζομεν εὐρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν ἔχομεν τὸν ἀστέρα νὰ ὀδηγῇ τοὺς Μάγους οὐχὶ εἰς αὐτοτελεῖς σκηνάς, ἀλλὰ μετὰ τοῦ θέματος τῆς Γεννήσεως. Ἐδῶ ἔχομεν ἀνατολικὴν παράδοσιν, ἣτις παράδοσις δέχεται τὴν προσκύνησιν τῶν μάγων ἐν τῇ φάτνῃ. (Σημειωτέον ὅτι ἡ δυτικὴ παράδοσις δέχεται τὴν προσκύνησιν τῶν μάγων «εἰς τὴν οἰκίαν» ὅπως ἀνεφέραμεν εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν). Ἡ ἀνατολικὴ παράδοσις εἰς τὴν Βυζαντινὴν τέχνην ἐμφανίζει τοὺς σοφοὺς τῆς Ἀνατολῆς νὰ δεικνύουν τὸν ἀστέρα, ὅστις ἐντοπίζει τὸ σημεῖον ἐνθα εὐρίσκεται τὸ Παιδίον μετὰ τῆς Μητρός του, τοιαῦτα παραδείγματα ἔχομεν ἀπὸ τὸν 11ον αἰῶνα εἰς μωσαϊκὰ καὶ τοιχογραφίας, ὅπως π.χ. εἰς τὸ μωσαϊκὸν τῆς Καπέλλας Παλατίνας ἐν Παλέρμῳ, εἰς τὴν τοιχογραφίαν τῆς Παναγίας τοῦ Ἀράκου ἐν Κύπρῳ καὶ τὴν τοιχογραφίαν τοῦ Ἁγ. Νικολάου τῆς Στέγης ἐν Κύπρῳ. Εἰς ὅλας τὰς ἀνωτέρω παραστάσεις ἔχομεν συνδυασμὸν τῆς προσκυνήσεως τῶν μάγων καὶ τῆς Γεννήσεως. Οἱ σοφοὶ τῆς Ἀνατολῆς τείνουν τὰ δῶρα εἰς τὸ θηλάζον ἐν τῷ σπηλαίῳ Παιδίον, παρατηροῦντες συγχρόνως τὸν ἐντὸς τοῦ σπηλαίου ἀστέρα.

Εἰς τὴν τρίτην περίπτωσιν ἔχομεν μίαν ἐνδιαφέρουσαν παράστασιν τῆς προσκυνήσεως τῶν μάγων. Ἐδῶ ἀντὶ τοῦ ἀστέρος ἔχομεν ἄγγελον, ὁ ὁποῖος ὀδηγεῖ τοὺς μάγους. Καὶ τὸ εἶδος αὐτὸ ἀπαντᾶται τόσον εἰς τὴν ἀνατολικὴν τέχνην (προσκύνησις εἰς τὸ σπήλαιον τῆς Βηθλεὲμ) ὅσον καὶ εἰς τὴν δυτικὴν τοιαύτην (προσκύνησις εἰς τὴν οἰκίαν). Ἦδη, ἀπὸ τοῦ 6ου αἰῶνος εἰς τὴν γλυπτὴν παράστασιν τοῦ θρόνου τοῦ Μαξιμιανοῦ τῆς Ραβέννης συνυπάρχουν ὁ ἀστήρ καὶ ὁ ἄγγελος εἰς τὴν σκηνήν, ἣτις λαμβάνει χώραν εἰς τὴν οἰκίαν. Ἐπίσης καὶ εἰς τὸ παρεκκλήσιον

τοῦ Πάπα Ἰωάννου VII εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρον Ρώμης.

Ἀπὸ τοῦ βου αἰῶνος ὅμως ὁ ἄγγελος ἐκτοπίζει τὸν ἀστέρα, ἐνῶ εἰς ἄλλα μνημεῖα, ὅπως εἰς τὸ ἐλεφάντινον τοῦ Βρετανικοῦ μουσείου καὶ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ MANCHESTER ὅπου συνάπτονται ἡ Γέννησις καὶ ἡ Προσκύνησις ἔχομεν εἰς τὴν μίαν τὸν ἀστέρα καὶ εἰς τὴν ἄλλην τὸν ἄγγελον. Παραδείγματα ὅπου μόνος ὁ ἄγγελος ἀντικαθιστᾷ τὸν ἀστέρα ἔχομεν τὸν 11ον αἰῶνα εἰς τὴν προσκύνησιν τῶν μάγων τοῦ Δαφνίου καὶ εἰς τὴν τοιχογραφίαν τῆς Παναγίας τῶν Χαλκῶν Θεσσαλονίκης. Πλὴν τῶν τριῶν ἀνωτέρω περιπτώσεων θὰ πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν καὶ τὰς παραστάσεις ποὺ συναντῶμεν κυρίως κατὰ τὴν παλαιολόγειον περίοδον, ἐνθα ὁ ἄγγελος παρίσταται ἔφ ι π ο ς. Οὕτως εὐρίσκομεν τὸν ἄγγελον ἀστέρα τὸν 14ον αἰῶνα εἰς τὰ σερβικὰ μνημεῖα, εἰς τὴν τοιχογραφίαν τοῦ Θ' οἴκου τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου (Θεοδρόμον ἀστέρα), ὡς καὶ εἰς ἄλλα μεταβυζαντινὰ μνημεῖα. Εἰς μερικὰς περιπτώσεις ὁ συνοδεύων τοὺς μάγους ἄγγελος παρίσταται καὶ ἱπτάμενος ὑψηλὰ εἰς τὸν οὐρανὸν ἐντὸς κύκλου ἀκτινοβολῶν, ὡς κέντρον φωτοβόλου ἀστέρος καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι ἐπίδρασις τῆς δυτικῆς Τέχνης.

Β'. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ ΑΣΤΕΡΟΣ — ΑΙ ΠΗΓΑΙ.

1. Ὁ Ἀγγελος - Ἀστήρ.

Ἡ παράστασις τοῦ Ἀστέρος ὡς Ἀγγέλου προῆλθε τῇ ἐπιδράσει τῆς Ἐκκλ. Γραμματείας καὶ δὴ τῶν μεγάλων Πατέρων. Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος λέγει εἰς τὰ Ἔπη του: «... ἄγγελος ἀστήρ... ἡγεμονεύσας...». Ὁμοίως ὁ Χρυσόστομος, ὁ Β' Διάλογος ὡς τοῦ Καισαρίου φερόμενος καὶ ὁ Ρωμανὸς εἰς τὸ Κοντάκιον «ἡ Παρθένος σήμερον» («ἀστήρ μὲν ἔστιν εἰς τὸ φαινόμενον, δύναμις δέ τις πρὸς τὸ νοούμενον...»). Ἡ ἰδέα αὕτη ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἀπόκρυφα κείμενα (Συριακὸν καὶ Ἀραβικὸν ἀπόκρυφον εὐαγγέλιον).

2. Ἀρχικὴ παράστασις τοῦ Ἀστέρος.

Ὡς ὑπογραμμίζει ὁ Καθηγητὴς κ. Καλοκύρης εἰς τὸ ἔργον του «Ἀστρὸν τῆς Βηθλεὲμ» ἡ παρουσία τοῦ ἀστέρος εἰς τὴν παράστασιν τῆς Γεννήσεως οὐδόλως δικαιολογεῖται ἱστορικῶς. Μόνον εἰς τὴν προσκύνησιν τῶν μάγων γενομένην μετὰ διετίαν ὅλην ἔχει θέσιν. Ὑπὲρ τούτου εἶναι σαφεῖς αἱ πηγαὶ (κανονικαί, ἀπόκρυφοι, πατέρες, θρύλοι). Ὁ συνδυασμὸς ἐγένετο τῇ ἐπιδράσει ἀποκρύφων τινῶν «καλλι-

τεχνικῇ ἀδείᾳ» ὠθήσαντος εἰς τοῦτο καὶ τοῦ συνεορτασμοῦ τῶν γεγονότων (Γέννησις καὶ προσκύνησις Μάγων) κατὰ τὴν 25ην Δεκεμβρίου.

3. Ἐρμηνεία τοῦ ἀστέρος ὡς θέματος τῆς Γεννήσεως.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ὑπάρχουν καὶ βαθύτεροι λόγοι τῆς παρουσίας τοῦ ἀστέρος εἰς τὴν παράστασιν τῆς Γεννήσεως. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Καθηγητοῦ, ὁ ἀστήρ ἐτέθη εἰς τὴν εἰκονογραφίαν τῆς Γεννήσεως ὡς σύμβολον τοῦ νέου καὶ θείου ἀστέρος, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὑπὲρ ταύτης συνηγορεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ πρώτη ἐκκλησία ἐνησιμενίζε εἰς τὸν συμβολισμὸν τοῦτον ὁρμωμένη ἐκ τοῦ χωρίου τῶν Ἀριθμῶν «ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ...».

Ἡ ἐκδοχὴ τοῦ ἀστέρος τούτου ὡς τοῦ Χριστοῦ ἀπαντᾷ παρ' Ἰουστίνῳ, Εὐσεβίῳ καὶ τῷ (ἀγνώστῳ) ποιητῇ τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου. Ἐπίσης ὁ δι' ἀστρου συμβολισμὸς τοῦ Χριστοῦ ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν Βυζαντινὴν εἰκονογραφίαν καὶ ὑμολογίαν.

Ἐξ ἄλλου καὶ τὰ ἄλλα πρόσωπα τῆς Ἀγ. Τριάδος σημαίνονται δι' ἀστέρων πλὴν τῆς ὡς ἀγγέλου παραστάσεώς των εἰς τὴν φιλοξενίαν τοῦ Ἀβραάμ. Τοῦτο συμβαίνει εἰς τὴν τοποθέτησιν τριῶν ἀστέρων εἰς τὸ μαφόριον (ἐνδυμα) τῆς Θεοτόκου συμβολίζόντων προφανῶς τὴν Ἀγίαν Τριάδα.

Ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ Χριστοῦ ὡς ἀστέρος συνηγοροῦν πολλὰ μνημεῖα (Πυξὶς Μουσείου Βερολίνου, ἐλεφάντινον τοῦ Μάντσεστερ, «εἰδολογία» τῆς Μόντσας, σαρκοφάγος Ἀγ. Βιταλίου, Ἀρελάτης καὶ πολλὰ ἄλλα). Εἰς ταῦτα ὁ ἀστήρ παρίσταται ἐξάκτινος, σχῆμα τὸ ὁποῖον ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην μας τὸ μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ. Εἰς τὴν ἀντίρρῃσιν ὅτι ὁ ἀστήρ παρίσταται καὶ ὀκτάκτινος καὶ πολυάκτινος ἀντιτάσσομεν ὅτι διὰ τοῦ τοιούτου συμβολισμοῦ ἴσως ἡ ἐκκλησία ἤθελε νὰ παράσχη σημεῖον ἐπαφῆς εἰς τοὺς ἀστρολάτρους Χαλδαίους, σημαίνοντας τὴν θεότητα δι' ὀκτακτίνου ἀστέρος.

Ἐξ ἄλλου ὁ ὀκτάκτινος ἀστήρ δὲν εἶναι παρὰ συνδυασμὸς τοῦ Χ καὶ τοῦ σταυροῦ (+).

Σαφὴς εἶναι ἐπίσης μικρὸς παλαιοχριστιανικὸς λίθος ὅπου ὑπεράνω τοῦ ὀκτακτίνου ἀστέρος ἐπιγράφεται τὸ ΙΧΘ (= ΙΧΘΥΣ) καὶ ἰχθὺς ἐξ ὁρείας κρυστάλλου (6ου αἰῶνος ἴσως) ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἔχουν χαρὰχθῇ τοιοῦτοι ἀστέρες.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ὁ Ἀστήρ εἰς τὰ παλαιότερα μνημεῖα τὰ ἀκολουθοῦντα κατὰ γράμμα τὰ κείμενα ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὴν εἰκονογραφίαν τῶν μάγων. Ἐνωρὶς ὅμως εἰσῆλθεν καὶ

Ο ΘΕΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΙΑΤΡΟΙ ΜΑΣ*

Τοῦ Ἀρχιμ. κ. ΠΑΥΛΟΥ ΑΘΑΝΑΤΟΥ
Γραμματέως Τύπου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

Λαμπρὸν ἑορτασμὸν τελεῖ σήμερον εἰς τὸν Ναὸν μας, Ἁγίον Χαράλαμπον Ἰλισίων, ὁ Ἱατρικὸς κόσμος πρὸς τιμὴν καὶ θρησκευτικὴν εὐλάβειαν τῶν Ἀγίων Κοσμά καὶ Δαμιανοῦ, ποὺ εἶναι οἱ προστάται τῶν ἱατρῶν μας. Τὸν ἑορτασμὸν τιμᾷ μὲ τὴν παρουσίαν του ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Θεσσαλιώτιδος κ. Κλεόπας, ὅστις ἐχοροστάτησεν κατὰ τὸν Ὅρθρον καὶ ἐτέλεσεν ἐν συνεχείᾳ τὴν θείαν Λειτουργίαν. Τὴν ὄλην δὲ ἐκδήλωσιν καλύπτει ἡ EPT 1, τιμητικὴ προσφορὰ πρὸς τοὺς ἱατρούς.

Τοὺς χοροὺς τῶν Ἱεροψαλτῶν πλαισίωσαν καὶ ἔψαλον οἱ ἴδιοι οἱ ἱατροί, πολλοὶ τῶν ὁποίων τυγχάνουν καὶ Καθηγηταὶ Πανεπιστημίων. Δημόσιοι ἔπαινοι καὶ συγχαρητήρια ἀνήκουν εἰς τοὺς ἱατρούς μας, οἱ ὁποῖοι παραλλήλως πρὸς τὴν ἔρευναν καὶ τὴν ἐπιστήμην τῶν ἀναζητῶν καὶ τρόπους προσεγγίσεως τοῦ Θεοῦ, ψάλλοντες καὶ ὑμνοῦντες τὸ μεγαλεῖον του, ὡς ἡ καλλικέλαδος ἀηδὼν.

Οἱ ἱατροί μας ἐπέλεξαν τὸν καλύτερον τρόπον νὰ τιμήσουν τοὺς Προστάτας Ἀγίους των, τοὺς Ἀναργύρους Ἱατρούς, μὲ τὴν σημερινὴν πανηγυρικὴν Λειτουργίαν. Διπλὴ ἡ φύσις τῆς σημερινῆς ἑορτῆς, οἱ Ἱατροί μας καὶ ἡ ἐπιστήμη των ἀφ' ἑνὸς καὶ ὁ Θεὸς ἀφ' ἐτέ-

ρου. Ἀρίστη σύγκρασις καὶ μῆξις, κατὰ τὸν Ἱποκράτην.

Σεβασμιώτατε,
Εὐλαβέστατοι Ἱερεῖς,
Εὐσεβὲς ἐκκλησίασμα,
Ἐντιμότατοι φίλοι ἱατροί,

Ἡ ἔρευνα τῆς ἐπιστήμης εἰς τὸν χῶρον σας καὶ ἡ ἀναζήτησις τοῦ Θεοῦ συγκλίνουν. Ἡ σοφία καὶ ἡ γνῶσις τοῦ ἐπιστητοῦ δὲν εἶναι ἄσχετος καὶ ξένη πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μακρὰν ἀπὸ τὸ ἐργαστήριον. Τὸ πάθος τῆς ἐπιστήμης καὶ ἡ διψα τοῦ Θεοῦ συνυπάρχουν καὶ πρέπει νὰ συνυπάρχουν καὶ νὰ συγκαλλιεργοῦνται. Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ἀγαθῆς συνεργίας διασφαλίζει τὴν ἀκεραιότητα τῆς ζωῆς.

Εἰς τὴν ἐργασίαν σας εἶναι τόσον ζωντανὴ ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ. Τὸ κάθε φάρμακον, ἡ κάθε ἱατρικὴ ἐπέμβασις εἶναι καὶ μία θεία ἐνέργεια, ἡ ὁποία τονώνει καὶ ἐνισχύει τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς. Ἡ ἴδια ἡ ζωὴ φέρει μέσα της τὴν πνοὴν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Δημιουργοῦ. Ἡ θεία ἐνέργεια ὡς ἀν καταρράκτης ξεχύνεται πρὸς τὸν κόσμον μας ἀπὸ τὸν Δημιουργὸν Θεὸν καὶ ζωογονεῖ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ζωὴν, ὡς ὁ ἥλιος ζωογονεῖ τὴν φύσιν, κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον. Ὅσον περισσότερον εὐρύνεται τὸ πεδίον τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς γνώσεως, τόσον δυναμώνει ἡ πεποίθησίς μου, λέγει σύγχρονος ἐπιστήμων, ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἡ πηγὴ τους, ὃν πεπερασμένον. Σαφέστατα διαισθάνομαι τὸν Θεόν, νὰ μᾶς χορηγῇ γνῶσιν εἰς τὰ ἐργαστήρια, ψήγματα ἀληθείας ἀπὸ τὴν σοφίαν Του. Τείνομεν πρὸς τὴν τελείαν γνῶσιν, δι' αὐτὸ συναντῶμεν διὰ τῆς ἐπιστήμης τὸν τέλειον Θεόν.

Πράγματι, ἡ κάθε γνῶσις εἶναι παραχώρησις καὶ προέκτασις εἰς τὸν κόσμον μας τῆς Πανσοφίας τοῦ Δημιουργοῦ, δι' αὐτὸ καὶ ἡ γνῶσις εἶναι ἡ ὁδός, ἡ ἄγουσα πρὸς τὴν ταπεινώσιν ἐνώπιον τοῦ Δημιουργοῦ. Καὶ ταπεινούμενοι ἐνώπιόν Του, θερμαίνεται ἡ ψυχὴ εἰς τὸν τραχὺ δρόμον τῆς ζωῆς.

Ἐπιστήμη χωρὶς Θεό, εἶναι ἐπικίνδυνος. Ἀτενίσσατε τὰ χημικὰ τῆς ἐποχῆς ὅπλα καὶ τὰς ἀναθυμιάσεις των. Εἶναι ἔργα ἀθέου ἐπιστήμης. Ἀτενίσσατε γύρω σας καὶ ἴδετε τὰ δεινὰ τοῦ κόσμου, ποὺ θέλει νὰ ζῇ

* Ἡ παροῦσα ἑμιλία ἐξεφωνήθη εἰς τὸν Ἱερὸν Ναὸν τοῦ Ἀγίου Χαράλαμπους Ἰλισίων, τὴν 11ην Νοεμβρίου ἐτους 1990, κατὰ τὸν ἐτήσιον ἑορτασμὸν τῶν Ἀγίων Κοσμά καὶ Δαμιανοῦ τῶν Ἀναργύρων, ὑπὸ τοῦ Ἱατρικοῦ κόσμου.

εἰς τὴν εἰκονογραφίαν τῆς Γεννήσεως ὑπὸ μορφὴν ἀγγέλου (τῇ ἐπιδράσει πατέρων τινῶν) καὶ ὑπὸ μορφὴν ἑξακτίνου ἢ ὀκτακτίνου ἀστέρος συμβολίζοντος τὸν Χριστόν, ἀρεσκομένης τῆς πρώτης ἐκκλησίας εἰς τὸν συμβολισμὸν τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ «ἄστρου τοῦ Ἰακώβ».

Ἐπικουρούσης τῆς ὁμοιότητος τοῦ ἀστέρος μὲ τὰ μονογράμματα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς καθόδου τοῦ ἀστέρος ὑποτυπούσης τὴν καθόδον τοῦ Ἰησοῦ, ἐπὶ πλεόν δὲ συνεορταζομένων τῶν δύο γεγονότων, Γεννήσεως καὶ Προσκυνήσεως μάγων, εἰσῆλθεν ὁ ἀστήρ εἰς τὴν εἰκονογραφίαν τῆς Γεννήσεως καὶ ἐκυριάρχησε, λησμονηθέντος ἴσως τοῦ παλαιοῦ συμβολισμοῦ.

μόνος, χωρίς την ζωοποιόν δύναμιν τοῦ Δημιουργοῦ Του.

Ζοφερός ὁ διεθνὴς ὀρίζων. Ὁ κίνδυνος μιᾶς παν-ανθρωπίνης συμφορᾶς πιέζει ὁλονὲν καὶ περισσότερον τὰ στηθὴ ὄλων. Εἰς τὴν Οἰκουμένην σήμερον συμβαίνουν σκηναὶ Ἀποκαλύψεως. Οἱ καιροὶ μας εἶναι, πράγματι, κοσμογονικοί. Ἐὰν ζοῦσε ὁ Γκαίτε, θὰ ἔλεγε, καὶ αὐτὴ τῇ φορᾷ μὲ περισσότερα ἐπιχειρήματα, ὅτι ἀπὸ σήμερον ἀρχίζει μία νέα ἐποχὴ, ἕνας ἄλλος κόσμος. Ἰσως ἡ ἐποχὴ μας εἶναι πιστὴ ἀντιγραφὴ ἐκείνης τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων. Καὶ τότε ἡ ἔξαρσις τῶν πολέμων καὶ τῆς εἰδωλολατρείας. Καὶ ὅμως οἱ Ἅγιοι Προστάται σας δὲν ἐδίστασαν νὰ θραύσουν τὸ κέλυφος τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων, ν' ἀτενίσουν καὶ νὰ βιώσουν ιδεώδη ἀνώτερα καὶ θεῖα καὶ ν' ἀφιερῶσουν τὴν ἱατρικὴν των γνῶσιν καὶ ἐπιστήμην εἰς τὴν ἀνακούφισιν τοῦ ἀνθρωπίνου πόνου καὶ εἰς τὴν ἐν τῷ κόσμῳ δόξαν τοῦ Δημιουργοῦ Θεοῦ, ποῦ εἶναι «ὁ θησαυρὸς τῶν ἀγαθῶν καὶ ζωῆς χορηγός».

Ἦλθε ἡ ὥρα ν' ἀνοίξωμεν τὰς ψυχὰς καὶ ν' ἀφήσωμεν νὰ ὁμιλήσῃ εἰς αὐτὰς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ περικλείει ἀνεξαντλήτους ἠθικὰς καὶ πνευματικὰς δυνάμεις καὶ πλούσιον στοχασμόν, διὰ τῶν ὁποίων μεταβάλλεται τὸ ἄγχος καὶ ἡ ἀγωνία τῶν καιρῶν εἰς ψυχικὴν γαλήνην καὶ εἰρήνην. Ὅσον διανύομεν τὴν παροῦσαν πυρηνικὴν ἐποχὴν, τόσον καὶ ἐντονώτερον ὁ ἄνθρωπος θ' ἀναζητᾷ εἰς τὴν ζωὴν του τὸν Θεόν. Καὶ ἐὰν σήμερον παρατηρεῖται μία κάποια κάμψις τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως, συντόμως ἡ δοκιμασία αὕτη τῶν καιρῶν θὰ παρέλθῃ καὶ ὁ ἄνθρωπος θὰ στρέψῃ τὴν ζωὴν του πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως τὰ ρόδα καὶ τὰ κρίνα στρέφουν πρὸς τὸν ἥλιον.

Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος, μέτριος εἰς πνευματικὸν ἐξοπλισμόν, δὲν ἔχει ἄλλα περιθώρια πειραματισμῶν εἰς τὴν ζωὴν. Ἦδη εὐρίσκεται εἰς τὸ χεῖλος πυρηνικοῦ ὁλοκαυτώματος. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ σημερινή σας ἐορτὴ, κορυφαία καὶ ἐκλεκτή, ἀξιώνει ἀξίαν ἀξιολόγησιν τοῦ νοήματός της.

Ἀπὸ τὴν παγκόσμιον σύγχυσιν καὶ ἀναταραχὴν ἀναδύεται ἐπείγουσα καὶ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη διὰ περισσότερον πνευματικὴν θεώρησιν τῆς ζωῆς. Καὶ εἰς τοῦτο, φίλοι ἱατροί, εἶναι μεγάλη ἡ ἰδική σας συμβολή. Σήμερον, μεταξὺ τῶν ἄλλων, κρίνεται καὶ τὸ ἰδικόν σας ἔργον καὶ ἡ ἰδική σας ἀποστολή, ὅσον ποτὲ ἄλλοτε.

Ἐμπνευσθῆτε καὶ ἐμπνεύσατε τοὺς γύρω σας ἀπὸ τὶς μεγάλες μορφὰς τῆς Ἱατρικῆς Ἱστορίας, τοὺς Ἀγίους Κοσμᾶν καὶ Δαμιανόν, οἱ ὁποῖοι καὶ πιστοὶ εἰς τὸν Θεὸν ἦσαν, καὶ ἄριστοι ἐπιστήμονες καὶ φιλάν-

θρωποι καὶ ἀνάργυροι, ἀλλὰ καὶ τολμηροὶ καὶ πρωτοπόροι, ἀφοῦ ἐπραγματοποίησαν καὶ τὴν πρώτην μεταμόσχευσιν κάτω ἄκρου. Ἡ ἀγάπη των, ἡ προθυμία των, ἡ ἀνιδιοτέλειά των εὐεργετοῦσε τοὺς πάντας. Λαμπρὸν παράδειγμα δι' ὅλους μας, ἰδιαίτερος δι' ὑμᾶς.

Σπουδασταὶ ἠρώτησαν τὸν Καθηγητὴν, Ψυχίατρον καὶ Ψυχολόγον, πῶς βλέπει τὸν Θεὸν μέσα ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην του:

«Ὅ,τι ἔμαθα, εἶπε, μὲ ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀκλόνητον πίστιν τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πάντοτε γεμάτος ἀπὸ τὴν σκέψιν τοῦ Θεοῦ. Συνειδητὰ ἢ ἀσυνείδητα εἰς κάθε μας ἐκδήλωσιν ψηλαφοῦμε τὸν Θεόν».

Ναί, τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ ἐξισωθῇ μὲ τὸν Θεόν. Σεῖς, ψηλαφίζοντες τὴν ζωὴν εἰς τὴν κλίνην τοῦ πόνου, ἢ ἀπὸ τῆς ἔδρας, ἢ εἰς τὸ ἐργαστήριον, ψηλαφίζετε αὐτὸν τοῦτον τὸν χορηγὸν αὐτῆς, τὸν ἴδιον τὸν Δημιουργὸν Θεόν.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι θεῖον ὄν, εἶναι «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν» δημιουργήμα τοῦ Ἀγίου Τριαδικοῦ Θεοῦ. Καί, ὡς εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, εἶναι σταθερὰ ἀρχὴ τῆς φύσεως καὶ δυναμικὴ ὑπόμνησις τῆς παρουσίας τοῦ Δημιουργοῦ εἰς τὴν δημιουργίαν Του, εἶναι ἰδιαίτερα τῆς δημιουργίας θεῖα κορωνὶς καὶ σφραγίς, ἐκφράζουσα μοναδικήν, ἀπόλυτον καὶ προσωπικὴν διὰ τῆς ψυχῆς σχέσιν δημιουργίας καὶ Δημιουργοῦ Θεοῦ. Αὐτὴν τὴν ἰδιαίτεραν ἀξίαν καὶ τιμὴν, ποῦ ἔχει ἀπὸ τὸν Δημιουργόν του ὁ ἄνθρωπος, ἀνεγνώρισαν καὶ διηκόνησαν πιστότατα οἱ Ἱατροὶ προστάται σας, Ἅγιοι Ἀνάργυροι, οἱ Θαυματουργοί.

Ἐντιμότετοι φίλοι Ἱατροί,

Ὅλοι γνωρίζομεν, ὅτι διεθνῶς συμβαίνουν γεγονότα φοβερά, ἀναμένονται δὲ ἴσως καὶ φοβερότερα. Φαίνεται, ἡ ἀνθρωπότης ἔχασε τὸν προσανατολισμόν της καὶ εὐρίσκεται ἐν πορείᾳ πρὸς ἄγνωστον κατεύθυνσιν, ὡς ὁ ναυαγός, ὅστις, λόγῳ ἀτυχήματος εἰς τὸν ὠκεανόν, ἀπώλεσε πυξίδα καὶ τιμόνι.

Καὶ ὅμως, ἐὰν ἔρχονται γεγονότα φοβερά, ἔρχεται μέσα ἀπὸ αὐτὰ καὶ ὁ Μέγας Ἀναμενόμενος, ἡ προσδοκία τῶν Ἐθνῶν, ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Ἄρχων τῆς εἰρήνης, ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὅστις, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ συμβαίνοντα, διακηρύσσει, «ὅτι πρῶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ καὶ εὐρήσεται ἀνάπαισιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστός καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστι» (Ματθ. 11,30).

Ἄν ἤθελε ἡ ἀνθρωπότης, ἔστω καὶ τώρα, στὰ παρὰ πέντε μιᾶς ἐνδεχομένης τρίτης παγκοσμίου λαίλαπτος, νὰ στρέψῃ τὸ βλέμμα της πρὸς τὴν θεῖαν μορ-

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

(Σκέψεις γύρω από το κήρυγμα της 'Εκκλησίας)*

Ἀρχιμ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΗΛ. ΜΟΥΣΤΑΚΑ

Ἱεροκήρυκος Ἱ. Μ. Τρίκκης καὶ Σταγῶν

Ἐπομένως τὸ κήρυγμα δὲν εἶναι συλλογὴ γνώσεων ἢ φιλοσοφικὸς στοχασμὸς ποὺ ἔχει σχέση μετὰ τὴν ἀνθρώπινη σωτηρία, ἀλλὰ «μαρτυρία Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹⁰. Εἶναι ἡ προφητευθεῖσα ἀλήθεια τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο τῆς πώσης. Εἶναι ἀκόμα ἡ ἀλήθεια ποὺ δὲ διάζει ὑποκειμενικὰ τὸν ἄνθρωπο νὰ τὴν ἀποδεχθεῖ καὶ νὰ τὴν οἰκιωθεῖ, ἐν τούτοις ὅμως ἀντικειμενικὰ, ἐπειδὴ ταυτίζεται μετὰ τὴν λυτρωτικὴ πραγματικότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπειδὴ καμιά ἄλλη ἀλήθεια δὲ μένει ἔξω ἀπ' τὴ δική της πληρότητα καὶ ἀπολυτότητα, ὑποχρεώνει τὸν ἄνθρωπο νὰ πάρει θέση ἀπέναντί της.

Ὁ ἄνθρωπος, ὅταν βρεθεῖ μπροστὰ στὴν ἀλήθεια τῆς σωτηρίας του, εἶναι ὑποχρεωμένος ἢ νὰ τὴν ἀποδεχθεῖ ἢ νὰ τὴν ἀπορρίψει. Στὸ σημεῖο αὐτὸ βρίσκεται τὸ ἀναλλοίωτο κῦρος τοῦ θεῖου λόγου. Συμβαίνει κατὰ παρόμοιο μ' αὐτὰ ποὺ ὑπογραμμίζει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης γιὰ τὸν Ἰησοῦ Χριστό: «Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ»¹¹.

Β'. ΕΝΝΟΙΑ - ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΚΗΡΥΓΜΑΤΟΣ

Τὸ κήρυγμα εἶναι ὑπόθεση τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία ὀρθοτομεῖ τὸ λόγο τῆς Ἀλήθειας. Ἡ Ἐκκλησία κατέχει τὸν Ἰησοῦ Χριστό, ὄντας τὸ μυστικὸ Του σῶμα. Μετὰ τὴν Ἀνάληψη ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι παρὼν στὴν Ἐκκλησία «ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι». Τὸ Πανάγιο Πνεῦμα ὁδηγεῖ τὴ θεανθρώπιν τῆς Ἐκκλησίας κοινωνία «εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν»¹².

«Ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι», λοιπόν, ἡ Ἐκκλησία συνεχίζει τὸ διδακτικὸ ἔργο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διαχειρίζεται τὸ προφητικὸ Του ἄξιωμα. Ἄρα ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διδάσκει καὶ εὐαγγελίζεται «ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι» διὰ τῶν ὁργάνων τῆς Ἐκκλησίας τὸ λαὸ Του.

Ἄν θέλαμε νὰ βροῦμε στὴν Καινὴ Διαθήκη μιὰ παραβολὴ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ποὺ νὰ μιλάει εὐγλωττα γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ κηρύγματος καὶ τὶς σωτηριολογικὲς του διαστάσεις στοὺς ἀνθρώπους, ἀσφαλῶς θὰ ἐπι-μέναμε στὴν παραβολὴ τοῦ σπορέως. Σ' αὐτὴ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εἶναι ὁ σπορέας, ὁ ἀγρὸς οἱ ἄνθρωποι καθε ἐποχῆς καὶ τὰ ζιζάνια τὰ ἐμπόδια τῆς καρποφορίας τοῦ θεῖου λόγου εἴτε ἐσωτερικὰ εἴτε ἐξωτερικὰ.

Ἐννοιολογικὰ τὸ θεῖο κήρυγμα «καλύπτει» ὁλόκληρο τὸ οἰκοδόμημα τῆς Ἐκκλησίας, ἐρμηνεύοντας καὶ μεταφράζοντας καθετὴ ποὺ ἔχει σχέση μετὰ αὐτό. Ἐπίσης «καλύπτεται» ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν Ἐκκλησία, ὄντας ὁ «λόγος» της, ἡ «φωνή» της· μαζὶ δὲ μετὰ τὰ μυστήριά της αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ζωὴ της. Ποιό ὅμως εἶναι τὸ περιεχόμενο τοῦ κηρύγματος;

Ἡ ἀναλλοίωτη λυτρωτικὴ ἀλήθεια «τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ»¹³, ὅτι δηλαδή: Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, τὸ δεύτερο Πρόσωπο τῆς Ἀγίας Τριάδος, ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς ἔγινε ἄνθρωπος ὅμοιος μετὰ μᾶς ἐκτὸς τῆς ἁμαρτίας, ἀποκάλυψε σὲ μᾶς τὸ μυστήριον τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ μετὰ λόγια καὶ μετὰ ἔργα καὶ «ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, ἵνα ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ»¹⁴, ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενο τοῦ κηρύγματος.

(*) Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 347 τοῦ ὑπ' ἀρ. 17 τεύχους.

10. Ἀποκ. 1,2.

11. Ἰωάν. 1, 11-12.

12. Ἰωάν. 16,13.

13. Ἐφεσ. 3,9.

14. Α' Θεσ. 4,14.

φὴν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πολλὰ δεινὰ της θὰ ἦσαν ἀνύπαρκτα καὶ ἄλλα ἀπλὴ σκιά.

Ἡ πίστις εἰς τὸν Θεὸν δὲν εἶναι σύμπλεγμα κατωτέρωτος, οὔτε ὁ Χριστιανισμὸς ἐπιστήμη ἀνεδαφική. Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ εἶναι πρωτίστως βίωμα καὶ σύλληψις προφητικῆς τῆς δεδομένης εἰς τὸν κόσμον

διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ θείας Ἀποκαλύψεως καὶ Ἀληθείας. Αὐτὴ ἡ θεία Ἀλήθεια, κατὰ τὴν σημερινὴν ἡμέραν, παραγγέλλει εἰς ὅλους μας: «Ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ... ὅσα δίκαια... ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὐφημα, εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος, τὰ αὐτὰ λογιζέσθαι» (Φιλ. 4,8). Ἀ μ ἡ ν,

Συνοπτικότερα θά λέγαμε πώς «τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ γεγονός τῆς ἀναστάσεως εἶναι τὸ περιεχόμενον τοῦ κηρύγματος, τὰ δύο δὲ ταῦτα ἀποτελοῦν τὸν θεμέλιον τῆς Ἐκκλησίας, μᾶλλον δὲ εἶναι αὐτὴ ἡ Ἐκκλησία»¹⁵. Τὸ περιεχόμενο τοῦ θείου λόγου εἶναι τόσο πλούσιο, ὥστε ἐκεῖνος ποῦ θέλει νὰ τὸ γνωρίσει χάνεται κυριολεκτικὰ στὸ βάθος καὶ στίς ἀπειρες πτυχές του.

Σκοπὸς τοῦ κηρύγματος εἶναι ἡ «ἐν Χριστῷ» ἀλήθεια. Τὸ περιεχόμενό της δὲν ἐξυπηρετεῖ ἀτομικὰ ἢ κοινωνικὰ συμφέροντα ἢ γενικὰ ἐνδοκοσμικοὺς σκοπούς. Κύριος σκοπὸς τοῦ θείου λόγου εἶναι νὰ συνδέσει τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸ Θεὸ καὶ νὰ τὸν κάνει τέκνο τῆς Χάριτος Του. Εἶναι ἀλήθεια πὼς «ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς»¹⁶ γίνεται βίωμα. Τὸ κήρυγμα κατὰ συνέπεια εἶναι τὸ μέσο γιὰ τὴ γνώση καὶ τὴ βίωση τῶν γεγονότων τῆς θείας οἰκονομίας «ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ»¹⁷, ὥστε νὰ ἰσχύει ὁ λόγος τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «Ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα»¹⁸.

Τὸ θεῖο κήρυγμα δὲν εἶναι κάτι τὸ διακοσμητικὸ μέσα στὴ λατρεία ἢ γενικότερα στὴν Ἐκκλησία, ἀλλὰ τὸ μοναδικὸ μέσο γιὰ τὴ διάδοση τῆς ἀλήθειας τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν ἐπικράτηση τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ στὴ γῆ καὶ τὴν κατάρτιση τῶν πολιτῶν αὐτῆς τῆς Βασιλείας ὡς μελῶν τῆς στρατευόμενης Ἐκκλησίας. Προϋπόθεση ἀποδοχῆς τῆς εὐαγγελικῆς ἀλήθειας ἀποτελεῖ ἡ ἰσόβια ἀναγνώριση, συναίσθηση καὶ συντριβὴ τῆς μηδαμινότητος καὶ ἁμαρτωλότητος τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴ μετάνοια.

Μετάνοια εἶναι ἡ λέξις μὲ τὴν ὁποία τόσο ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅσο καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἀρχίζαν τὸ κήρυγμα. Εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση, γιατί χωρὶς αὐτὴ δὲ μπορεῖ νὰ ἀποδεχθεῖ καὶ κυρίως νὰ προσοικειωθεῖ ὁ ἄνθρωπος τὴ λυτρωτικὴ ἀλήθεια τῆς «ἐν Χριστῷ» σωτηρίας. Χρειάζεται πρῶτα νὰ συνειδητοποιήσει τίς ἐλλείψεις του, τίς πλάνες του, τὴν πνευματικὴ του γενικὰ ἀδυναμία καὶ ἀναπηρία καὶ μετὰ νὰ προχωρήσει στὰ περαιτέρω.

Ἐπειδὴ τὸ περιεχόμενο τοῦ θείου λόγου, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἡ Ἀνάστασή Του καὶ ἡ μέσα ἀπὸ ὅλα τὰ γεγονότα τῆς θείας οἰκονομίας λύτρωση καὶ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι, ὅπως προαναφέραμε, «τὸ μυστήριον... τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων

ἐν τῷ Θεῷ»¹⁹, πηγὴ ἀέανα τοῦ κηρύγματος εἶναι τὸ Πανάγιο Πνεῦμα. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφει στὴν πρώτη πρὸς Κορινθίους ἐπιστολή του: «Οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ»²⁰.

Νομίζω πὼς ὅλα ὅσα ἀναφέραμε περιληπτικὰ γιὰ τὴν ἔννοια, τὸ περιεχόμενο καὶ τὸ σκοπὸ τοῦ θείου κηρύγματος εἶναι βοηθητικὰ στὸ νὰ κατανοήσουμε τὴ μεγάλη ἀλήθεια πὼς καθεὶ ποῦ ἔχει σχέση μὲ τὴ σῶζουσα τὸν ἄνθρωπο πραγματικότητα ἐγγίζει τὰ ὅρια τοῦ κόσμου τοῦ ἐπέκεινα καὶ συμμετέχει τῆς μεταφυσικῆς καὶ μυστικῆς οὐράνιας τάξης.

Δὲν θά ἦταν δυνατό ποτὲ ἀνθρώπινο μυαλὸ καὶ ἀνθρώπινη γλῶσσα νὰ συλλάβει καὶ νὰ ἐκφράσει τὸ μυστήριο τῆς σωτηρίας, ἐὰν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ Ἥλιος τῆς Ἀποκάλυψης, ὁ σαρκωμένος Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν ἀποκάλυπτε καὶ δὲν ἱερούργουσε αὐτὸ τὸ μυστήριο. Καὶ πάλι τὰ πράγματα δὲν εἶναι τόσο εὔκολα, ὅσον ἀφορᾷ στὴν κατανόηση τοῦ μυστηρίου. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μᾶς δίνει τὴν ἐξηγήση: «Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι»²¹.

Στὸν ἐπίλογο τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου, κατὰ τὴ μέλλουσα κρίση, θά ἀποκαλυφθεῖ στὸν ἄνθρωπο ὅλο τὸ πλήρωμα τῆς Θεότητος, ὅ,τι δηλαδὴ ἀδυνατεῖ τώρα νὰ κατανοήσει. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, παρὰ τὸ γεγονός τῆς τέλειος ἀποκάλυψής του, δὲν παύει νὰ παραμένει γιὰ τὸν ἄνθρωπο μυστήριο καὶ μάλιστα ὑπέρτατο²².

Δὲν ἔγκειται λοιπὸν στὴν ἀνθρώπινη διαλεκτικὴ ἡ γνώση στὴν πληρότητά της τοῦ γεγονότος τῆς σωτηρίας «ἐν Χριστῷ». Ἡ σωτηρία πετυχαίνεται μέσα ἀπὸ μιὰ σχέση, τὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Θεό. Ἡ διάρκειά αὐτῆς τῆς σχέσης ὁριοθετεῖται ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου: «Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν»²³.

Αὐτὸ γνωρίζοντας ἡ Ἐκκλησία πρὶν τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ἀνεβάζει ἀπὸ τὴν ψυχὴ στὰ χεῖλη τοῦ λειτουργοῦ ἱερέα τὴν εὐχή: «Ἐλλαμψον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, φιλόανθρωπε Δέσποτα, τὸ τῆς Σῆς θεογονίας ἀκήρατον φῶς καὶ τοὺς τῆς διανοίας ἡμῶν ὀφθαλμοὺς διάνοιξον εἰς τὴν τῶν εὐαγγελικῶν

15. Παριανὸς, Δ., Μητροπολίτου Σερβίων καὶ Κοζάνης, Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ σύγχρονος κόσμος, Κοζάνη 1978, σ. 4.

16. Ρωμ. 10,17.

17. Β' Κορ. 4,6.

18. Ρωμ. 11,36.

19. Ἐφεσ. 3,9.

20. Α' Κορ. 12,3.

21. Α' Κορ. 13,12.

22. Πρβλ. Σιῶτσου, Μ., «Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ», Ο ΖΩΝΤΑΝΟΣ ΛΟΓΟΣ, Πνευματικὸν Συμπόσιον περὶ ἁγίας Γραφῆς, Ἀθήναι: 1970, σ. 17.

23. Ἰωάν. 15,5.

Σου κηρυγμάτων κατανόησιν... Σὺ γὰρ εἶ ὁ φωτισμὸς τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν...»²⁴.

Γ'. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΚΗΡΥΓΜΑΤΟΣ - ΙΕΡΟΚΗΡΥΚΟΣ

Ὁ καθηγητὴς Ἰωάννης Μ. Φουντούλης²⁵ παραθέτει τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά, γιὰ νὰ εἶναι ἕνα κήρυγμα τέλειο στὰ ὅρια τοῦ ἀνθρώπου δυνατοῦ: 1) Ἀγιογραφικό, 2) Χριστοκεντρικό, 3) Πατερικό, 4) Μυσταγωγικό, 5) Πρακτικό, 6) Σαφὲς καὶ συγκεκριμένο, 7) Ἀνεπιτήδευτο, 8) «Λόγος παρακλήσεως», 9) Συγχρονισμένο καὶ 10) Προσωπικό. Ὅλα αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικά θὰ τὰ δοῦμε στὴ συνέχεια ἐκλαϊκούμενα καὶ χωρὶς κάποια σειρά.

Ἡ ἀναγκαιότητα τῆς ἁγίας Γραφῆς γιὰ τὸ κήρυγμα ἐξηγεῖται ὡς ἐξῆς: Γιὰ νὰ ἔρθει τὸ αἰώνιο σὲ σχέση μὲ τὸ χρονικό, εἶναι ἀνάγκη νὰ προσλάβει σχήματα καὶ ἐκφράσεις προσιτὲς στὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ ὑπόσταση κατὰ τὸ πρότυπο τοῦ Ἐνανθρωπήσαντος Κυρίου, «Ὁς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων... ἐκένωσεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβὼν...»²⁶.

Ἡ ἀνεξάντλητη πηγὴ τοῦ Λόγου εἶναι ἡ ἁγία Γραφή. Ἀκόμα ἡ ἱερὰ Παράδοση καὶ ὅ,τι συμπεριλαμβάνεται σ' αὐτὴ καὶ γενικὰ ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτὸ καὶ πρότυπο τοῦ κηρύγματος ὄχι μόνο ὡς πρὸς τὴ μορφή, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν οὐσία θὰ πρέπει νὰ εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὅπως Τὸν παρουσιάζουν νὰ διδάσκει οἱ Εὐαγγελιστές. Ἐπίσης οἱ Προφῆτες τῆς Π. Δ., οἱ Ἀπόστολοι καὶ τέλος οἱ ἅγιοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ κήρυγμα εἶναι ἀποκάλυψη. Ἀποκάλυψη ποὺ διδάχθηκε ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ στοὺς Μαθητὲς καὶ Ἀποστόλους Του. Αὐτὴ γίνεται κτῆμα τοῦ ἀνθρώπου, ὅσο εἶναι δυνατό, μὲ τὴ διδασκίαν, μὲ τὴν ἐξαγγελίαν, μὲ τὴ μαθητεία «παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ»²⁷, μὲ τὸ φωτισμὸ πάντοτε καὶ τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, τὸ μοναδικὸ καὶ ἀπόλυτο ζωντανὸ κήρυγμα, ὅταν συναναστράφηκε τὸν ἄνθρωπο, μίλησε σ' αὐτὸν γιὰ τὴ Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ²⁸. Λίγο πρὶν τὴν Ἀνάληψή Του ἀφήνει στοὺς Μαθητὲς τὸν βαρὺ κλῆρο τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῶν ἐθνῶν. Νὰ κηρύξουν δηλαδὴ σ' ἐκεῖνα, ὅ,τι εἶδαν καὶ ἄκουσαν κοντά Του.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀναλύει τὴν ἀναγκαιότητα

καὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸ γενικὰ χαρακτήρα τοῦ κηρύγματος καθὼς καὶ τὸν ἀπὸ τὸ Θεὸ δοσμένο ὀρισμὸ τῶν ὀργάνων καὶ τῶν φορέων τοῦ ὡς ἐξῆς: «Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; Πῶς κηρύξουσιν, ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσι; Καθὼς γέγραπται ὡς ὠραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων τὴν εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθὰ»²⁹. Καὶ καταλήγει στὸ συμπέρασμα: «Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ρήματος Θεοῦ»³⁰.

Ὁ ἱερέας, ὁ ποιμένας τῶν λογικῶν προβάτων, «τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς»³¹ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἔχει τὴν εὐθύνη καὶ τὴν ὑποχρέωση νὰ ἱεουργεῖ τὸ θεῖο κήρυγμα. Γι' αὐτὸ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς «ἔδωκε τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφῆτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους πρὸς κατάρτισμόν τῶν ἁγίων, εἰς ἔργον διακονίας... μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως... εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας»³².

Τὸ ἔργο τοῦ ἱερέα - ἱεροκλήρυκα εἶναι ἐκκλησιαστικὴ διακονία ποὺ τοῦ ἔχει ἀνατεθεῖ ἀπὸ τὸ Θεὸ μὲ τὴ χειροτονία καὶ ὀρίζεται ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφεὶς καὶ τοὺς ἱεροὺς Κανόνες, οἱ ὁποῖοι μάλιστα ἐπιβάλλουν καὶ βαρύτερες ποινὲς στοὺς ποιμένες γενικὰ ποὺ ἀμελοῦν τὸ κήρυγμα³³.

Τὸ μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης εἶναι ἐνιαῖο ὑπουργημα καὶ δὲ μερίζεται σὲ κατὰ κλάδους διακονίες. Δὲ μπορεῖ π.χ. ὁ ἱερέας νὰ ἱεουργεῖ καὶ νὰ μὴ κηρύττει. Οὔτε πάλι νὰ κηρύττει καὶ νὰ μὴ ἱεουργεῖ, ἀφοῦ ἡ Ἐκκλησία μὲ τὴ μὲν θεία Λατρεία ἀγιάζει καὶ συγχρόνως διδάσκει, μὲ τὸ κήρυγμα δὲ διδάσκει καὶ συγχρόνως ἀγιάζει τὸ λαὸ κατὰ τὴν εὐστοχὴ παρατήρηση τοῦ πρῦταν τῶν ἐλλήνων ἱεραρχῶν³⁴. Ἄρα ὁ λειτουργὸς ἱερέας, ὁ ἐξομολόγος ἱερέας, ὁ κατηχητὴς ἱερέας δὲν εἶναι κάτι τὸ διαφορετικὸ ἀπ' τὸν ἱεροκλήρυκα ἱερέα. Ὁ ἱερέας εἶναι ὅλα αὐτὰ ταυτόχρονα.

Ἐχομε ὅμως καὶ τὸν ἐπίσημο θεσμὸ τῶν Ἱεροκλήρυκων. Αὐτὸς θὰ μποροῦσε νὰ καταργηθεῖ τὴ στιγμή ποὺ ὁ ἱερέας τῆς ὑπαίθρου καταστεῖ ἱκανὸς νὰ πληροφορήσει τὴ διακονία του σ' ὅλη τὴν πληρότητα. Ὁ ἱερέας δὲν ἱεουργεῖ μόνο τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Κυρίου στὰ ἅδута τοῦ ἱεροῦ Θυσιαστηρίου,

24. Βλ. Ἱερατικόν, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθῆναι 1987, σ. 113.

25. Βλ. Φουντούλης, Ἰ., Ὁμιλητικὴ, Θεσσαλονίκη 1985, σσ. 61-81.

26. Φιλίπ. 2, 5-11.

27. Λουκ. 8,35.

28. Λουκ. 8,1.

29. Ρωμ. 10, 14-15.

30. Ρωμ. 10,17.

31. Πράξ. 9,15.

32. Ἐφεσ. 4, 11-13.

33. Βλ. ΝΗ' Ἀποστολικὸν Κανόνα καὶ ΙΘ' Κανόνα 6ης Οἰκουμένης Συνόδου.

34. Παριανό, Δ., Μητροπολίτου Σερβίων καὶ Κοζάνης, «Σκέψεις ἐπὶ τοῦ θεοῦ κηρύγματος», ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΣΚΕΨΙΣ 18 (1958) 251.

ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΠΡΟΣΩΠΟ

(πορεία αναζητήσεως και εὑρέσεώς του)

Τοῦ Μοναχοῦ ΜΩ·Υ·ΣΕΩΣ Ἀγιορείτου

Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως πρόσωπο ἔχει καὶ τὴ σημασία αὐτοῦ ποὺ βλέπει μπροστά, ποὺ ἀντιμετωπίζει, ποὺ ἀτενίζει. Σὰς καλῶ, λοιπόν, ἀγαπητοί μου, νὰ δεῖτε μπροστά, ν' ἀντιμετωπίσετε τὸν ἑαυτὸ σας, ν' ἀτενίσετε τὸν κόσμον διαφορετικά, νὰ βρῆτε δηλαδὴ τὴν ταυτότητα τοῦ προσώπου σας. Νὰ μὴ μείνετε στὴν ἐπιφάνεια ἀλλὰ νὰ προχωρήσετε σὲ διάλογο, ἀπορρίπτοντας τὰ δραματικά προσωπεῖα. Ἀνακαλύπτοντας τὸν ρόλο ποὺ μᾶς ἔπλασε ὁ Θεὸς νὰ διαδραματίσουμε στὸν κόσμον, βρισκόμαστε μπροστά στὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, τὸ πραγματικὸ πρόσωπο, τὴν ἀληθινὴ ὑπόστασι.

Ὁ Χριστὸς ἀναγνώρισε καὶ σεβάσθηκε τὴν ἀξία τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου καὶ τῶν δικαιωμάτων του ὡς μεγάλη δύναμις. Τὸ πρόσωπο κατὰ τὴν πατερικὴ σκέψιν θεωρεῖται ὡς τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ὁλοκληρώσεως, μίας τελειώσεως τῆς φύσεως. Ἡ φύση βέβαια εἶναι κοινὴ σὲ ὅλους, τὸ πρόσωπο ὅμως προσθέτει σὲ αὐτὴ τὶς ἰδιαιτερότητες, ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ εἶναι ἰδιότυπος καὶ ἀνεπανάληπτος.

ἀλλὰ καὶ τὸ Λόγον τοῦ Θεοῦ μέσα στὰ ἄδυνα τῆς ἀνθρώπινης καρδιάς.

Ὁ ἱεροκέρυκας ἱερέας ἐρμηνεύει καὶ ὑπομνηματίζει στὴν καρδιὰ τοῦ πιστοῦ τὸν ἀποκαλυμμένο Λόγον. Ἐξαγγέλλει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Βοηθαίει τὸν ἄνθρωπον νὰ βιώσῃ τὴ σωτηρία του. Ἀπὸ τὴν ἔποψιν αὐτῇ, χωρὶς νὰ κινδυνεύσουμε νὰ καταλήξουμε σὲ προτεσταντικὰς ἀκρότητες, θὰ λέγαμε πὺς τὸ κήρυγμα ἀποτελεῖ τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὦμέγα τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἱερέα. Μ' αὐτὸ καὶ τὴ θεία Λατρεία θὰ ἐρμηνεύει καὶ τὴ μετάνοια - ἐξομολόγησις θὰ κηρύττει καὶ γενικὰ θὰ κατηχήσῃ «ἐν Χριστῷ» τὸ ποίμνιόν του.

Ὁ ἱερέας πρέπει νὰ εἶναι ἕτοιμος «ἀεὶ πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι»³⁵. Εἶναι ἡ λαμπάδα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος ποὺ καίει τὴν Ἀλήθεια καὶ μεταδίδει τὸ Φῶς τῆς Ζωῆς. Εἶναι «ὁδηγὸς τῶν τυφλῶν, φῶς τοῖς ἐν σκότει, παιδευτὴς ἀφρόνων, διδάσκαλος νηπίων»³⁶.

Ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ὡς ἔμφυχον καὶ ἔλλογον πρόσωπο, εἶναι τέτοια, ἐπειδὴ ὁ Θεός, τὸ πρωτότυπον εἶναι ἔτσι. Ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπον τὸν καθιστᾷ πρόσωπο. Μπροστὰ στὸν Θεὸ εἴμαστε πρόσωπα, ἀφοῦ ἐλεύθερα τὸν πιστεύουμε, τὸν ἀγαπᾶμε καὶ ἐλπίζουμε σ' Αὐτόν. Ἡ ἁμαρτία ἀμαυρῶνει τὸ πρόσωπο, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐξαφανίζει, ὅπως θὰ δοῦμε. Τὸ πρόσωπο θάλλει σὶς σχέσεις του τὶς ἀγαθὰς μὲ τ' ἄλλα πρόσωπα, ὡς προσφορὰ διακονίας, ποὺ δημιουργεῖ τὴν ἱερότητα τῆς ἐνότητος τῆς ἀγάπης, κατὰ τὸ πρότυπον τῶν προσώπων τῆς Ἀγίας Τριάδος.

Ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ τὴν ἀνθρώπινον προσωπικότητα καὶ τὴ θέτει κυρίαρχην στὸν κόσμον μόνον ὡς συγκυλούμενη πρὸς τὸν συνάνθρωπον καὶ πορευόμενη γιὰ τὴν αἰώνια μακαριότητα. Ταῦτα ὡς προοίμιον καὶ σύνοψιν.

Τὰ ὅσα θ' ἀκολουθήσουν, ἀγαπητοί μου, εἶναι μία προσπάθεια συγκομιδῆς αὐτῶν ποὺ καλλιέργησαν οἱ ἅγιοι πατέρες, σχετικὰ μὲ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐνοποιηθεῖ, νὰ βρῇ τὴ διάκρισιν τοῦ μέτρου, τὴν καθαρότητα τῆς ἰδιαιτερότητος τοῦ προσώπου του,

«Οἱ καλῶς προεστῶτες πρεσβύτεροι διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν, μάλιστα δὲ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ»³⁷ καὶ τοῦτο ὄχι γιὰ προσωπικὴ προβολὴ καὶ δόξα, ἀλλὰ γιὰ τὴ δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ σωτηρίαν τῶν πιστῶν. Γι' αὐτὸ «ἐὰν εὐαγγελίζωμαι, οὐκ ἔστι μοι καύχημα· ἀνάγκη γάρ μοι ἐπικεῖται· οὐαὶ δὲ μοὶ ἔστιν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι»³⁸ διακηρύττει ὁ διδάσκαλος καὶ ἀσφαλῶς ὁ κάθε ἱερέας ταπεινόφρονα μαζὶ του.

Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τὸ κήρυγμα δὲν τὸ παραμέλησε, ὅπως ὁ Ρωμαιοκαθολικισμός, οὔτε καὶ τὸ ἀνέπτυξε σὲ βάρος τῆς θείας Λατρείας, ὅπως ὁ Προτεσταντισμός, ἀλλὰ ἀκολούθησε τὴ μέσιν τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Πατέρων δόξιν.

(Συνεχίζεται)

35. Α' Πέτρ. 3,15.

36. Ρωμ. 2, 19-20.

37. Α' Τιμ. 5,17.

38. Α' Κορ. 9,16.

ὄχι γιὰ νὰ γίνεи ἄτομο, γιὰ νὰ ἰσοπεδωθεῖ καὶ νὰ διακριθεῖ ἐγωϊστικά, ἀλλὰ γιὰ νὰ ζήσει ἀληθινὰ καὶ νηφάλια.

Ἐνας κόσμος ἄμορφος, φοβισμένος, δειλός, ἄδικος καὶ πονηρὸς ὁ κόσμος μας. Ἐνας κόσμος ποὺ δυστυχῶς κατὰ βάθος φθάνει νὰ περιγελᾷ τοὺς ἁγίους καὶ τοὺς ἥρωες, αὐτοὺς ποὺ θέλουν ν' ἀποτινάξουν τὰ δεσμὰ τῆς ὕλης καὶ νὰ ζήσουν κυρίως γιὰ τοὺς ἄλλους. Ἐτσι στὸν κόσμο μας κερδίζει συνεχῶς ἔδαφος ἡ χλιαρότητα, ἡ μερικότητα καὶ ἡ νευρικότητα. Ἀποτέλεσμα τῆς ὀκνηρίας, τῆς ἀδιαφορίας καὶ τῶν φοβιῶν.

Ὡς διέξοδο λοιπὸν ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος βρίσκει τὸ ἀδιέξοδο. Κλείνεται στὸ διαμέρισμά του, στὸ γραφεῖο του, στὸν ἑαυτό του, θεωρώντας τὴ φυγὴ λύση. Τὸ κλείσιμο ὅμως στὴν ἀπομόνωση θὰ παραμείνει πάντοτε ὡς ἡ χειρίστη ἀναχώρηση ἀπὸ τὸ παρὸν καὶ τὸν πλησίον. Ἡ πτώση, ἡ φθορά, ὁ συμβιβασμὸς καὶ ἡ ἀλλοτρίωση τῆς ἁμαρτίας καταλύονται μὲ τὴν αὐτοκριτική, τὴ συνδιαλλαγὴ, τὴ μεταστροφή καὶ τὴ μετάνοια. Ἡ δυνατότητα τῆς ὁλοκληρώσεως θὰ παραμείνει ἀκέραια πάντοτε, παρὰ τὴν ὅποια δική μας ἀκηδία, ὀλιγωρία, ἀπαισιοδοξία καὶ διαταραχὴ. Καὶ αὐτὸ εἶναι κάτι τὸ ἀπεριόριστα σημαντικό.

Ἄν δὲν γίνουμε ἀνεκτικοί, ὑπομονετικοὶ καὶ θαρραλέοι, θὰ παραμείνουμε πνευματικὰ ἀναιμικοὶ καὶ κληνῆρεις. Οἱ προκαλοῦντες γιὰ ἰσοθεῖα ἅγιοι πατέρες μας στὴν ἐπιλεγμένη ἀνάπηρη στάση μας μένουν βουβοί, παρὰ τὴν καλή τους διάθεση νὰ μᾶς παρακολουθοῦν πάντοτε, καὶ ἀμήχανοι στὰ μηχανήματα τῶν πονηρῶν δικαιολογιῶν μας. Ὁ ἀγώνας τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ μικρὸς νὰ γίνεи ἀληθινὰ μεγάλος, νὰ ἐνώσει τὰ διασκορπισμένα καὶ νὰ γίνεи ὁλοκληρωμένος, δὲν θὰ ἐπιτευχθεῖ δίχως τὴ γνῶση καὶ τὴ χάρη. Τὴ γνῶση ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴ μελέτη, τὴν ὑπομονή, τὴ μαθητεία καὶ τὴν ἐργήγορση καὶ τὴ χάρη ποὺ δίνει ὁ Θεὸς καὶ ἡ ἀγάπη του στὸν ἐπίμονο καὶ ταπεινὸ ἀγωνιστή.

Ὅσο ἡ χλιαρότητα θὰ χαϊδεύει τὸ «ἐγώ», ἡ ἀκηδία θὰ βαραίνει τὸ νοῦ καὶ ἡ μετριότητα θὰ κουράζει τὴν πορεία τῆς ζωῆς, ὁ χρόνος θὰ κυλᾷ δίχως ἔνταση ἀλλὰ καὶ δίχως φῶς...

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος προτείνει μιὰ ὑπερβατικὴ λύση: «Κατανοῶμεν ἀλλήλους εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης». Μόνο μέσα ἀπὸ τὴν ἀγάπην μποροῦμε νὰ κατανοήσουμε τοὺς ἄλλους, ὥστε κι ἐκεῖνοι νὰ μᾶς κατανοήσουν. Μόνο ἔτσι μποροῦμε ν' ἀντέξουμε τίς ἀδικίες καὶ τίς ἀντιξοότητες, ὥστε ἡ πίκρα ποὺ τίς συνοδεύει νὰ μὴ μᾶς ἀπομονώσει ἀπελπιστικά. Ἡ ἀγάπη ἔχει πάντα μαζί της τὴν κατανόηση, τὴν ἀνοχὴ καὶ

τὴν ἐπιείκεια. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἰδιαίτερα ζεῖ καὶ κινεῖται μέσα σὲ αὐτὸν τὸν παροξυσμὸ τῆς ἀγάπης τοῦ φιλάτου τοῦ Παύλου, ὥστε μὲ ἄνεση νὰ παρακινεῖ τὴν κοινωνία γιὰ ἀναμόρφωση.

Βεβαίως ὁ κόσμος δὲν θὰ γίνεи ποτὲ «ἐπίγειος οὐρανός, ἀφιλόνομος, ἀπολέμητος, ἀστασίαστος, ἄφθονος, εἰρηνικός, ἀζήμιος καὶ ἀναμάρτητος» κατὰ τὸν ἅγιο Νεόφυτο. Γιατὶ ἡ πανάρχαιη ἀλαζονεία καὶ ἡ προκλητικὴ ἀπληστία δὲν θ' ἀφήνουν τὸν κόσμο νὰ πετᾷ ἀλλὰ νὰ μπουσουλᾷ.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στοὺς μακρεῖς καταλόγους τῶν καταπληκτικῶν ἐπιστολῶν του καταγράφει μὲ ὄχι λίγα δάκρυα τὸ μέγεθος τῆς φανυλότητος τῶν ἀνθρωπίνων πτώσεων, στερητικῶν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐνότητος τοῦ ἀνθρώπου.

Μία κοινωνία ἀδιάντροπη, ἄνομη, ἄθεη, εἶναι ἀποκαλυπτικὴ τῶν καρδιῶν τῶν ἀνθρώπων τῆς. Καὶ βεβαίως τὸ χαλινάρι μπορεῖ νὰ δεθεῖ μόνο ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο, ἀφοῦ κι αὐτὸς ὅπως ὅλοι κλήθηκε στὴν ἐλευθερία, ποὺ εἶναι ἡ μόνη ἀσφαλῶς ἀληθινὴ μακαριότητα. Μόνος του ὅμως ὁ ἄνθρωπος γίνεται δοῦλος τῆς ἐλευθερίας του, καταχραστῆς καὶ ξεπουλητῆς τῆς. Ὁ Ἀπόστολος δίνει ἀμέσως, σαφῶς καὶ συνοπτικῶς τὴ συνταγὴ του: Γίνετε, ἀδελφοί μου, δοῦλοι τῆς ἀγάπης, σεβασθεῖτε τὴν ἱερότητα τῆς μοναδικότητος τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου, γίνετε ἀδύναμοι στὸ φρόνο κι ἀνίκανοι στὸ φρόνο, γίνετε θεοί, γίνετε ἐλεύθεροι.

Ὅλο τὸ κήρυγμα τοῦ Παύλου θὰ μποροῦσε νὰ συνομριστεῖ στὴν ἐπιμονή του νὰ δουλώσει τοὺς νομιζόμενους ἐλεύθερους τῆς ἐλευθερίας στὴν ἀνοιχτωσιὰ τῆς ἀγάπης. Ὡς καταχραστὲς τῆς ἐλευθερίας ἀπωλέσαμε τὸ πρόσωπό μας, τὴ θαλπωρὴ τῆς πατρογονικῆς στέγης καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ κάτι ποὺ πρὶν εἴμασταν. Τώρα μόνο ἐν Χριστῷ δυνάμεθα ν' ἀνασυγκροτηθοῦμε, ἀφοῦ θὰ ἔχουμε λειανθεῖ μὲ τὴν ἐπιείκεια καὶ τὴ φιλοτιμία. Ὅλη αὐτὴ ἡ κατάσταση ὑπάρχει, κατὰ τὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνό, ἀπὸ τὴν καταστράτηγηση τοῦ αὐτεξουσίου, ποὺ μᾶς παραχώρησε ὁ φιλόανθρωπος Θεός. Στὴ νέα κατάσταση πραγμάτων, ὅπου ἔχουμε τὴν κυριαρχία τῆς ἀγάπης, ὁ ἄρχοντας εἶναι διάκονος, ὁ διάκονος δὲν εἶναι ὑπηρετῆς - δοῦλος. Ὁ ἄρχοντας ζεῖ γι' αὐτοὺς ποὺ τάχθηκε ν' ἄρχει καὶ ἡ πρόδοός τους εἶναι χαρὰ του μεγάλη. Οἱ ἀρχόμενοι κινοῦνται ἄνετα, χαρούμενα, βαστώντας τὴ θέση τους μὲ σεβασμὸ καὶ ἱερότητα. Ἐκεῖ κανεῖς βοηθεῖται καλύτερα νὰ βρεῖ τὴν ἐνότητα τοῦ προσώπου του. Τὸ λέει πολὺ ὠραῖα ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Ὅπου ἐπικρατήσῃ ἡ εὐγένεια τῆς πίστεως ἐκεῖ ὅλοι ἀνεβαί-

νουν σὲ ὑπεροχὴ ἀξιώματος καὶ ὑπερέχουν τῶν ἀξιωματῶν.

Πρέπει νὰ γνωρίζουμε πὼς οἱ πρωτόπλαστοι ἔχασαν τὸ «πρωτόκτιστον κάλλος» ὅταν ἦσαν ὥριμοι, ὅταν εἶχαν γευθεῖ πλούσια τὴ χάρη, ὅταν εἶχαν βιώσει τὴν ἀμετρη χαρὰ τῆς ἐλευθερίας. Ἦσαν ὥριμοι ὅσο ὥριμος ἦταν ὁ καρπός, ἦσαν ὥραϊοι ὡς ὁ καρπός, ἦσαν ἐλεύθεροι ὅσο προκλητικὸς ἦταν ὁ καρπός. Εἶχαν τὴ γνώση τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς τῆς βρώσεως. Ἐν τούτοις τὸν ἐπέλεξαν. Δὲν ἔχουν ἐλαφρυντικά. Ἐτέλεξαν τὴν ὁδὸ τῆς ἀποστασίας, τῆς ἀποδημίας, τῆς ξενιτειᾶς, τῆς μοναξιάς, τῆς προσφυγιάς καὶ τῆς ὁρφάνειας. Ἡ ὁδυνηρὴ ἐλευθερία τοὺς θανάτωσε, ἀφοῦ τοὺς πίκρανε, τοὺς ψύχρανε, τοὺς ἀρρώσθησε καὶ τοὺς τραυμάτισε κοιμιατίζοντάς τους. Ἡ πένθυμη αὐτὴ ὁδοιπορία συνεχίζεται νὰ κυλᾷ σὲ ὅλες τὶς ἐποχὰς καὶ φουντώνει στὴν ἐποχὴ μας.

Μέσα τώρα ἀπὸ τὴ μεστὴ ὁδύνῃ αὐτὴ ἐμπειρία ποιά ἡ διέξοδος; Μὲ διάκριση ν' ἀνεχόμαστε τὸ κακὸ καὶ νὰ χαιρετίζουμε μὲ χαρὰ τὸ ἀγαθό. Νὰ εἴμαστε πιὸ εὐπιστοι καὶ πιὸ διαλλακτικοί. Μέσα στὸ περιβάλλον του ν' ἀγωνίζεται σθεναρὰ ὁ καθένας γιὰ τὴ διατήρηση τῆς εὐπρέπειας, τῆς ὁσιότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης. Πίσω ἀπὸ τὰ ὀλισθήματα, τὰ λάθη καὶ τὶς ὑπεροχίς τοῦ καθενὸς ὑπάρχουν ἀρκετὰ ἀποθέματα ἀγαθότητος ἀνεκμετάλλευτα. Σ' ἐκεῖνα μᾶλλον νὰ προσβλέπουμε. Τὰ φαινόμενα συνήθως ἀπατοῦν. Πίσω ἀπὸ κάθε νευρικότητα καὶ παροξυσμὸ καὶ ἀντιλογία κρύβεται ἕνας πόνος, μιὰ ἀνολοκλήρωτη ἀγάπη, μιὰ ἀνάγκη ἐπικοινωνίας, μιὰ προσπάθεια ἐπικρατήσεως ἴσως, ἀλλὰ καὶ φανερώσεως τῆς ὑπάρξεως μᾶλλον. Ὅλοι οἱ πατέρες μᾶς καλοῦν σὲ αὐτὴ τὴ νηφάλια στάση, σὲ αὐτὴ τὴ σιωπηλὴ πανήγυρη τῆς εὐρέσεως τοῦ κάλλους τῆς μοναδικότητος τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, πού ὡραιοποιεῖται ἀκόμη πιὸ πολὺ στὴν ταπεινὴ ὅσο ἀγαπητικὴ συνάντηση μὲ τὸν πλησίον, ὥστε νὰ καταργηθεῖ καὶ νὰ διαλυθεῖ κάθε δεσμὸς ἀτομικότητος.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕνα ἀπύθμενο μυστήριον, γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἀνεπιτυχεῖς οἱ συνταγὰς τῶν γελοίων γενικοτήτων. Ἡ Ἐκκλησία μᾶς καλεῖ τὸν καθένα προσωπικά. Ὁ Χριστὸς ἔχυσε τὸ πανακήρατο καὶ πανάχραντο αἷμα του στὸν σταυρὸ ὄχι γιὰ τὴ μάζα τὴν ἀφηρημένη καὶ συγχισμένη ἀλλὰ ἰδιαίτερα γιὰ τὸ κάθε πρόσωπο. Μὲ τὴ βαθειὰ ἐπίγνωση ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύσκολα ἀλλάζει, εὐκολα ἀντιδρᾷ καὶ τάχιστα ἀκολουθεῖ τὸ ἄρμα τῆς κάθε προόδου, ὥστε ἄνετα νὰ ἐνταχθεῖ, νὰ φατριασθεῖ καὶ νὰ φανατισθεῖ, κι ἂς λέγει πὼς δὲν τὸ θέλει καθόλου, ἂς δοῦμε τὸ συμφε-

ρότερο, πὺν εἶναι νὰ μονοιάζουμε καὶ νὰ συνδιαλεγόμαστε, χωρὶς ν' ἀπορρίπτουμε ποτὲ κανένα.

Οἱ ἀντάρτες, οἱ ἀναρχικοί, οἱ ἀτομιστὲς εἶναι ὅλοι ἀνθρωποκεντρικοί, ἐμπιστευόμενοι μόνον τῷ νοῦ τους καὶ τὶς ἰδέες τους καὶ γι' αὐτὸ ἀχρείαστοι, ὡς ἀσθενεῖς καὶ δαιμονισμένοι. Οἱ ἁμαρτωλοὶ εἶναι ὅμως συμπαθεῖς, γιὰτὶ εἴμαστε κι ἐμεῖς ἁμαρτωλοί, γιὰτὶ εἴμαστε ὅλοι συνυπεύθυνοι γιὰ τὸ ὑπάρχον κακόν. Ἡ ὅποια ἁμαρτία δὲν δύναται ν' ἁμαρνώσει τὸ βάθος τῆς ἀληθινότητος τοῦ προσώπου, τὸ ὁποῖο θὰ παραμένει ἀλώβητο κι ἀκέραιο, πηγὴ ἐνεργείας καὶ δυνάμεως, παρὰ τὶς ὅποιες κακοποιήσεις του, χῶρος πρὸς λατόμησιν καὶ ἐπανέγερσιν τοῦ πρωτόκτιστου κάλλους. Ἡ ἁμαρτία βεβαίως δυσχεραίνει, καθυστερεῖ καὶ κουράζει τὸν ἄνθρωπο, δὲν θὰ πρέπει ὅμως νὰ χρονίσει κι ἔτσι νὰ καταβάλλει καὶ ἀπελπίσει τὸν ἄνθρωπο. Ἡ ἁμαρτία δὲν εἶναι κατόρθωμα καὶ κανένας νόμος δὲν θὰ δυνηθεῖ νὰ ὑπερκεράσει τὸν θεῖο καὶ νὰ μᾶς ἐπιτρέψει ν' ἁμαρτάνουμε καὶ νὰ κοιμόμαστε μὲ ἥσυχον συνείδησιν.

Γιὰ τὴν ὀρθόδοξον πνευματικότητα κυρίαρχη θέσις ἔχει ἡ στάσις ἀπέναντι κυρίως τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ κατόπιν τοῦ ἄλλου. Κι ἐξηγούμεστε, ἂν κι ἄλλοτε δόθηκε ἡ ἀφορμὴ νὰ γίνῃ αὐτὸ ἀκόμη πιὸ ἀναλυτικά. Ἡρωϊσμός, πρόοδος καὶ ἀληθινὸ κέρδος, εἶναι ἡ κατάκτησις τῆς αὐτογνωσίας, τῆς ἀσκητικῆς νηφαλιότητος καὶ τῆς σταθερῆς ἐγρήγορσης. Ἡ συνεχὴς ἐξοδος πρὸς ἡθοπλασίαν τοῦ ἄλλου καὶ ἡ σύγκρισή μας μὲ αὐτὸν καὶ ἡ συνήθης ὑπεροχὴ μας ὡς συμπεράσμα, μὲ τὰ ἐξωτερικὰ μέτρα πὺν κρίνουμε ἢ ἀκόμη καὶ ἡ σεμνότυφη καὶ ταπεινολογία τυχόν κατωτερότητά μας εἶναι ἀστοχὴ καὶ ἄκαρπη. Μέτρο δὲν εἶναι ποτὲ ὁ ἑαυτός μου, ὁ δίκαιος ἢ ὁ ἄδικος. Ἡ δύναμή μου δὲν ξεκινᾷ ἀπὸ τὶς ὅποιες ἰκανότητές μου. Ὁ ἄλλος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι πάντα καὶ ὑποχρεωτικὰ μαθητὴς μου. Ἡ πίστις ὅτι ἔχω δίκιο σημαίνει ὅτι δὲν ἔχει ὁ ἄλλος κι ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴ ρήξιν, τὴ διαμάχην, τὴ φιλονεικίαν, τὸ ἀνειρήνευτο, πὺν καταδικάζουν ὅλοι οἱ Πατέρες.

Ἡ μόνιμη ἐξωστρέφεια εἶναι ἕνα εὐφρές, δαιμονικὸ τέχνασμα ὥστε νὰ μὴν ἡσυχάσει ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ συνεχῶς νὰ κυνηγᾷ καὶ κατὰ συνέπεια νὰ κυνηγιέται. Ἐτσι δὲν θὰ βρεῖ ποτὲ τὰ μέτρα του καὶ τὴν ἀνάπαυσή του. Πιστεύοντας ἀκράδαντα σὲ αὐτὸ πὺν εἶναι, ὅτι καὶ ἂν εἶναι, πραγματικὸ ἢ φανταστικόν, αὐτάρεσκα, γίνεται ἀδέκαστος δικαστὴς τοῦ κόσμου ὅλου. Γίνεται δοῦλος καλὸς τοῦ «ἐγὼ» του. Ἡ ἀληθινὴ δὲ μὴς ἀνάπαυσις ἐρχεται στὴν πραγματικὴ γνώσιν τῆς ἀδυναμίας ἀλλὰ καὶ τῆς ὅποιος δυνάμεώς του. Ἡ ἀδιαλλαξία, τὸ πεῖσμα, ἡ θρησκοληψία, ὁ ἔντονος κοιματισμὸς εἶναι μαῦρη τυραννία, πὺν ὀδηγοῦν τοὺς πι-

στούς τους στη φυλακή της σκληρής απομονώσεως.

Δέν επιτρέπεται στους πιστούς να είναι άνθρωπα-
ρεσκοι, λέγει ο απόστολος Παῦλος. Μόνο οἱ πιστοὶ εἶ-
ναι οἱ δυνατοί. Μόνο οἱ πιστοὶ μποροῦν νὰ καυχῶν-
ται, μὲ μία ἄλλη βέβαια καύχησι, πὺν δημιουργεῖ ἀ-
φοβία καὶ τὴν ἐλευθερίαν στὴν ἀφάνεια, καθὼς λέγει
ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος. Ἡ δύναμις μας τε-
λειώνεται στὴν ἀσθενεία μας. Εἴμαστε οἱ ἀδύνατοι καὶ
συνάμα οἱ δυνατοί, οἱ λίγοι καὶ οἱ ἐκλεκτοί. Τοὺς ἀ-
σθενεῖς διάλεξε ὁ Θεὸς γιὰ νὰ καταντροπιάσει τοὺς
ἰσχυροὺς. Τοὺς ἀπλοὺς καὶ γνήσια ἀφελεῖς ξεχώρισε
ὁ Θεὸς γιὰ νὰ καταντροπιάσει τοὺς διανοούμενους. Ἐ-
μεῖς, λοιπόν, κατὰ τὸν θαυμάσιον ἐπιστολογράφον Παῦ-
λον, οἱ μωροί, οἱ ἀδύνατοι, οἱ ἀσθενεῖς, οἱ λίγοι καὶ
οἱ μικροὶ εἴμαστε οἱ πράγματι σοφοί, δυνατοί, ὑγιεῖς,
πολλοὶ καὶ μεγάλοι. Οἱ ταπεινοὶ καὶ οἱ καταφρονεμέ-
νοι, οἱ ἀφανεῖς καὶ οἱ ἀνίσχυροι εἶναι οἱ τρανοὶ τῆς
ἐλευθερίας. Αὐτοὶ πὺν διακριτικά, αὐτεξούσια, αὐτο-
περιορίζονται καὶ αὐτοπαραιτοῦνται ἀπὸ τὴν οἴησιν τῆς
δύναμιν καὶ ἐγκολπώνονται τῇ μωρίᾳ τοῦ Χριστοῦ, τὴν
αἰσχύνῃ τοῦ κόσμου, τὴν ἰσχὺν τοῦ σταυροῦ, θραύον-
τας τὰς ἰδιοφυεῖς φλυνάριες τῆς παράλογης λογικῆς.
Αὐτοὶ πὺν ἀποκτοῦν κοινωνία πλήρους ταυτίσεως μὲ
τὸν ἑαυτὸν τους, μὲ ὅλους τοὺς ἄλλους καὶ τὸν Θεὸ
ὡς πρὸς τὴν ἀγάπην.

Ἡ σχέση τοῦ Χριστοῦ μὲ τοὺς πιστοὺς εἶναι προσω-
πική καὶ ἀναδεικνύει τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο μὲ τρό-
πο ξεκάθαρο. Ἡ ἀμοιβαιότητα μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀν-
θρώπου εἶναι γεγονός πὺν ἀναδεικνύει ἐπίσης τὴ βα-
θειὰ μεταξὺ τους κοινωνία καὶ συνάμα τὴν προσωπι-
κὴ διάστασιν ὡς κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς κοινωνίας
αὐτῆς. Ἡ εὐχαριστιακὴ αὐτὴ κοινωνία κυρίως εἶναι
σὲ ἔξαρσιν μέσα στὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας.

Ὅσο ὁ ἄνθρωπος ἀσκητεῖ ἐπακούοντας καὶ ἐντρυ-
φώντας στὸ Εὐαγγέλιον τόσο ἐνώνεται μὲ τὸν Θεὸ καὶ
χαίρεται αὐτὴ τὴν κοινωνία καὶ βρίσκει τὸ ἀληθινὸ
τοῦ πρόσωπο. Μὲ τὸ βάπτισμα, τῇ θ. Εὐχαριστίᾳ καὶ
τῇ Μετάνοιᾳ ὁ ἄνθρωπος μετέχει χαρισματικά στὸν
προσωπικὸν τρόπο ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἀφοῦ
μάθει ν' ἀγαπᾷ καὶ νὰ μισεῖ τὸ ἐγὼ του. Ἡ προσω-
πικότητα τοῦ ἀνθρώπου ἐπιτυγχάνεται τέλεια στὴν ἐ-
πίτευξιν τοῦ «καθ' ὁμοίωσιν» τοῦ Χριστοῦ. Ἡ πορεία
αὐτὴ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ θεῖον Βάπτισμα, τὸ μυστήριον τῆς
ἀναγεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τὸν ἀπόστολον Πέ-
τρον, τὸ χάρισμα τῆς υἱοθεσίας τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν
Χριστόν, κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον, ὅπου παρέχεται
νέα ὑποστατικὴ δύναμις (ἱ. Ζηζιούλας) καὶ ἐνσωμα-
τώνεται μὲ τὸν Κύριον, κατὰ τὸν ἅγιον Νικόλαον τὸν
Καβάσιλα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτόν, λοιπόν, ὁ ἄνθρωπος
ἐνδυναμώνεται, ἀναγεννᾶται, ἐνσωματώνεται μεταμορ-

φοῦμενος χαρισματικά στὴν ἐν Χριστῷ ζωὴ. Ὁλοκλη-
ρώνεται ὁμῶς ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξιν μόνο ὅταν ἀγωνι-
σθῇ νὰ μετέχει ζωηρὰ στὴν θυσιαστικὴ Εὐαγγελικὴ
ἀγάπην. «Ἡ μετοχὴ τοῦ πιστοῦ στὸ πρόσωπον τοῦ Χρι-
στοῦ», γράφει σύγχρονος πρεσβύτερος θεολόγος, ἀνα-
δεικνύεται «σὲ ὑπαρξιν προσωπική, δηλαδὴ ἐκκλησια-
στική, τόπο καὶ τρόπο αὐθεντικῆς ὑπάρξεως τοῦ σύμ-
παντος κόσμου, ἱερουργοῦ τῆς βαθείας κοινωνίας τοῦ
πιστοῦ μὲ τὸν Θεόν, τὴν ὁποία ἐγκαινίασε ὁ Χριστὸς»
(πρεσβ. Ν. Λουδοβίκος). Ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τὸν ἅ-
γιον Μάξιμον τὸν Ὁμολογητὴν, στὴν σχέσιν του μὲ τὸν
Θεὸ διατηρεῖ βεβαίως καὶ ἀπολύτως τὴν ταυτότητα
καὶ τὴν ἐτερότητα μαζί.

Ἡ πραγματικότητα τοῦ προσώπου ἀποκαλύπτεται
μὲ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, ὅπως διατηρεῖται στὰ βιώ-
ματα τῶν ἁγίων. Τὸ πρόσωπο διαμελίζεται, τραυματί-
ζεται καὶ θάμπώνει ἀπὸ τὰς μύριες δαιμονικὰς πλεκτά-
νες καὶ τὰ ἀνθρώπινα ὀλισθήματα, ὅπου ἔχουμε «ἐκού-
σιον πρὸς τὸ χεῖρον ροπὴν» κατὰ τὸν θεοφόρον ἅγιον Μά-
ξιμον τὸν Ὁμολογητὴν. Ἐκούσια εἶναι καὶ ἡ ἀνάτασιν
καὶ ἀναμόρφωσιν τοῦ προσώπου ἀπὸ τὴν παραμόρφω-
σιν τῆς ἁμαρτίας. Ἡ ἐλευθερία τοῦ προσώπου εἶναι
βασικὴ καὶ ἀπαραίτητη γιὰ τὴ συνάντησίν του μὲ τὸν
Θεόν. Ἡ συνειδητὴ αὐτεξουσιότητα, ἡ κυριότητα ἐπὶ
τοῦ ἑαυτοῦ μας, ἡ ἀδούλωτη ὄρεξιν, κατὰ τὸν ἅγιον
Μάξιμον, καὶ ἡ ταυτότητα αὐτεξουσιῶν καὶ θελήσεως
ὁδηγοῦν ἀσφαλῶς στὸν σκοπὸ τῆς πνευματικῆς ζωῆς
στὴν κατὰ χάριν θέωσιν, στὴ θέαν τοῦ Θεοῦ, μὲ ἀπο-
καταστημένο τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο μὲ πλήρη συμφω-
νία τῶν θελήσεων ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ.

Ἡ ἄσκησιν καὶ ἡ προσευχὴ βοηθοῦν πολὺ σὲ αὐ-
τὸν τὸν ἀνοδικὸ ἀγῶνα. Ἡ ἄσκησιν ὑπηρετεῖ τὴν προσ-
ευχὴν. Ἡ ἄσκησιν προετοιμάζει καὶ δημιουργεῖ τὴν κα-
τάλληλην ἀτμόσφαιραν γιὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς προσευ-
χῆς. Ἡ προσευχὴ ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον λειτουργὸν τοῦ
Ὑψίστου, ἄγγελον ἐπὶ τῆς γῆς, μεταφορέαν τοῦ πνεύ-
ματός Του, μηνυτὴ τῆς σωτηρίας, σκηνωτὴ τῆς οὐρά-
νιας εἰρήνης στὴ γῆ. Ἡ ἄσκησιν προηγουμένως τὸν
ἔχει βοηθήσει σημαντικά γιὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν ἀνά-
ληψιν αὐτοῦ τοῦ ἔργου, τὴν ὁποία θὰ τελεσφορήσει ἡ
ταπεινώσιν. Προσευχόμενος ὁ ἄνθρωπος, καὶ κυρίως
ἔτσι, κενοῦται καὶ ταυτίζεται τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μὲ
τὸ δικόν του, πὺν δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ αὐτὸ τῆς σωτη-
ρίας τοῦ κόσμου. Γιατὶ ἀσκεῖται καὶ προσεύχεται; Ἀ-
σκεῖται ὡς τὸ μόνο καὶ μηδαμινὸ πὺν δύναται νὰ προσ-
φέρει ὁ ἄνθρωπος στὸν Μόνον καὶ ἀνεκδοχὸν Θεόν. Προσ-
εύχεται γιὰτὶ δὲν μπορεῖ νὰ κάνει διαφορετικά, ὡς
ἐκφρασιν ἀγάπης καὶ χαρᾶς, εὐχαριστίας καὶ δοξολο-
γίας, ἀναπαύσεως καὶ προσφορᾶς.

(Συνεχίζεται)

ΠΑΤΕΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΕΝΑΝΘΡΩΠΗΣΕΩΣ

Τοῦ κ. ΛΑΜΠΡΟΥ Κ. ΣΚΟΝΤΖΟΥ

Θεολόγου - καθηγητοῦ

Ἡ Ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ Λόγου εἶναι τὸ κορυφαῖο γεγονός καὶ ἡ πραγμάτωση στὸ χρόνο τῆς Θείας Οἰκονομίας. Κατ' αὐτὸ ὁ Θεὸς ἐγίνε ἀνθρώπος, τὸ μεγάλο χάσμα μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπινου γεφυρώθηκε, ὁ ἀνθρώπος ἐνώθηκε μὲ τὸ Θεὸ μέσῳ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεανθρώπου καὶ ἡ πεπτωκυῖα ἀνθρώπινη φύση ἀποκαταστάθηκε στὴν προπρωτική της αὐθεντική κατάσταση. Σ' αὐτὸ τὸ μεγάλο γεγονός, τὸ μεγαλύτερο ἴσως στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία, ἐνέσκηψαν μὲ δέος οἱ Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας ὅλων τῶν ἐποχῶν γιὰ νὰ θεωρήσουν τὸ σχέδιο τῆς σωτηρίας καὶ νὰ ἀτενίσουν, στὰ περιθώρια πού ἀφήνει ἡ θεία Ἀποκάλυψη, τὴν ὑπέρνοο Ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ. Στις γραμμὲς πού ἀκολουθοῦν παρατίθεται μιὰ σύντομη ἀναφορὰ στὴν πατερικὴ προσέγγιση τῆς Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου μὲ ὅλες τὶς σωτηριολογικὲς τῆς προεκτάσεις.

Α'. Ἡ ἀναγκαιότητα τῆς θείας Ἐνανθρώπησης.

Γιὰ νὰ κατανοήσουμε τὴν ἀναγκαιότητα τῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ ἀνατρέξουμε στὴν αἰτία της, ἡ ὁποία βρίσκεται στὴν ἀρχὴ τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας, στὸ μοιραῖο γεγονός τῆς πτώσεως τοῦ πρώτου ἀνθρώπινου ζεύγους (Γεν. γ' κεφ.).

Ὁ ἀνθρώπος, ἡ κορωνίδα τῆς δημιουργίας, πλάστηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν» Του. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης τὸν ὀνομάζει «μικροθεὸν» (Migne P.G. 44, 180) καὶ ὁ ἅγ. Εἰρηναῖος τονίζει πὼς τοῦ δόθηκαν χαρίσματα καὶ δυνατότητες τέτοιες, πού κάνοντας καλὴ χρῆση αὐτῶν καὶ μέσῳ τοῦ προσωπικοῦ του ἀγώνα θὰ μπορούσε νὰ καταξιωθεί καὶ νὰ γίνε κατὰ χάριν Θεὸς (Εἰρηναίου, Ἐπίδειξις τοῦ Ἀποστ. Κηρύγματος 12). Αὐτός, ὅμως, μὲ τὴ δική του ἐλεύθερη ἐκλογή, δυστυχῶς, προτίμησε τὴν ἀντίστροφη πορεία τῆς πτώσεως. Ἐγίνε ἐκούσιος φορέας τοῦ κακοῦ καὶ τῆς ἁμαρτίας, τῆς ὁποίας τοὺς πικρὺς καρποὺς ἄρχισε νὰ γεύεται ἀπὸ τὶς πρώτες κιόλας στιγμὲς τῆς μεταπτωτικῆς του ζωῆς. Χωρίστηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ, ἀπαρνῆθηκε τὸν παράδεισο καὶ ἐφεῦρε τὴν κόλαση τῆς προσωπικῆς καὶ κοινωνικῆς του ζωῆς. Ἡ

ἁμαρτία πλέον κατέστη σ' αὐτὸν ὡς «φυγὴ ἐτέρα μετὰ τῆς ψυχῆς» (Μακαρίου Αἰγ. Ὁμιλ. 11,15, Migne P.G. 34, 556C). Ἀπὸ τότε «εἰς πολλὰς θλίψεις καὶ δυστυχίας διερχόμενος τὴν ζωὴν του... πολλὴν λύπην, σκληρὰν ἐργασίαν καὶ θρήνους...» (Εἰρην., Ἐπίδ. ἀποστ. κηρ. 17). Τὸ πέρας τῶν ἐπιγείων δεινῶν του διαδέχονταν ὁ σωματικὸς θάνατος (Γεν. γ' 19) καὶ ἡ μεταθανάτια αἰώνια τιμωρία. Ἐπὶ «ὁ ἀνθρώπος, κατὰ τὸν Μ. Ἀθανάσιον, ἀποστραφέντες τὰ αἰώνια καὶ συμβουλίαν τοῦ διαβόλου εἰς τὰ τῆς φθορᾶς ἐπιστραφέντες, ἑαυτοῖς αἴτιοι τῆς ἐν τῷ θανάτῳ φθορᾶς γέγονασιν» (Migne P.G. 25, 104).

Ἡ πτῶση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀναμφίβολα τὸ τραγικώτερον γεγονός τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας. Ὁ ἀνθρώπος ἐκλεκτότερον καὶ ἀγαπημένο δημιούργημα τοῦ Θεοῦ εἶχε περιπέσει σὲ ἔσχατη ψυχοσωματικὴ κατάσταση, τέτοια πού ἡ δυνατότητα τῆς αὐτολύτρωσής του ἦταν ἀδύνατη, λόγω τῆς ριζικῆς ἀλλοίωσης τῶν δυνατοτήτων τῆς φύσεώς του ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ τὴ φθορὰ καὶ κατὰ συνέπεια τῆς ἐξασθένησης τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν του δυνάμεων.

Τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία, ὅμως, ἀνέλαβε νὰ ὑπερ-αναπληρώσει ἡ θεία Παντοδυναμία. Ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς παρακινούμενος ἀπὸ ἄμετρη ἀγάπη, συμπόνια καὶ εὐσπλαχνία, ἀνέλαβε νὰ σώσει τὸ πλάσμα του, τὸν πεπτωκότα ἀνθρώπο. Τοῦ ἔδωσε εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὴν πτῶση του τὴ μεγάλη ὑπόσχεση τῆς σωτηρίας του ἀπὸ τὸ «σπέρμα τῆς γυναικὸς» (Γεν. γ' 15, Λαμασκηνοῦ, Ἐκθεσις Ὁρθοδ. Πίστεως, Migne, P.G. 94, 964A). Αὐτὸς ὁ μυστηριώδης Λυτρωτής, σὲ μακρινούς μελλοντικούς χρόνους, θὰ νικήσει καὶ θὰ συντρίψει ὁλοκληρωτικὰ τὸ κακὸ καὶ θὰ ἐπαναφέρει τὸν ἀνθρώπο στὴν πρότερη αὐθεντικὴ του φύση καὶ κατάσταση (Εἰρην., Ἐπίδ. 33).

Τὸ θεῖο σχέδιο τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπινου γένους, τὸ ὁποῖο «πρὸ αἰῶνος ἡτοιμάσθη» (Μ. Ἀθανασίου, Κατὰ Ἀρειαν. 11, 977, Migne P.G. 26, 309) καὶ «πρὸ νόμου καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως ταύτης ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τὴν οἰκονομίαν προώρισεν» (Ζιγαβηνός, Καλ. 11,3) προέβλεπε τὴν Ἐνανθρώπηση τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Ἡ πανσοφία τοῦ Θεοῦ ἐπέλεξε αὐτὸν τὸν τρόπο γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀν-

θρώπου, διότι «οὐκ ἔστι ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἢ σωτηρία» (Πρᾶξ. δ' 12), παρὰ διὰ τοῦ Ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ Αὐτοῦ (Εἰρην., Ὑπεργχος ΙΙΙ, 18,1). Κανέναν ἄνθρωπος δὲ θὰ μπορούσε νὰ πάρει τὴ θέσιν τοῦ Λυτρωτῆ τοῦ κόσμου, γιατί ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὅλων τῶν ἐποχῶν εἶναι ὑποκείμενοι στὴν ἁμαρτία (Ἐφ. ζ' 8, Ἰωάν. γ' 19, Ρωμ. ζ' 24) καὶ κατὰ συνέπεια ὅλοι χρειάζονται λύτρωση. Ἐπίσης οὔτε καὶ ἀπὸ τὴς ἀγγελικῆς δυνάμεις δὲ θὰ μπορούσε νὰ προέλθει ὁ λυτρωτής, γιατί οἱ ἄγγελοι ὡς κτιστὰ καὶ σχετικὰ ὄντα εἶναι δυνατὸν «ἐπὶ τὸ χεῖρον τρέπεσθαι» (Δαμασκ. Μigne P.G. 94, 868), δηλαδὴ νὰ ἁμαρτήσουν, ἄρα εἶναι ἐπιδεχόμενα σωτηρίας. Ὁ Μ. Βασίλειος τονίζει κατηγορηματικά: «πῶς δὲ κτίσμα ὢν καὶ αὐτὸς θὰ ἡδύνατο τὴν ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ λῦσαι καὶ ἀφείναι τὴν ἁμαρτίαν;» (Migne P.G. 32, 137). Ἐπὶ πλέον τὸ τραγικὸ γεγονὸς τῆς πτώσεως ὁμάδος ἀγγέλων, μὲ ἀρχηγὸ τὸν κορυφαῖο ἀρχάγγελο Ἐωσφόρο (Ἦσ. ιδ' 14) ὑπῆρξεν ἓνα βαρύντατο τραυματικὸ πλῆγμα στὴ φύσιν τῶν ἀγγέλων.

Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐπελέγη, λοιπόν, ὑπὸ τῆς θείας βουλῆσεως ὡς ὁ μοναδικὸς Σωτήρας καὶ Λυτρωτὴς τοῦ κόσμου. Ἡ παράβασις καὶ ἡ πώση τοῦ χοῦκοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Ἀδάμ, ὁδήγησε στὴν ἐνανθρώπηση τοῦ αἰωνίου Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ (Ἰωάν. α' 1), ἡ ὁποία ἀπετέλεσε τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ τὴν «ἀνακεφαλαίωση» τῶν πάντων (Ἐφ. α' 10). Ὅπως θὰ δοῦμε λεπτομερειακὰ στὸ τρίτο μέρος τῆς ἐργασίας αὐτῆς, ὁ σαρκωθεὶς Χριστὸς ὡς ἡ πραγματικὴ, τέλεια καὶ ἄσπιλη «εἰκὼν τοῦ Θεοῦ» (Β' Κορ. δ' 4) ἀποκάθαρε τὴν ἁμαρτωμένη ἀπὸ τὴν ἁμαρτία εἰκόνα τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο (Γεν. α' 26, Εἰρηναίου, Ὑπεργχος ΙΙΙ, 18,1). Παράλληλα προσλαμβάνοντας ὁλόκληρη τὴν τραυματισμένη καὶ διεφθαρμένη ἀπὸ τὴ φθορὰ τῆς ἁμαρτίας ἀνθρώπινη φύσιν στὸ Θεανδρικό Του Πρόσωπο τὴν ἀναδημιούργησε καὶ τὴ θέωσε. Ἀκόμα διὰ τοῦ ἐπὶ γῆς τριπλοῦ ἔργου Του, ὡς Διδάσκαλος, Ἀρχιερεὺς καὶ Βασιλεὺς ἔσωσε ἀντικειμενικὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τοῦ ἔδωσε τὴ δυνατότητα πλέον τῆς θεώσεως.

Κατὰ συνέπεια, λοιπόν, ἡ ἀναγκαιότητα τῆς Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου ἦταν ἐπιβεβλημένη. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος, ὁ κατ' ἐξοχὴν θεολόγος τοῦ Λόγου, τονίζει μὲ τὸν πῶς κατηγορηματικὸ τρόπο αὐτὴ τὴν ἀναγκαιότητα: «ἀνάγκη γὰρ ἡμᾶς λέγοντας, ἔγραψε, περὶ τῆς ἡμᾶς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος λέγειν καὶ περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀρχῆς, ἵνα γινώσκῃς ὅτι ἡ ἡμῶν αἰτία Ἐκείνῳ γέγονεν πρόφασις τῆς καθόδου, καὶ ἡ ἡμῶν παράβασις, τοῦ Λόγου τὴν φιλανθρωπίαν ἐξεκαλέσατο» (Περὶ Ἐνανθρ. 4,1, ΒΕΠ 30, 274), γιατί

«θεμελιούται ἐν τῷ Χριστῷ ἡ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἀνανέωσις, ἵνα ἐν αὐτῷ καὶ ἀνακτισθῇναι δυνηθῶμεν» (Migne P.G. 26, 309) καὶ «ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος παρ-γένετο ἵνα ὡς εἰκὼν ὢν τοῦ Πατρὸς, τὸν κατ' εἰκόνα ἄνθρωπον ἀνακτίσει δυνηθεῖ» (Migne P.G. 25, 150). Καὶ καταλήγει ὁ ἱερός πατήρ, «προηγείται γὰρ τοῦ γενέσθαι Αὐτὸν (τὸν Λόγον) ἄνθρωπον ἢ τῶν ἀνθρώπων χρεία, ἥς ἄνευ οὐκ ἂν ἐνεδύσατο σάρκα. Τίς δὲ ἡ χρεία, δι' ἣν γέγονεν ἄνθρωπος, Αὐτὸς ὁ Κύριος σημαίνων ἔλεγε: Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, τὸ θέλημα τοῦτο εἶναι ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέ μοι μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ» (Κατὰ Ἀρειανῶν 11,54, Migne P.G. 26, 261).

Β'. Ἡ π ρ ο σ ε γ γ ι σ η τ ο ὗ Μ υ σ τ ῆ ρ ι ο υ.

Στὸ σύνολό τους οἱ θεῖοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας στέκονται μὲ δέος μπροστὰ στὸ «ξένον» καὶ «ἄρρητον» μυστήριον τῆς θείας Ἐνανθρωπήσεως, καὶ τονίζουν μαζί μὲ τὸν ἀπ. Παῦλο ὅτι ὄντως εἶναι «μέγα τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί» (Α' Τιμ. γ' 16). Οἱ Πατέρες τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀποφάνθηκαν πὺς τὸ γεγονὸς τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου εἶναι «ἀπόρρητον, ἄφραστον καὶ ἀπερινόητον μυστήριον» (Π. Τρεμπέλα, Δογματικὴ, τόμ. Β', σελ. 26). Εἶναι κατὰ τὸν Ἱ. Δαμασκηνὸ «τὸ πάντων καινῶν καινότερον, τὸ μόνον καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον» (Migne P.G. 94, 984).

Οἱ Πατέρες προτιμοῦν νὰ σιωποῦν καὶ νὰ ἀρκοῦνται στὴς Γραφικὲς πληροφορίες γιὰ τὸ μεγάλο αὐτὸ γεγονὸς, παρὰ νὰ ἐπιχειροῦν νὰ δώσουν λογικὲς ἐρμηνείες. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος τονίζει μὲ ἔμφαση, «μὴ τοίνυν περαιτέρω χώρει, μηδὲ λέγε' καὶ πῶς τὸ Πνεῦμα εἰργάσατο τοῦτο ἐκ Παρθένου; Εἰ γὰρ τῆς φύσεως ἐργαζομένης ἀδύνατον ἐρμηνεῦσαι τῆς διαπλάσεως τὸν τρόπον, πῶς τοῦ Πνεύματος θαυματουργοῦντος δυνησόμεθα καὶ τοῦτο εἰπεῖν;» (Παρὰ Π. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, Ἀθήναι 1951, σελ. 36). Ὁ ἁγ. Κύριλλος Ἀλεξανδρείας υποστηρίζει πὺς ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου καὶ ἡ ἔνωσις θείας καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως, στὸ Θεανδρικό Πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, ἔγινε «ἀφράστως καὶ ἀπερινόητως» (Ἐπιστ. πρὸς Νεστόριον). Ἐπίσης ὁ ἁγ. Μάξιμος ἀναφέρει πὺς «τὸ τῆς ἐνσωματώσεως τοῦ Λόγου μυστήριον πάντων ἔχει τῶν τε κατὰ τὴν Γραφὴν αἰνιγμάτων καὶ τόπων τὴν δύναμιν, καὶ τῶν φαινομένων καὶ νοουμένων κτισμάτων τὴν ἐπιστήμην. Καὶ ὁ μὲν γινὼς σταυροῦ καὶ ταφῆς τὸ μυστήριον, ἔγνω τῶν προειρημένων τοὺς λόγους· ὁ δὲ τῆς ἀναστάσεως μυηθεὶς τὴν ἀπόρρητον δύναμιν, ἔγνω τὸν ἀφ' ὃ τὰ πάντα προηγουμένως ὁ

Θεὸς ὑπεστήσατο σκοπὸν» (Κεφ. γνωστικά, 1,66, Migne P.G. 90, 1108AB).

Ὁ σαρκωθεὶς Λόγος (Ἰωάν. α' 3) εἶναι ὁ αἰώνιος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, «Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ», «τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς» (Ἐβρ. α' 3), ὁ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων «ἐκ Πατρὸς γεννηθεὶς» (Ψαλμ. 90'), ὁ «προεγνωσμένος πρὸ καταβολῆς κόσμου» (Α' Πέτρου α' 20). Αὐτὸς «οὐκ ἔστι κτίσμα, οὔτε ποίημα, ἀλλ' ἴδιον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας γέννημα. Διὸ Θεὸς ἐστὶν ἀληθινός, ἀληθινοῦ Πατρὸς ὁμοούσιος ὑπάρχων» (Μ. Ἀθανασίου, Κατὰ Ἀρειαν. Α' 9, BEΠ 30, 129). Προέρχεται ὡς φῶς ἐκ φωτός καὶ ζωὴ ἐκ ζωῆς καὶ ἐξ ἀληθείας ἀλήθεια, οὕτως καὶ ἐκ Κυρίου Κύριος, βασιλεὺς ἐκ βασιλείας, ἐκ Θεοῦ Θεός, ἐξ ἀδεσπότης ἀδέσποτος» (Γρηγορίου Νύσσης, Κατὰ Εὐνομίου Γ', ΙΙΙ, 260), καὶ «ὁ καινὸς φανείς καὶ παλαιὸς εὐρεθεὶς καὶ πάντοτε νέος ἐν ἁγίῳ καρδίαις γεννώμενος, Οὗτος ὁ αἰεὶ, ὁ σήμερον Υἱὸς λογισθεὶς» (Πρὸς Διόγνητον Ἐπιστολή VII καὶ XI, BEΠ 2, 254, 256).

Αὐτός, λοιπόν, ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὅταν «ἦλθεν ὁ καιρὸς, ὃν προέθετο φανερωῖν τὴν ἑαυτοῦ χρηστότητα» (Αὐτόθι IX 1), «Σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν» (Ἰωάν. α' 3). «Οὗτος ὁ Λόγος, γράφει ὁ ἅγ. Ἰουστίνος, τρόπον τινὰ σαρκωποιηθεὶς, ἄνθρωπος γέγονεν» (Ἀπολ. Α' 32, BEΠ 3, 178). «Αὐτὸς γὰρ δυνατὸς ὢν, τονίζει ὁ Μ. Ἀθανάσιος, καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων, ἐν τῇ Παρθένῳ κατασκευάζει ἑαυτῷ ναὸν τὸ σῶμα, καὶ ἰδιοποιεῖται τοῦτο ὥσπερ ὄργανον, ἐν αὐτῷ γνωριζόμενος καὶ ἐνοικῶν» (Περὶ Ἐνανθρ. BEΠ, 30, 288). Ἔτσι τὸ ἱερότατο Πρόσωπο τῆς Παρθένου Μαρίας ἔγινε τὸ μέσον τῆς θείας Ἐνσαρκώσεως. Στὸ πᾶν-αγνὸ σῶμα τῆς Θεομήτορος ὁ Λόγος «σκηνώνει» καὶ ἀντλεῖ ἀπὸ αὐτὸ τὴ σωματικὴ - βιολογικὴ του ὑπόστασις. Ὁ βυζαντινὸς Θεολόγος Νικ. Καβάσιλας τονίζει πὼς τὸ ἔργο τῆς Ἐνανθρωπήσεως δὲν εἶναι μόνο ἔργο τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, «ἀλλὰ καὶ τῆς θελήσεως καὶ τῆς πίστεως τῆς Παρθένου» (Patrologia Orientalis 19,3, Paris 1925, σελ. 463). «Τὸ ὄνομα τῆς Θεοτόκου, παρατηρεῖ ὁ ἱ. Δαμασκηνός, ἅπαν τὸ μυστήριον τῆς Οἰκονομίας συνίστησι» (Migne P.G. 94, 1029, 1032). Ἀπὸ τὰ ἄγνὰ λοιπὸν αἵματα τῆς Θεοτόκου ἀναδημιουργήθηκε τελικὰ, ἐν Χριστῷ, ἡ νέα ἀνθρώπινη φύσις.

Μὲ τὴν Ἐνανθρώπησίν Του ὁ Λόγος προσέλαβε πραγματικὸ ἀνθρώπινο σῶμα. Προσέλαβε ἀκεραία τὴν ἀνθρώπινη φύσιν, χωρὶς τὴν ἁμαρτία, καὶ τὴν ἔνωσε μὲ τὴ θεία φύσιν στὸ Θεανδρικό Του Πρόσωπο, «ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, καὶ ἀναλλοιώτως», κατὰ τρόπο ἐντελῶς ἀπρόσιτο στὸν ἀνθρώπινο νοῦ. Ὁ Χριστὸς μετὰ

τὴν ἔνωση αὐτὴ εἶναι τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, εἶναι ὁ Θεάνθρωπος. Ὁ ἅγ. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας ἐπισημαίνει πὼς ἂν καὶ ὁ «Λόγος Σὰρξ ἐγένετο» ἡ θεία φύσις Του οὐδόλως ἀλλοιώθηκε, «ὁ Λόγος, μένων ὃ ἦν, ἐγένετο ὃ οὐκ ἦν» (Migne P.G. 123, 1156C). Κατὰ τὸν ἱ. Δαμασκηνό, «οὐ φύσεως ἔργον ἡ σάρκωσις, ἀλλὰ τρόπος οἰκονομικῆς συγκαταβάσεως» (Migne P.G. 94, 1464).

Ἡ Ἐνανθρώπησις τοῦ Λόγου εἶναι προῖον ἄκρας ταπεινώσεως καὶ συγκαταβάσεως Αὐτοῦ. Οἱ Πατέρες τὴν ὀνομάζουν «θείαν κένωσιν», δηλαδὴ ἐκούσια προσωρινὴ ἐγκατάλειψις τῆς θείας δόξης γιὰ χάριν τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, ἐρμηνεύοντας τὰ χωρία τοῦ Ἀπ. Παύλου, «ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων... ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενόμενος» (Φιλ. 6' 6-7) καὶ «πτωχεύσας δι' ἡμᾶς, πλούσιος ὢν» (Β' Κορ. 9' 9). Ὁ ἅγ. Κύριλλος Ἀλεξανδρείας τονίζει πὼς δολόκληρον τὸ μυστήριον τῆς Οἰκονομίας συνίσταται «εἰς τὴν ταπείνωσιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ» (Migne P.G. 75, 1308C). Τέλος ὁ ἅγ. Μάξιμος ἐπισημαίνει πὼς ἡ κένωσις, ἡ θεία ταπείνωσις δὲν ἦταν ἐλάττωσις τῆς θεότητος, ἀλλὰ μίᾳ ἁφατος συγκατάβασις τοῦ Υἱοῦ, ὁ ὁποῖος ἔλαβε μορφὴν δούλου, χωρὶς νὰ παύσῃ νὰ εἶναι ταυτόχρονα καὶ τέλειος Θεός, γιατί «πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικεῖ ἐν Αὐτῷ σωματικῶς» (Κολ. 6' 9), (Περὶ ἀποριῶν, Migne P.G. 91, 1044 BC). Ἔτσι ἡ θεία ταπείνωσις ἐνήργησε ὡς ἀντίδοτο τῆς ἀδαμαίας ἔπαρσης, ἡ ὁποία χάραξε γιὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος μιὰ δὸδ ἀντίθετη μὲ τὴν καταξίωσίν του. Ἄν ἡ ἀνυπακοὴ καὶ ἡ ἀνταρσία τοῦ προπάτορα δόδηγησε τὴν ἀνθρωπότητα στὴ φθορὰ καὶ τὸ θάνατο, ἡ ὑπακοὴ τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ στὸν Πατέρα (Ἰωάν. στ' 39) ἀντέστρεψε αὐτὴ τὴν κατιούσα πορεία καὶ ὁδήγησε τὸν ἄνθρωπο στὴ λύτρωση καὶ τὴ θέωση.

Γ'. Ἡ σ ω τ η ρ ι ο λ ο γ ι κ ῆ σ η μ α σ ί α
τ ῆ ς θ ε ί α ς Ἐ ν α ν θ ρ ω π ῆ σ ε ω ς.

Ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὑπῆρξε ἀποκλειστικὰ ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ἡ παράβασις τοῦ γενάρχου ἐπέφερε ριζικὴ ἀναστάσις στὴ σχέση ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ, μὲ τὶς γνωστές, ὅπως προαναφέραμε, τραγικὲς συνέπειες γι' αὐτὸν καὶ τοὺς ἀπογόνους του. Ἔτσι «ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος ὀφείλε νὰ ἐπιτύχῃ ἀνυψούμενος πρὸς τὸν Θεόν, γράφει ὁ V. Lossky, τὸ πραγματοποιεῖ ὁ Θεὸς κατερχόμενος πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὸ τριπλοῦν φράγμα, τὸ ὁποῖον χωρίζει ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, θάνατος, ἁμαρτία, φύσις, ἀνυπερβλητὸν διὰ τοὺς ἀνθρώπους, θὰ ὑπερπηδηθῇ ὑπὸ τοῦ

Θεοῦ κατ' ἀντίστροφον τάξιν, ἐκκινουῦντος ἐκ τῆς ἐνώσεως τῶν διηρημένων φύσεων, καταλήγοντος εἰς τὴν νίκην τοῦ θανάτου» (Ἡ Μυστικὴ Θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθήναι 1964, σ. 158).

Ὁ Λόγος ἔγινε ἄνθρωπος γιὰ νὰ μπορέσει μέσῳ τῆς ἀνθρωπότητός Του νὰ λυτρώσει πραγματικά καὶ καθολικὰ τὸν ἄνθρωπο. Οἱ Πατέρες ἐπιμένουν, ἐναντι τῶν αἰρετικῶν, ὅτι ὁ Λόγος προσέλαβε δόλοκληρη τὴν ἀνθρώπινη φύση στὸ Πρόσωπό Του. Αὐτὸ σημαίνει πὼς ὁ Χριστὸς ὡς Θεάνθρωπος καθάρισε, λύτρωσε, καθάγιασε καὶ θέωσε δολοκληρωτικά τὴν ἀνθρώπινη φύση. «Ὅλην εἶχεν ἐν ἑαυτῷ τὴν φύσιν, τονίζει ὁ ἅγ. Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, ἵνα πᾶσαν ἐπανορθώσῃ μετασκευάσας εἰς τὸ ἀρχαῖον» (Migne P.G. 73, 753). «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἐπισημαίνει ὁ ἅγ. Εἰρηναῖος, ἵνα δι' αὐτῆς τῆς σαρκός, διὰ τῆς ὁποίας εἶχεν ὑποτάξῃ καὶ ὑποδουλώσῃ τὴν ἁμαρτίαν, ἀπαλλάξῃ καὶ ἡμᾶς τοῦ λοιποῦ ἐκ τῆς ἁμαρτίας. Διὸ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἔλαβε σῶμα ὅμοιον μὲ τὸ σῶμα τοῦ πρώτου μας πατρὸς (τοῦ Ἀδάμ), διὰ νὰ τὸ ἀγιάσῃ κατὰ τὸν ἀγῶνα πρὸς χάριν τῶν προπατόρων μας καὶ νὰ θριαμβεύσῃ ἢ ἐναντίον ἐκείνου (τοῦ διαβόλου), ὅστις ἐν τῷ Ἀδὰμ ἐπληξεν ἡμᾶς θανάσιμως» (Εἰρην., Ἐπίδ. ἀπ. κηρύγμ. 31).

Ὁ Χριστὸς σύμφωνα μὲ τὴν παύλειο Θεολογία χαρακτηρίζεται ὡς ὁ «ἔσχατος Ἀδὰμ» (Α' Κορ. ιε'

Τὸ βιβλιοπωλεῖο τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας ἔχει καὶ τὴν ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ τῶν βιβλίων:

★ ΕΡΜΗΝΕΙΑΙ ΕΥΣΕΒΕΙΣ περὶ ΜΙΜΗΣΕΩΣ ΧΡΙΣΤΟΥ, μὲ στόχασες πνευματικαῖς καὶ κατά-
νυξιν εἰς κάθε κεφάλαιον. Προνοία τοῦ Μητρο-
πολίτου Γρεβενῶν Σεργίου.

★ Η ΖΩΗ ΕΚ ΤΑΦΩΝ. Αὐθεντικὴ μαρτυρία
τῆς θαυμαστῆς φανερώσεως τῶν ἁγίων Ραφαήλ,
Νικολάου καὶ Εἰρήνης. Τοῦ ἀρχιμ. Δημ. Μπε-
κιάρη (νῦν Μητροπολίτου Λαρίσης).

★ ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΤΕΛΕΤΗ ΛΗΞΕΩΣ ΤΗΣ
ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΕΩΣ, ἢ πὼς οἱ ἐξελι-
κτικοὶ ἐλίσσονται γιὰ νὰ πείσουν ὅτι τὰ εἶδη
ἐξελίσσονται. Τοῦ Γιάννη Κωστόφ, φυσικοῦ.

★ ΠΕΡΠΑΤΩΝΤΑΣ ΣΤΟ ΦΩΣ. Ὁδοιπορικὸ
στοὺς Ἁγίους Τόπους καὶ στὸ Σινᾶ. Τῆς Κασ-
σιανῆς Πανουσοπούλου.

Γράφατε: Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἰασιῶν 1 -
115 21 Ἀθήνα, τηλ. 722.8008.

Βιβλιοπωλεῖο: Δραγατσανίου 2, πλατ. Κλαυ-
θμῶνος, τηλ. 322.8637.

45) καὶ συγκρίνεται μὲ τὸν πρῶτο χοῖκὸ Ἀδὰμ, ὁ ὁποῖος ἦταν τύπος Ἐκείνου. Ἡ ἀσύγκριτη ἀνωτερό-
τητα τοῦ «ἔσχατου Ἀδάμ» καταδεικνύεται ἀπὸ τὰ ἀπο-
τελέσματα. Ὁ χοῖκὸς Ἀδὰμ διὰ τῆς πτώσεως ἔγινε
πρόξενος τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου γιὰ δολοκλήρο
τὸ ἀνθρώπινο γένος. Ὁ «ἔσχατος Ἀδὰμ», ὁ Σωτή-
ρας Χριστὸς, διὰ τῆς Ἐνανθρωπήσεώς Του, ἔγινε πρό-
ξενος καθολικῆς σωτηρίας ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ὅλων
τῶν ἐποχῶν. «Οἷος ὁ πρῶτος Ἀδὰμ, τονίζει ὁ Ζιγα-
βηνός, ἐμπαθῆς καὶ φιλήδονος, τοιοῦτοι καὶ οἱ κατὰ
προαίρεσιν μισησάμενοι καὶ ὁμοιωθέντες αὐτῷ», ἀντί-
θετα κατὰ τὸν Μ. Φώτιο, «οἷος ἦν ὁ μετάρσιον καὶ
οὐράνιον καὶ καθαρὰν τὴν ἐπὶ γῆς αὐτοῦ (τοῦ Χρι-
στοῦ) πολιτεῖαν ἐνστήσάμενος, τοιοῦτοι ἔσονται καὶ οἱ
πρὸς ὁμοίωσιν... ἐκείνης τῆς οὐρανόθεν διαγωγῆς πολι-
τευσάμενοι» (Παρὰ Π. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὰς
Ἐπιστολάς τῆς ΚΔ, τόμ. Α', σελ. 415). Ὁ ἅγ. Εἰ-
ρηναῖος πάρα πολὺ εὐστοχα τονίζει πὼς, «εἰ τοίνυν ὁ
πρῶτος Ἀδὰμ ἔσχε πατέρα ἄνθρωπον, καὶ ἐξ ἀνδρὸς
σπέρματος ἐγεννήθη, εἰκὸς ἦν καὶ τὸν δεύτερον Ἀδὰμ
λέγειν ἐξ Ἰωσήφ γεγεννηθῆναι» εἰ δ' ἐκεῖνος ἐκ γῆς
ἐλήφθη, πλάστης δὲ αὐτοῦ ὁ Θεός, ἔδει καὶ τὸν ἀνα-
κεφαλαιούμενον εἰς αὐτόν, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πεπλασμένον
ἄνθρωπον, τὴν αὐτὴν Ἐκείνῳ τῆς γεννήσεως ἔχειν
ὁμοιότητα. Εἰς τί οὖν ἄλλο οὐκ ἔλαβε χοῦν ὁ Θεός,
ἀλλ' ἐκ Μαρίας ἐνήργησε τὴν πλάσιν γενέσθαι; Ἴνα
μὴ ἄλλη πλάσις γένηται, ἀλλ' αὐτὸς ἐκεῖνος ἀνακεφα-
λαιωθῇ, τηρουμένης τῆς ὁμοιότητος» (Ἐλεγχος C.H.
III, Migne P.G. 7, 954, 955). Καὶ συνεχίζει ὁ ἱερός
Πατὴρ: «ὄντως ἦτο δίκαιον καὶ ἀναγκαῖον ὁ μὲν Ἀ-
δὰμ νὰ ἀποκατασταθῇ ἐν Χριστῷ, ὥστε τὸ θνητὸν νὰ
ἀπορροφηθῇ ὑπὸ τῆς ἀθανασίας, ἡ δὲ Εὐὰ νὰ ἀποκα-
τασταθῇ ἐν τῇ Μαρίᾳ, ὥστε μία Παρθένος νὰ γίνῃ
συνήγορος ἄλλης Παρθένου καὶ νὰ ἐξαλείψῃ τὴν ἀνυ-
πακοὴν τῆς πρώτης διὰ τῆς ἰδικῆς τῆς παρθενικῆς
ὑπακοῆς» (Ἐπίδ. ἀπ. κηρύγμ. 33).

Διὰ τῆς Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου ἐπὶ τῆς ἡ κα-
ταλλαγῇ, ἡ συμφιλίωση καὶ ἡ ἐπανασύνδεση τῆς σχέ-
σεως ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ. Ἡ ἀνυπακοὴ καὶ ἡ πτῶση
τοῦ ἀνθρώπου ἄνοιξε ἀνάμεσά τους χάσμα μέγα καὶ
ἀγεφύρωτο. Μάταια ὁ μεταπτωτικὸς, πρὶν τὸ Χριστό,
ἄνθρωπος προσπαθοῦσε μὲ θυσίες, προσφορὰς καὶ ἄλ-
λες τελετουργίας νὰ γεφυρώσῃ αὐτὸ τὸ χάσμα καὶ νὰ
ἐπανακτῇ τὴν ἐπαφὴν του μὲ τὸ Θεό. Σύνδεσμος
πραγματικὸς καὶ μόνιμος θείου καὶ ἀνθρώπινου ὑπῆρ-
ξε ὁ σαρκωθεὶς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος
ἔνωσε «τὰ πρὶν διεστώτα», τὴν ἀνθρώπινη φύση μὲ τὴ
θεία καὶ ἀπὸ τότε παραμένουν ἐνωμένες αἰωνίως στὸ
Πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου. Κατὰ συνέπεια ἡ ἀνθρώ-
πινη φύση βρίσκεται μέσῳ τοῦ Ἐνανθρωπήσαντος Λό-

γου σὲ μόνιμη κοινωνία μετὸν Τριαδικὸ Θεὸ καὶ ἔτσι τελεῖται ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, τονίζει ὁ Μ. Ἀθανάσιος, ἵνα ἴδουν ὅλα τὰ ὄντα τὸν βασιλέα των καὶ νὰ ἐγγυθεῖ τὸ φῶς τοῦ Πατρὸς εἰς τὸ Σῶμα τοῦ Υἱοῦ· διὰ δὲ τοῦ Σώματος Αὐτοῦ καὶ πρὸς ἡμᾶς ἔλθῃ, ἵνα οὕτως ὁ ἄνθρωπος ἀξιωθῇ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀφθαρσίαν, ἐνδυθεὶς τὸ φῶς τοῦ Πατρὸς» (Κατὰ Ἀρειαν. Δ' 20,2, Migne P.G. 25, 1033B), καὶ «ὁπότε δὲ σὰρξ ἐγένετο ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ τὰ ἀμφοτέρωτα ἐπεκύρωσε· καὶ γὰρ τὴν εἰκόνα ἔδειξεν ἀληθῶς, αὐτὸς τοῦτο γενόμενος, ὅπερ ἦν ἡ εἰκὼν αὐτοῦ· καὶ τὴν ὁμοίωσιν ὁμοίως κατέστησεν συνεξομιώσας τὸν ἄνθρωπον τῷ ἀοράτῳ Πατρὶ» (Αὐτόθι, 1163). Ἐπίσης, ὁ ἅγ. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς μετὰ τὸ γνωστὸ ποιητικὸ του ὕφους ἔγραψε πῶς «ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ προαιώνιος, ὁ ἀόρατος, ὁ ἀπερίληπτος, ὁ αἰώνιος, ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀρχή, τὸ ἐκ τοῦ φωτὸς φῶς... ἐπὶ τὴν ἰδίαν εἰκόνα χωρεῖ, καὶ σάρκα φορεῖ, διὰ τὴν σάρκα... ὃν γίνεται καὶ ὁ ἄκτιστος κτίζεται καὶ ὁ ἀχώρητος χωρεῖται... καὶ ὁ πλουτίζων πτωχεύει· πτωχεύει γὰρ τὴν ἐμὴν σάρκα ἵν' ἐγὼ πλουτήσω τὴν ἑαυτοῦ θεότητα» (Εἰς τὰ Θεοφάνεια, Λόγος 38, 13, ΕΠΕ 5, 58).

Ὁ σαρκωθείς Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι πλέον ὁ νέος καὶ τέλειος τύπος ἀνθρώπου. Ὁ ἴδιος ὡς ἡ τέλεια εἰκόνα τοῦ Θεοῦ (Β' Κορ. δ' 4) εἶναι ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἐν Ἀδὰμ ἀχρειωθείσης καὶ ἀμαυρωθείσης εἰκόνας τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ τὴ φθορά. Ἡ νέα ἐν Χριστῷ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο δὲν πρόκειται νὰ ξαναμαυρωθεῖ, γιατί τὴν φέρει πλέον ὅχι ὁ ἀδύνατος ἄνθρωπος, ἀλλὰ ὁ παντοδύναμος Θεάνθρωπος. Ὁ πρῶτος χοϊκὸς ἄνθρωπος ἀπέβη διὰ τῆς πτώσεως μὴ γνήσιος τύπος ἀνθρώπου. Ἀντίθετα ὁ ἔσχατος ἄνθρωπος, ὁ Θεάνθρωπος Χριστὸς, διὰ τῆς ὑπακοῆς στὸν Πατέρα (Ἰωάν. στ' 39), διὰ τῆς ἀγίας Του ζωῆς (Ἰωάν. κ' 46), διὰ τῆς θυσίας Του (Ἐφ. ε' 2) καὶ διὰ τῆς ἀποκτηθείσης δόξας Του (Ματθ. κε' 31), κατέστη ὁ πλέον ἀληθινὸς τύπος ἀνθρώπου, τὸ αἰώνιο πρότυπο, πρὸς τὸ ὁποῖο πρέπει κάθε πιστὸς νὰ ἀποβλέπει, νὰ μιμεῖται, καὶ νὰ ἐνώνεται ὁργανικὰ μέσῳ τῶν ἱερῶν Μυστηρίων, ἃν θέλει νὰ σωθεῖ καὶ νὰ γίνῃ «σύμμορφος τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ» (Ρωμ. η' 29). «Χριστὸν ἐνδέδυμαι, ἀναφωνεῖ ὁ ἅγ. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, Χριστὸν μεταποιῆμαι τῷ βαπτίσματι» (Λόγ. 40, Migne P.G. 36, 372) καὶ «ἐδεήθημεν Θεοῦ σαρκουμένου καὶ νεκρουμένου ἵνα ζήσωμεν» (Migne P.G. 36, 661C). Κατὰ τὸν Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα, «ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὃ σύνοικος ὁ Λόγος... μορφὴν ἔχει τὴν τοῦ Λόγου, ἐξομοιοῦται τῷ Θεῷ» (Παιδαγ. 3,1, Migne P.G. 8, 556). Τέλος, ὁ

ἅγ. Εἰρηναῖος ἐπισημαίνει, πῶς «ὑποταγὴ Θεοῦ, ἀφθαρσία (ἐστὶ)· καὶ παραμονὴ ἀφθαρσίας δόξα ἀγέννητος. Διὰ ταύτης... τῆς τάξεως, καὶ τῶν τοιούτων ρυθμῶν, καὶ τῆς τοιαύτης ἀγωγῆς, ὁ γεννητὸς καὶ πεπλασμένος ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ ἀγεννήτου γίνεται Θεοῦ» (Ἑλεγχ. Δ' XXX VIII³, BEP 5, 158).

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας συμφωνοῦν ἀπόλυτα πῶς τὸ ὑπέρνοο γεγονός τῆς θείας Ἐνανθρωπήσεως ἀποτελεῖ τὴν κορυφαία ἐνέργεια τοῦ σχεδίου τῆς θείας Οἰκονομίας καὶ τὴν ἀπαρχὴ τῆς ἀναστροφῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν πορεία πρὸς τὸ θάνατο, στὴν ὁδὸ τῆς σωτηρίας, τῆς αἰώνιας ζωῆς καὶ τῆς θεώσεως. Ὁ Ἑμμανουήλ (Ἦσ. ζ' 14), «ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν» (Ματθ. α' 22) εἶναι πλέον παρὼν στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία, «ἕως τῆς συντελείας τῶν αἰώνων» (Ματθ. κη' 20) καὶ σώζει πραγματικὰ καὶ καθολικὰ τὰ μέλη τοῦ μυστικοῦ Τοῦ Σώματος. Ὁ ἄνθρωπος στὸ ἐξῆς, σύμφωνα μετὰ τὴν ἐπιτυχὴ ἔκφραση τοῦ μακαριστοῦ π. Ἰουστίνου Πόποβιτς, εἶναι «ἓνα εἰσαγωγικὸν ὄν, ἓνα ὄν προπαρασκευασμένον διὰ τὴν αἰωνιότητα μέσῳ τῆς Θεανθρωπότητος» (Ἰουστ. Πόποβιτς, Ἀνθρώπος καὶ Θεάνθρωπος, Ἀθήναι 1970, σ. 19). Ἡ ἐπίγεια ζωὴ του δὲν ἀποτελεῖ πλέον προοίμιο καὶ προετοιμασία γιὰ τὴν κόλαση, «διότι ἡ κόλασις δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ζωὴ ἄνευ τοῦ Λόγου, ἄνευ νοήματος, ἄνευ θείας Λογικῆς» (Αὐτόθι) καὶ ἡ νέα ἐν τῷ σαρκωμένῳ Λόγῳ ζωὴ εἶναι ζωὴ χωρὶς κόλαση, ζωὴ θεοειδῶν καὶ θεομόρφων προσωπικοτήτων.

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

Στὴ σειρὰ «Ἡ ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ ΓΙΑ ΣΑΣ ΠΑΙΔΑΚΙΑ» κυκλοφόρησαν σὲ τετραχρωμία τὰ τεύχη:

- ★ Ἡ ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ
- ★ Ἡ ΒΑΠΤΙΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ
- ★ Ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ ΣΤΗ ΛΙΜΝΗ ΓΕΝΝΗΣΑΡΕΤ

ἐτοιμάζεται τὸ τεύχος:

- ★ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΙΩΣΗΦ (Α' καὶ Β').

Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Α

Ἀνασύνδεση σχέσεων.

«ΔΟΞΑ ἐν ὑψίστοις Θεῶ...» (Λουκ. 6' 14). Μέσα σὶν αἰῶνα τοῦ ἐπιστημονισμοῦ, πὸν ζοῦμε, ὁ ὕμνος τῶν ἀγγέλων καὶ τὸ νοστάλγημα τῶν ἀνθρώπων δὲν ἔγινε ἀκόμα, δυστυχῶς, πραγματικότητα. Σὰν τραγικὴ εἰρωνεία ἤχουν τὰ λόγια τῆς θεοπέσις δοξολογίας σὶ' αὐτιά τῆς μεθυσμένης ἀνθρωπότητας πὸν φαντάζει ἀπαίσιμα μέσα σὶα ποτάμια αἱματος καὶ δακρύων. Ἀκονίζονται συνεχῶς οἱ λόγχοι τοῦ πολέμου πάνω σὶς πέτρες τοῦ ναοῦ τῆς εἰρήνης.

Σὶς ἐπικίνδυνες ἡμέρες μας, ἐκεῖνο πὸν περισσότερο ἀπὸ καθεὶ ἄλλο μπορεῖ νὰ μιλήσει σὶν ἀνήσυχη ψυχὴ, εἶναι τὸ εἰρηνοποιὸ μήνυμα τῶν Χριστογεννῶν. Γιὰ νὰ ἐπικρατήσῃ ὅμως μόνιμη εἰρήνη μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, εἶναι ἀνάγκη νὰ προηγηθεῖ ἡ εἰρήνη μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Θεοῦ. Σ' ὅποια καρδιὰ ὑπάρχει τόπος γιὰ τὸ Θεό, ἐκεῖ καὶ γιὰ τὸ σνάνθρωπο θὰ ὑπάρξῃ ἄφθονος τόπος. Ἀπαιτεῖται ἀνασύνδεση σχέσεων μετὰ τὸν Οὐρανό. Γιατί, σὲ τελευταία ἀνάλυση, ἡ εὐτυχία ἢ ἡ δυστυχία τοῦ ἀνθρώπου, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ σιάση του ἀπέναντι σὶο Βρέφος τῆς Βηθλεέμ!

Γενικότερα...

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ἡμέρες τοῦ χρόνου εἶναι περίοδος ἀπολογισμῶν πάσης φύσεως. Ἀπὸ τὴ συνήθεια ὅς μὴν ἀπομακρυνθοῦμε. Ἀλλωστε, σταιστικὰ στοιχεῖα γιὰ πολυποίκιλα κοινωνικὰ θέματα, δημοσιεύουμε συχνά.

Ὁκτακόσια ἑκατομμύρια ἄνθρωποι ζοῦν σὲ ἀπόλυτη φτώχεια καὶ στέρηση, ἐνῶ 500 ἑκατομμύρια ὑποσιτίζονται. Πολλὰ ἑκατομμύρια δὲν ἔχουν πρόσβαση σὲ ἀσφαλὲς πόσιμο νερὸ καὶ δὲν διαθέτουν τὸ ἀπαραίτητο εἰσόδημα γιὰ ν' ἀγοράσουν τροφίμα. Ὑπολογίζεται πὼς ὑπάρχουν πάνω ἀπὸ 50.000 πυρηνικὲς κεφαλὲς σὶν κόσμῳ. Ἡ συνολικὴ ἐκρηκτικὴ ἰσχὺς τοῦ παγκοσμίου πυρηνικοῦ ὀπλοστασίου εἶναι περίπου ἴση μ' ἓνα ἑκατομμύριο φορὲς τὴν ἐκρηκτικὴ ἰσχὺς τῆς βόμβας τῆς Χιροσίμα, πὸν ἦταν δεκατριῶν χιλιοτόνων. Οἱ ἀναπνυχμένες χώρες ξόδεψαν

εἴκοσι φορὲς περισσότερα χρήματα γιὰ σιρατιωτικὲς δαπάνες, ἀπ' ὅσο γιὰ οικονομικὴ βοήθεια. Γιὰ κάθε σιρατιῶτῃ, ἡ μέση παγκόσμια σιρατιωτικὴ δαπάνη εἶναι 20.000 δολάρια.

Γιὰ κάθε παιδὶ σχολικῆς ἡλικίας, ἡ μέση δημόσια ἐκπαιδευτικὴ δαπάνη εἶναι 380 δολάρια. Σὲ κάθε 100.000 ἄτομα σὶν κόσμῳ, ἀναλογοῦν 556 σιρατιῶτες, ἀλλὰ μόνο 85 γιαιτροί. Τὸ ἓνα πέμπιο τῶν δαπανῶν ἐνὸς ἔτους γιὰ τοὺς ἐξοπλισμούς, θὰ μπορούσε νὰ ἐξαλείφῃ τὴν πείνα σὶν κόσμῳ ὥς τὸ ἔτος 2000! Χωρὶς σχόλια.

Εἰδικότερα...

ΓΙΑ Ν' ANTIMETΩΠΙΣΘΕΙ ἡ ἀγραμματοσύνη μέχρι τὸ τέλος τοῦ 20οῦ αἰῶνα σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμῳ χρειάζονται 1.500.000.000 δολάρια. Ἀν μεταφερθεῖ τὸ ποσὸ αὐτὸ σὶν παγκόσμιο προϋπολογισμό, ἰσοδυναμεῖ μετὰ τὸ ποσὸ πὸν δαπανᾶται γιὰ ἐξοπλιστικὰ προγράμματα μόνο μιὰ μέρα. Σὶο πρῶτο μισὸ τῆς δεκαετίας τοῦ '70 οἱ παγκόσμιες σιρατιωτικὲς δαπάνες ἔφτασαν σὶο ποσὸ τῶν 350 δις. δολαρίων τὸ χρόνο. Σὶο δεῦτερο μισὸ τῆς ἴδιας δεκαετίας ἔφτασαν σὶα 400 δις. καὶ σὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ '80 σὶα 500 δις. τὸ χρόνο. Σὶς ἀρχὲς τοῦ '90 τὰ ἔχουν ὑπερβεῖ κατὰ πολὺ, ἀφοῦ ἔχουν ἤδη περάσει τὰ 800 δις. δολάρια!

Τώρα, ἡ ἄλλη ἄποψη:

Ἀν ἡ πρόταση γιὰ εἰρήνη γινόταν ἀποδεκτὴ, θὰ μπορούσε ἡ ἀνθρωπότητα νὰ διαθέσει τὸ χρόνο: πενηνταπέντε δις. δολάρια γιὰ τὴν καταπολέμηση τοῦ ἀναλφαριθτισμοῦ (250 ἑκατομμύρια παιδιὰ δὲν ἔχουν σχολεῖα γιὰ νὰ μάθουν γράμματα). Πέντε δις. δολάρια γιὰ τὴν ὑγεία (κάθε χρόνο πεθαίνουν 5 ἑκατομμύρια παιδιὰ ἀπὸ ἀρρώστειες). Ἐξὶ δις. δολάρια γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς ἀγροτικῆς οικονομίας τῶν ἀναπνυσόμενων χωρῶν.

Χωρὶς σχόλια (κι αὐτὴ τὴ φορὰ).

Ἡ Ἱστορία, εὐτυχῶς, ἐπαναλαμβάνεται!

ΘΕΜΕΛΙΩΘΗΚΕ τὸ κωδωνοστάσιο τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ ἀγίας Φωτεινῆς Νέας Σμύρνης, τὸ ὁποῖο θ'

ἀνεγερθεῖ μὲ χορηγία τοῦ Κοινοφελοῦς Ἰδρυματός «Ἀλέξανδρος Ὁνάσης» στὴ μνήμῃ τῶν παιδιῶν τοῦ Ἀριστοτέλη Ὁνάση Ἀλεξάνδρου καὶ Χριστίνας. Στὴν τελετὴ θεμελιώσεως παρέστησαν οἱ Μακαριώτατοι Πατριάρχες Ἀλεξανδρείας Παρθένιος καὶ Ἱεροσολύμων Διόδωρος. Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Νέας Σμύρνης κ. Ἀγαθάγγελος ἰόνισε ὅτι «τὸ κωδωνοστάσιο τῆς ἁγίας Φωτεινῆς Σμύρνης ἦταν ἀκλόνητος στῦλος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ ὑψηλότερο καὶ ἐπιδηλυτικότερο μνημεῖο τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῆς Σμύρνης.

»Γιὰ τὴν ἱστορία: Τὸ κωδωνοστάσιο τῆς ἁγίας Φωτεινῆς, κατασκευάστηκε στὰ 1856 ἀπὸ τὸν ἀρχιτέκτονα Δάρι. Ἦσαν ἡ ἀπάντηση τοῦ Σιαυροῦ στὴν Ἡμισέλινο, ἡ ὁποία θρυσκόταν στὴν κορυφὴ τοῦ ὑψηλοτέρου μιναρέ τῆς Σμύρνης, τὸ Ἰσὰρ Τζαμί.

»Τὸ καμπαναριὸ τῆς ἁγίας Φωτεινῆς σὰν ἄγρον-πνο μάτι τοῦ Θεοῦ, παρατηρητήριό τῆς ψυχῆς, σὰν σύμβολο ὑψωνόταν τελευταῖο, μὲ τὸν πελώριο χρυσὸ δικέφαλο ἀετὸ του. Στις 27 Αὐγούστου τοῦ 1922 μένουν ἀκίνητα τὰ σχοινιά του, βουβὲς οἱ καμπάνες του, δὲν μένει πιά χέρι νὰ τὶς κτυπήσει. Ὁ Δεσπότης τῆς Σμύρνης Χρυσόστομος ὁδηγεῖται σὺ μαρτύριο καὶ οἱ καμπάνες τῆς ἁγίας Φωτεινῆς δὲν ἤχουν πένθιμα. Φέρουν χαλασιάδες, φέρουν γκρεμισιάδες καὶ φέρουν δυναμίτη. Οἱ Τοῦρκοι γκρεμίζουν τὸ καμπαναριό, ἀνατινάσσοντας αὐτό, πὺν τοὺς βάραυνε τὰ στήθια σὰν βουνό. Καὶ σωριάζεται τὸ καμπαναριό...».

Νὰ πὺν ἡ ἱστορία σήμερα ἀποκαθίσταται. Τὸ καμπαναριὸ πὺν θεμελιώθηκε ἀπὸ τὸν πρωθυπουργὸ κ. Κ. Μητσοτάκη θὰ εἶναι καύχημα γιὰ δλόκληρη τὴν ἐπικράτεια. Ἔτσι ἡ παρουσία τῶν ἀλησμώντων— ὅχι χαμένων— Πατριδῶν θὰ εἶναι καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἔντιον.

Ἐδγε.

Οἱ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΣ Ἀλεξανδρείας καὶ Ἱεροσολύμων Μακαριώτατοι Παρθένιος καὶ Διόδωρος καὶ ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Σεραφεῖμ παρέστησαν στὴν παρουσίαση τοῦ τόμου «Σινᾶ - Οἱ θησανροὶ τῆς Μονῆς» πὺν πραγματοποιήθηκε λίγες ἡμέρες πρὶν, σὲ κεντρικὸ ξενοδοχεῖο τῶν Ἀθηνῶν.

Κτισμένη ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανό, τὸν 6ο μ.Χ. αἰῶνα ἡ Ἱερά Μονὴ τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης τοῦ Σινᾶ, προστατεύθηκε ἀπὸ τὸν Μωάμεθ μὲ

εἰδικὸ ἔγγραφο του, τὸν «Ἀχτιναμέ». Τὸν 8ο αἰῶνα, ἐπὶ Εἰκονομαχίας, συγκράτησε σιτὸς κόλπους τῆς τὶς ἱερὲς ἀπεικονίσεις τῆς πρωτοβυζαντινῆς περιόδου. Σήμερα σὺ Μοναστήρι ὑπάρχουν περισσότερες ἀπὸ τὶς μισὲς ἀπὸ τὶς πρωτοβυζαντινὲς εἰκόνες πὺν σώζονται σὲ δλόκληρο τὸν κόσμο!

Τὰ κειμήλια τῆς Ἱ. Μονῆς τοῦ Σινᾶ ἀποκαλύπτονται σὲ ἕνα φωτογραφικὸ ντοκουμέντο, τὸ ὁποῖο κυκλοφορεῖ μὲ τὴ μορφὴ πολυτελοῦς ἐκδόσεως ἀπὸ τὴν «Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν». Ὁ τόμος εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας Ἑλλήνων καὶ ξένων πανεπιστημιακῶν, ὑπὸ τὴν ἐποπτεία τοῦ καθηγητοῦ τῆς Βυζαντινῆς Φιλολογίας σὺ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν κ. Κωνσταντίνου Μανάφη. Ἡ Ἱ. Μονὴ ἐνίσχυσε μὲ κάθε τρόπο καὶ προήγαγε τὴν προσπάθεια.

Ἡ συνισταμένη.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ παρουσιάστηκε σὺς ἀρχὲς τοῦ καλοκαιριοῦ: λειψυδρία τόσο σὺ λεκανοπέδιο, ὅσο καὶ σὺς περισσότερες περιοχὲς τῆς χώρας. Ὡς αἰτίες τοῦ φαινομένου ἐπισημάνθηκαν ἀρκετές. Μερικοὶ μίλησαν γιὰ τὶς πυρηνικὲς δοκιμὲς· ἄλλοι γιὰ τὸ δυστύχημα τοῦ Τσερνομπίλ· κάποιοι ἄλλοι θεώρησαν ὡς βασικὴ αἰτία τὴν τραγικὴ μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δασῶν. Συχνὰ - πυκνὰ δημοσιεύθηκαν φωτογραφίες τέως... λιμνῶν πὺν τροφοδοτοῦσαν τὸ λεκανοπέδιο· θέαμα μελαγχολικὸ.

Μὰ καὶ τώρα, χειμῶνα καιρό, τὰ πράγματα δὲν εἶναι εὐχάριστα. Τὸ πρόβλημα τῆς λειψυδρίας εἶναι οὐσιαστικὸ καὶ τὸ φᾶσμα τῆς πλανιέται ἀπειλητικὸτατο πάνω μας.

«Τὶς παίει;». Πιθανὸν ἡ ἄλφα ἢ ἡ βῆτα αἰτία πὺν ἀναφέρθηκαν ἢ ὅλες μαζί. Πάνω ὅμως καὶ πέρα ἀπ' αὐτές, ὑπάρχει καὶ μία ἄλλη, συνισταμένη ἀσφαλῶς αὐτῶν πὺν ἀναφέρθηκαν. Ἡ ἀπιστία— ἢ στὴν ἰδανικότερη περίπτωση— ἢ ὀλιγοπιστία μας. Δὲν εἶναι μόνο αἰτία ἀλλὰ συνεχὲς ἀφορμὴ γιὰ τὴ θεία Δικαιοσύνη. Γιὰ τὶς προειδοποιήσεις καὶ τὶς ἐπισημάνσεις τ' Οὐρανοῦ. Γιὰ τὴ συγγνώμη καὶ τὴ μετάνοιά μας...

Παρακαλοῦνται ὅσοι ἀποστέλλουν ταχυδρομικὲς ἐπιταγὲς πρὸς τὰ περιοδικὰ «Θεολογία», «Ἐκκλησία» καὶ «Ἐφημέριος», νὰ σημειῶνουν καὶ τὴν αἰτία τῆς ἀποστολῆς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΕΤΟΥΣ 1989*

Τοῦ κ. ΓΙΑΝΝΗ Μ. ΣΠΕΤΣΙΩΤΗ
θεολόγου - ιεροψάλτη

4. Νικολάου Σκιαδαρέση, «Κωνσταντῖνος Παυλᾶς», Περ. «Εφημέριος», Ἀρ. Φ. 1/1 καὶ 15. 1.89 συνέχεια ἀπὸ τὸ ὑπ' ἀριθμ. 17/1988 τεύχος τοῦ βλιοκρισία. Περ. «Εκκλησία», Ἀρ. Φ. 2/1.2.89.

5. Γεωργίου Πρίντζιπα, «Δίπτυχα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» Κανονάριον - Ἐπετηρὶς 1989. Περίοδος Δ'. Βιβλιοκρισία. Περ. Ἐκκλησία Ἀρ. Φ. 2/1.2.89.

6. Γιάννη Σπετσιώτη, «Βυζαντινὴ Μουσικὴ καὶ Δημοτικὸ Τραγούδι», Περιοδ. «Ἑλληνοχριστιανικὴ Ἀγωγή». Ἀρ. Φ. 363, Μάιος 1989.

7. Σπυρίδωνος Περιστέρη, «Κωνσταντῖνος Ψάχος», Περιοδ. «Ἐκκλησία», Ἀρ. Φ. 11/1 καὶ 15.8.89, 12/1 καὶ 15.9.89.

8. Κώστα Νικολόπουλου, «Ἡ Βυζαντινὴ Μουσικὴ στὸ κύλισμα τῶν αἰώνων», Περ. «Ἀνάπλασις», Ἀρ. Φ. 326 Ἰουλίου - Αὐγούστου 1989, σελ. 17.

9. Ἱερομνήμωνος, «Πάγκαλον ἄγαλμα», Περιοδ. «Ἀνάπλασις», Ἀρ. Φ. 325. Μάιος - Ἰούνιος 1989.

10. Γεωργίου Ἀγγελινάρα, «Εκθαμβωτικὴ ἀκμὴ τῆς Μεταβυζαντινῆς Μελοποιίας», Ἐφημ. Ὁρθόδοξος Τύπος, Ἀρ. Φ. 852/22.9.89.

11. Γιάννη Μ. Σπετσιώτη, «Δίπτυχα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 1989». Περ. «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Ἀρ. τεύχους 728, Μάιος - Αὐγούστου 1989, σελ. 537 - 540.

12. Κωνσταντίνου Παπαγιάννη, Πρωτ/ρου, «Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ «Κανοναρίου» τῶν Διπτύχων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», Περ. «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Ἀρ. τεύχους 726, Ἰανουάριος - Φεβρουάριος 1989, σελ. 46-58.

13. Κων/νου Ἡλιάδη, «Ἡ μουσικὴ στὴ Λατρεία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας», Περιοδ. «Ὁρθόδοξα Μηνύματα», Ἀρ. Φ. 8/Μάιος - Ἰούνιος 1989, 9/Ἰούλιος - Αὐγούστου 1989,

10/Σεπτ. - Ὀκτ. 1989, 11/Νοεμ. - Δεκεμ. 1989.

14. Γεωργίου Ο. Βεργωτῆ, «Ἡ λειτουργικὴ καὶ μουσικὴ στὴν Ἱερὰ Μητρόπολη τῆς Ρόδου», Περιοδ. «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», τεύχος 729, Σεπτ. - Ὀκτώβρ. 1989, σελ. 640 - 708.

IV. ΑΝΑΣΤΑΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

1. Γρηγορίου Πρωτοψάλτου, «Εἰρμολόγιον Καλοφωνικόν» (Νῦν πρῶτον ἐκδοθὲν εἰς τύπον παρὰ Θεοδώρου Π. Παράσχου Φωκαέως ἐν Κων/πόλει 1835). Ἡ ἀναστατικὴ του ἐκδοσις ἔγινε ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις Κουλτούρα, Ἀθήνα 1989.

V. ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1983 - 1988

1. Λυκούργου Πετρίδη, «Πεντηκοστάριον, Θεσ/νίκη - Καλαμαριά 1988. Στὸ βιβλίο βρίσκονται ὅλα τὰ μαθήματα τῆς περιόδου ποὺ δηλώνει καὶ ἀκόμη πολυέλαιοι, Καλοφ. Εἰρμολογία καὶ Παρακλητικὸς Κανόνας, Μικρὸς καὶ Μεγάλος τῆς Θεοτόκου.

2. Λυκούργου Πετρίδη, «Τριώδιον», Θεσ/νίκη 1988. Περιέχει τὸ βιβλίο ὅλα τὰ ἰδιόμελα, Δοξαστικά, Ἀπολυτίκια, Κοντάκια καὶ κατανυκτικὰ τῆς περιόδου τοῦ Τριωδίου. Ἀκόμη ἔχει συμπεριληφθεῖ καὶ ὁ κανόνας τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου.

3. Λυκούργου Πετρίδη, «Ἱερὰ Τελεταί», Χειρόγραφο Θεσ/νίκη 1985.

Περιέχονται οἱ ἀκολουθίαι τοῦ Βαπτίσματος, Γάμου, Ἐγκαινίων Ναοῦ καὶ ἡ Νεκρώσιμη.

4. Λυκούργου Πετρίδη, «Δοξαστάριον», σὲ 2 τόμους. Τόμος Α', Θεσ/νίκη 1987. Τόμος Β', Θεσ/νίκη 1988.

Στὰ δύο χειρόγραφα βιβλία περιέχονται ὅλα τὰ Δοξαστικά καὶ ἰδιόμελα, Ἑσπερινοὺ καὶ Ὁρθρου τῶν Δεσποτικῶν, Θεομητορικῶν καὶ τῶν Ἑορτῶν τῶν Ἀγίων. Ἀκόμη περιέχονται τὰ ἀνάλογα ἀπολυτίκια καὶ κοντάκια.

5. Γεωργίου Ἀραούζου, «Μουσικὴ Ἀνθοδέσμη», Λευκωσία 1988.

Ἦνταρχουν στὸ βιβλίο ὕμνοι τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ

(*) Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 349 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 17 τεύχους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ "ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ,, ΕΤΟΥΣ ΛΘ' (1990)*

ΠΑΤΕΡΙΚΑ

Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Τὸ πορτραῖτο τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, σ. 33. — Μνήμη α' Ἀνδρονίκου καὶ Ἰουνίας τῶν Ἀποστόλων, σ. 145. — Μνήμη Βαρθολομαίου τοῦ Ἀποστόλου, σ. 161. — Ἰούδας ὁ Ἀπόστολος, σ. 177. — Μνήμη Ἀκύλα τοῦ Ἀποστόλου (14 Ἰουλίου), σ. 193. — Μνήμη α' Ἀδριανοῦ καὶ Ναταλίας, Μαρτύρων, σ. 225. — Τὸ γενέθλιον τῆς Θεοτόκου, σ. 257. — Ὁ ἐκ τῶν ἑπτὰ Διακόνων ἅγιος Φίλιππος, σ. 289. — Ταβιθά, ἡ πνευματικὴ Δορκάς, σ. 305. — Ὁ ὁσῖος Νεῖλος ὁ ἀσκητής, σ. 321. — Ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νεοκαισαρείας, σ. 337.

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑ

Ἐπισκόπου Ἀχελώου Εὐθυμίου, Οἱ ἡλιωμένοι ἐφημέριοι καὶ ἡ σύγχρονη κοινωνία, σ. 11. — Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, Εἰκόνες καὶ εἰκόνες (1), σ. 16. — Ἐπισκόπου Ἀχελώου Εὐθυμίου, Ποιμένες στὴν ἡλικία τοῦ Ἰησοῦ, σ. 40. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ μόρφωση καὶ ἡ ποιμαντικὴ εἰδίκευση, σ. 57. — Τοῦ αὐτοῦ, Τὸ ἱερατικὸ ἐνδυματολόγιο, — Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ θεολογία τοῦ χρώματος, σ. 83, 106. — Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, Μακρὸν πρὸ βραχέος..., σ. 88. — Τοῦ αὐτοῦ, Μὲ ἄλλο μάτι, σ. 112. — Ἐπισκόπου Ἀχελώου Εὐθυμίου, Ἡ ἐσχολογικὴ παγχρωμία, σ. 130. — Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, Τὸ ζωντανὸ νερό, σ. 136. — Τοῦ αὐτοῦ, Περιμένοντας, σ. 152. — Ἐπισκόπου Ἀχελώου Εὐθυμίου, Ἡ τρίτη διάσταση, σ. 165. — Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, Κυριακὴ τῶν πατέρων, σ. 168. — Ἐπισκόπου Ἀχελώου Εὐθυμίου, Ἡ ἱεραποστολὴ τῶν ἁγίων εἰκόνων, σ. 182. — Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, Εἰκόνες

* Τὰ Περιεχόμενα κατήρτισεν ὁ Εὐάγγελος Π. Λέκκος.

Ἐσπερινῶν, Ὁρθρου καὶ τῆς Θείας Λειτουργίας.

6. Γεωργίου Χατζηθεοδώρου, «Βυζαντινὴ Μεγάλη Ἑβδομάδα», Κάλυμνος 1988.

Τὸ βιβλίο ἀποτελεῖ ἔκδοση τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Λέρου, Καλύμνου καὶ Ἀστυπάλαιας. Περιέχει δέ, μὲ κάθε λεπτομέρεια, τὴν τάξη καὶ τὴ μουσικὴ ἀκολουθία τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος.

7. Ζαχαρία Πασχαλίδη, «Εὐχολόγιον», Θεσ/νίκη 1986.

Ὁ Τόμος περιλαμβάνει τὶς ἀκολουθίες τῶν μυστηρίων Βαπτίσεως καὶ Γάμου καθὼς καὶ τὴν ἐξόδιο ἀκολουθία μὲ πλήρη τυπικὴ διάταξη.

καὶ εἰκόνες (2), σ. 184. — Ἐπισκόπου Ἀχελώου Εὐθυμίου, Ἐκκλησία καὶ τυπογραφία, σ. 199, 237, 267, 298, 315. — Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, Εἰκόνες καὶ μηνύματα (1), σ. 208, (2), σ. 240. — Μητροπ. Ἐδέσσης Χρυσοστόμου, Ἀφύπνιση καὶ ἀξιοποίηση τῶν λαϊκῶν, σ. 266. — Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, Βάλωμεν ἀρχήν, σ. 272. — Τοῦ αὐτοῦ, Παρενέργειες, σ. 296. — Τοῦ αὐτοῦ, Φρονιμάδα καὶ ἀκεραιότητα, σ. 312. — Τοῦ αὐτοῦ, Μνήμη εὐλαβικοῦ Ἐφημερίου, σ. 328. — Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ τόσονόσον!, σ. 344.

ΕΠΟΙΚΟΔΟΜΗΤΙΚΑ

Ε. Δ. Θεοδώρου, Πρωτοχρονιάτικες ὑπομνήσεις, σ. 3. — Τοῦ αὐτοῦ, Κυριακὴ τοῦ ἀπολεσθέντος Παραδείσου, σ. 49. — Ἀρχιμ. Γεωργίου Π. Στέφα, Ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ ἐχθροῦ, σ. 55, 69, 85. — Ε. Δ. Θεοδώρου, Ἡ Κυριακὴ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως, σ. 81. — Τοῦ αὐτοῦ, Διαρκὴς χαρά, σ. 97. — Τοῦ αὐτοῦ, Τὸ λάβαρο καὶ ἡ σημαία τῶν Χριστιανῶν, σ. 129. — Μωυσέως Μοναχοῦ, Τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο, σ. 369. — Λάμπρου Κ. Σκόντζου, Πατερικὴ προσέγγιση τοῦ μυστηρίου τῆς θ. Ἐνανθρωπήσεως, σ. 373.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Ἀρχιμ. Δανιὴλ Σάπικα, Βιογραφικὸν ἀνθολόγιον κληρικῶν - ἱατρῶν, βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν χρόνων ἐκ Πελοποννήσου, σ. 20. — Ἀναστ. Π. Τίγκα, Τὰ μαρτύρια τῶν χριστιανῶν ἐντὸς χαλκίνου βοός, σ. 42, 59, 92, 110, 141, 157, 172, 190, 215. — Λάμπρου Κ. Σκόντζου, Οἱ ρίζες τῶν καρναβαλικῶν ἐορτῶν, σ. 61, 78. — Μητροπ. Σισανίου Ἀντωνίου, Σύντομος ἱστορικὴ ἀνασκόπηση τοῦ θεσμοῦ τῆς ἰδιοκτησίας κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα καὶ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους, σ. 103, 149, 163, 180, 196, 234, 263, 293, 310, 325.

8. Ἡοῦς Λαμπίρη, «Θρασύβουλος Σταυρίτσας» (ἄρθρο).

Περιοδ. Ἱατρολογιοτεχνικὴ Στέγη, τεύχος 75/87 καὶ Περιοδ. Τέχτιος 1/1988.

9. Μιχαὴλ Γ. Τρίτου, «Βυζαντινὴ μουσικὴ στὸ Μέτσοβο», Ἡπειρωτικὸ Ἡμερολόγιο ἔτους 1984, σελ. 203 - 208.

10. Γεωργίου Ἀμαργιανᾶκη, «Κρητικὴ Βυζαντινὴ καὶ Παραδοσιακὴ Μουσικὴ» (μελέτη). Ἀνάτυπο ἀπ' τὸν Β' τόμο τοῦ ἔργου, «Κρήτη, Ἱστορία καὶ πολιτισμὸς» 1988, σελ. 319 - 332.

(Τέλος)

— Πρεσβ. Κ. Ν. Καλλιανού, Συμβολή στην ιστορία της επισκοπής Σκιάθου και Σκοπέλου τὸν 18ον αἰώνα, σ. 138, 155, 173. — "Ανοιξι στὸν ἱεροποστολικὸ ἀγρὸ τῆς Κορέας, σ. 214. — Ἀρχιμ. Μαξίμου Χρ. Θεοχάρη, Εἰς καλὴν ἀνάμνησιν!, σ. 239. — Δημοσ. Σαβράμη, «Δικαιοσύνη, εἰρήνη καὶ ἀκεραιότητα τῆς Δημιουργίας», σ. 314. — Ἀρχιμ. Εὐθ. Ε. Ἐλευθεριάδου, Ἡ ἀχειροποίητος εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, σ. 331. — Εὐαγ. Δ. Θεοδώρου, Ἡ ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων, σ. 353. Ἀρχ. Μακ. Βαροῦ, Τὸ ἄστρον τῆς Βηθλεὲμ εἰς τὴν Βυζ. Τέχνην, σ. 361.

ΒΙΒΛΙΚΑ — ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ

Ἀρχιμ. Παντελ. Καθρεπτίδης, «Γενηθῆτω τὸ θέλημά σου...», σ. 19. — Δημοσθ. Σαβράμη, Ὁ ἀπελευθερωτικὸς χαρακτήρας τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, σ. 109. — Θεοδ. Φαριώτης, Ὁ κόσμος τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων στὴν ὑμνογραφία μας (φοῖνιξ, νάρδον, ὄναριον), σ. 114. — Ἀρχιμ. Παντελ. Καθρεπτίδης, «Καὶ ἄφες ἡμῖν...», σ. 201.

ΑΝΤΙΑΙΡΕΤΙΚΑ

Πρωτοπρ. Ἀντωνίου Ἀλεβιζοπούλου, «Ὑπεραγορὰ Θρησκείας», σ. 23. — Τοῦ αὐτοῦ, Οἱ αἱρέσεις εἰσβάλλουν... Ἡ Ἐκκλησία, σ. 58, 71, 90, 119, 134, 154. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ἀντιαίρετικὴ ποιμαντικὴ τῆς Ἐκκλησίας, σ. 211, 251, 277, 301, 318, 334.

ΕΠΙΚΑΙΡΑ (ΣΧΟΛΙΑ)

Εὐλογία τοῦ Μακαριωτάτου. — Πράξεις τιμῆς. — Γιά ποιοὺς χτυπᾷ ἡ καμπάνα; σ. 29. — Τὸ πρῶτο βῆμα στὴν ἐπόμενη μέρα. — Τὸ αἷμα τῆς εἰρήνης. — Ἀπαλειδοξεῖτε!, σ. 30. — Φωνὴ ποιμένων. — Μνημεῖο ἄγνωστο δασκάλου. — Μὴ πρόταση ζωῆς, σ. 47. — Τὸ ἱερὸν τριπρόσωπο. — Ὁκέϊ; — Ἐχομε τὸ κουράγιο; — Δούρειοι ἵπποι, σ. 63. — Ἡ ἀνατολὴ τῆς Ἀνατολῆς. — Χωρὶς τίτλο. — Ὁ Γολγοθᾶς τῆς Ἐκκλησίας τῶν Βοιωτῶν, σ. 80. — Ἀρχὴ τοῦ Ἑαρος. — Δῶστε (ἂν μπορεῖτε) ἀπάντησιν. — Σῶστε τὸ παιδί! — Τὰ ναρκωτικά, σ. 94. — Γρηγόριος ὁ Ε'. — Χριστὸς ἀνέστη! — Ἡ Μυσταγωγία. — Μή... παιδεῖα! — Ἐμεῖς, πάντως, ρωτᾶμε..., σ. 127. — Καλεῖ ὁ Θεὸς Ἀμφιτρυῶν. — Στιγμὲς ἐξάρσεως. — Τὰ δελφινία πεθαίνουν..., σ. 128. — Ὁ Μακαριώτατος γιὰ τὴν εἰρήνη. — Δυστυχῶς..., Εὐτυχῶς..., — Ἡ αἰχμὴ τοῦ Μαΐου ἢ ὁ Μάιος τῆς αἰχμῆς, σ. 143. — 29η Μαΐου 1453. — Θέση καὶ ἀντίθεση. — Ἀνάμεσα στοὺς ἀγρούς. — Ἡ μέθοδος, σ. 158. — Πρωθυεραρχικοὶ λόγοι εὐθύνης. — Αὐτὰ ποὺ σέβονται οἱ αἰῶνες... Πάνω καὶ πέρα καὶ πίσω..., σ. 176. — Πρόλογος ἢ ἐπίλογος; — Τὰ ὁρόσημα. — Θηρία μὲ καὶ χωρὶς εἰσαγωγικά. — Γιατί, σ. 191. — Ἐπὶ τέλους! — 2.000, Καλημέρα!... — Γιατί; Ὡς πότε; Ὡς ποῦ; — Ἐνα ὄχι ἀπὸ τὴν Ὑδρα, σ. 222. — «Ξενυχτῆστε στὴν Πάρνηθα!» — Οἱ ἅγιοι τῆς Λέσβου. — Ὁ Θεὸς βοηθός!, σ. 223. — Σημαντικὴ πρωτοβουλία τοῦ

89,4 FM. — Ἐ, ἦταν καιρὸς!... — Ὁ ἀπολογισμός, σ. 254. — Στὸ χέρι μας ὁ οὐρανός! — Ὑπεραγία Θεοτόκε. — Ἀρπαξαν τὸ κλειδί. — Ὁ Αὐγουστος τῶν ἐκτιμήσεων, σ. 255. — Φύλακας, ὠραιότητα, κραταίωμα, στήριγμα, δόξα καὶ τραῦμα. — Μπράβο Τζ. Μανούντσα! — Ἐτσι, ἀπλᾶ... — Τὸ «100», τὸ «112» καὶ τὸ «Κύριε ἐλέησον!», σ. 286. — Διαβάζουμε. — Ἐπικροτοῦμε! καὶ προσθέτομε. — Μνήμη ἀγαθῆ. — Ἡ χώρα τοῦ «παρὰ πέντε», σ. 287. — Εὐγε στὴ Χίο. — Ἐχω μιὰ ἀπορία, σ. 304. — Καναπέδες... γεμιστοί! — Ἐμεῖς οἱ «προοδευτικοί». — Λίγο μετὰ..., σ. 319. — Ἄνω σῶμεν. — 70 χρόνια παρουσίας. — Αὐτοκτονοῦμε, σ. 336. — Χάθηκαν; — Τώρα μποροῦμε νὰ ἡσυχάσουμε! — Ἐφιάλτες παράλληλοι! — Γιὰ πάντα ἡ μέλισσα θ' ἀξιοποιεῖ τὰ ἄνθη!, σ. 350. — Ἀνασύνδεση σχέσεων. — Γενικότερα. — Εἰδικότερα. — Ἡ Ἱστορία, εὐτυχῶς, ἐπαναλαμβάνεται, σ. 378. — Εὐγε. — Ἡ συνισταμένη, σ. 379.

ΟΜΙΛΙΑΙ — ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ — ΛΟΓΟΙ

Μητροπ. Πατρῶν Νικοδήμου, Μηνύματα Τριωδίου, σ. 4, 34, 50, 66, 82, 98, 146, 162, 178, 194, 226, 258, 290, 306, 322, 338, 354. — Πρωτοπρ. Νικ. Γ. Σκιαδάρος, Τὸ ἀνθρωποεἶδωλο τῆς ἐκκληνορθόδοξης παιδείας μας ὑπὸ τὸν προβολέα τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, σ. 26. — Πρεσβ. Χαλαράμπους Μαρκετόου, Γερρόντισσα Ἀγάθη μοναχὴ, σ. 44. — Ἀρχιμ. Χρυσ. Π. Ἀβαγιανού, Ἡ προσωπικότης τοῦ πνευματικοῦ, σ. 170, 189, 210. — Τοῦ αὐτοῦ, Μνήμη καὶ διδασχὴ ἀγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου, σ. 242. — Ἀρχιμ. Ἰακ. Καραμούζης, Τὸ μαρτυρικὸ ἦθος τῶν Ἀγίων, σ. 332. — Ἀρχιμ. Χριστοδούλου Μουστάκα, Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, σ. 346, σ. 366. — Ἀρχιμ. Παύλου Ἀθανάτου, Ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἱατροὶ μας, σ. 364.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Μητροπ. Σισανίου Ἀντωνίου, Ἡ προσευχή, ἡ ἀναγκαιότης, ἡ δύναμις καὶ οἱ καρποὶ αὐτῆς, σ. 8. — Ἀρχιμ. Παύλου Ἀθανάτου, Ἡ Γέννησις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν Ἀγιογραφίαν, σ. 13, 37, 53, 74, 91, 107, 131, 151, 167, 187, 205. — Πρωτοπρ. Δημ. Δρίτσας, Ἐκκλησία καὶ ἐγκόσμιος ἐξουσία κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀπ. Παύλου, σ. 38, 121. — Κων. Ρ. Ἀθανασιάδης, Πρόσκλησις καὶ προσταγή, σ. 60, 76. — Εὐαγ. Δ. Θεοδώρου, Τὸ νόημα τῶν ἱερῶν εἰκόνων, σ. 65. — Δημοσθ. Σαβράμη, Ἡ παιδαγωγικὴ σημασία τῶν ἡμερολογίων τῆς Μητροπόλεως Γερμανίας, σ. 133. — Τοῦ αὐτοῦ, Νέα ἐκδοσις τῆς θ. λειτουργίας στὴ γερμανικὴ γλῶσσα, σ. 186. Ἀρχιμ. Δανιὴλ Ε. Σάπικα, Ἡ «Ἀντιγόνη» τοῦ Σοφοκλῆ, σ. 270. — Ἀμπρου Κ. Σκόντζου, Συγκρότηση καὶ ὀριοθέτηση τοῦ Κανόνης τῆς Κ. Διαθήκης, σ. 280. — Ἀρχιμ. Δανιὴλ Ε. Σάπικα, Ἡ Καθολικότης τῆς Ἐκκλησίας, σ. 300, 317, 330. — Μητροπ. Σισανίου καὶ Σιατίστης Ἀντωνίου, Τὸ ἀληθινὸν καύχημα τοῦ Χριστοῦ, σ. 341, 357. — Δημοσθ. Σαβράμη, Δύο σημαντικὲς ἐκδόσεις τοῦ Ὁρθοδόξου

Κέντρου τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου, σ. 342. — Γιάννη Μ. Σπετσιώτη, Βιβλιογραφικὸ καὶ ἀρθρογραφικὸ δελτίο Βυζ. Μουσικῆς ἔτους 1989, σ. 348, 380. — Δημοσθ. Σαβράμη, Ὁ ἀντιχριστιανικὸς χαρακτήρας τῆς «ἡλεκτρονικῆς» Ἐκκλησίας, σ. 360.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ — ΓΕΓΟΝΟΤΑ — ΑΞΙΟΣΗΜΕΙΩΤΑ

(Συντάκτης: Εὐάγγελος Π. Λέκκος)

Αὐξηση συντάξεων TAKE. — Σύνδεσμος Ἐφημερίων «Ἀπ. Τίτος». — Ἱερατικὸ συνέδριο στὰ Σπάτα. — Στὴν Ἱ. Μητρόπολιν Ἱερισσοῦ, σ. 31. — Ραδιοφωνικὸς Σταθμὸς τῆς Ἐκκλησίας. — Ἀπονομὴ βραβείων. — Ἑνοριακὴ χορωδία στὸ Πανελλήνιο Φεστιβάλ. — Ἐκδόσεις, σ. 32. — Ἐτήσιο μνημόσυνο ἱεραποστόλου. — Ἀνοιχτὴ ἱερατικὴ σύναξις. — Ἐκδηλώσεις. — Ἐκδόσεις, σ. 48. — Τιμητικὴ παρασημοφόρηση. — Ἡ Ἑταιρία Ἀνδρίων Ἐπιστημόνων. — Προτομὲς κληρικῶν στὴν Ἀνώπολη Σφακίων. — Ἐκδόσεις, σ. 64. Ἐκδηλώσεις. — Ἡ Ἑλληνικὴ Βυζαντινὴ Χορωδία. — Ἐκδόσεις. — Πρωτότυπη ἰδέα, σ. 96. — Ἡ Ἱ. Μητρόπολις Καστοριάς. — Ὀδοιπορικὸ ἀγάπης στὶς φυλακές. — Ὁ Σύλλογος ὑπαλλήλων TAKE. — Ἐκδόσεις, σ. 144. — Πανελλήνιος διαγωνισμὸς γιὰ τὴ συγγραφὴ μελέτης μὲ θέμα «Ἡ Ἐκκλησία στὴν Κατοχή». — Ἱ. Μητρόπολις Χίου. — Ἡ 4η ἀνοιχτὴ Ἱερατικὴ Σύναξις. — Κληρικολαϊκὴ σύναξις στὴν Ἀρναία. — Ἐκδόσεις, σ. 160. — Προσφορὰ τῆς Ἀπ. Διακονίας. — «Ἑνοριακὸς λόγος». — Ἐκδόσεις. — Διαγωνισμὸς γιὰ τὴ συγγραφὴ μελέτης, σ. 192. Τὸ Πατριαρχικὸ Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν. — Ὁ παπα-Πέτρος Ἀλβέρτος. — Δύο Σύλλογοι (ΠΕΦΠ, Ὁ Ὀνήσιμος). — Ἐκδόσεις, σ. 224. — Προκήρυξη λογοτεχνικῶν βραβείων. — Ἐκδόσεις, σ. 256. — Τὰ 400 χρόνια τῆς Ἱ. Μονῆς Πεντέλης. — «Τὸ χωριό μας, οἱ Πυλές». — Βυζ. Μουσικὴ στὸ Θέατρο Ἐπιδάουρου. — Ἐκδόσεις, σ. 288. — Τὸ ἀσφαλιστικὸ νομοσχέδιο. — «Μετέωρα τὰ ἱερά». — Ἱερεὺς καὶ στὸ Πυροσβεστικὸ Σῶμα, σ. 320. — Προτομὴ τοῦ πρωτοπρ. Ἑμμ. Μυτιληναίου. — Χρονικὸ γιὰ τὸν ἱ. ναὸ Ὁσίου Μελετίου. — Ἐκδόσεις, σ. 352.

Ἐκδόσεις (περιληπτικὴ παρουσίαση) στὶς σελ. 32, 48, 64, 96, 144, 160, 192, 224, 256, 320, 352.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Μοναχοῦ Μωϋσέως Ἀγιορείτου, Ἡ θεολογικὴ σκέψις τοῦ π. Γ. Φλωρόφσκυ, σ. 25. — Φς, Κ. Σαρδελῆ,... Καὶ ἐγένετο φῶς, Κύριλλος καὶ Μεθόδιος. — Σύναξις. — Παν. Φωτέα, Μορφὲς Ἑλλήνων, σ. 46. — Ι. Μ. Χατζηφώτης, Ἡ καθημερινὴ ζωὴ στὸ Ἅγιον Ὄρος. — Πρεσβ. Γερ. Ζαμπέλης, Ἡ ἀγία Μαύρα καὶ τὸ Κάστρο της, καί: Τὸ Ἦσυχαστήριον τῶν ἁγίων Πατέρων Λευκάδος. — Ἰω. Δ. Καραβιδόπουλου, Τὸ κατὰ Μᾶρκον Εὐαγγέλιον. — Γέροντος Φιλοθέου Ζερβάκου, Πατρικαὶ νοουθεσίαι. — Πρωτ. Κων. Βαστάκης, Μεγαλοχωρῖτες καὶ Μικροχωρῖτες ἐθνομάρτυρες τῆς 24.12.1942, σ. 62. — Μαρία

Ματζάρη - Μιχαήλ, Ἡ πρεσβυτέρα (ματιὰς στὴ μορφὴ της. — Δημ. Ζ. Σοφιανοῦ, Ὅσιος Λουκᾶς. Πρωτοπρ. Κων. Βαστάκης, Ἡ ὁσία Μεθοδία τῆς Κιμῶλου, σ. 95. — Ἀρχιμ. Νικ. Ι. Πρωτοπαπᾶ, Ἐκκλησία καὶ μάγια. — Ἱ. Μητρ. Κερκύρας, Βίος, θαύματα καὶ Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος. — Κ. Π. Δεμερτζῆ — Μ. Γ. Μεγακλῆ, Παραμυθία τῆς Σμύρνης, σ. 126. — Μητροπ. Γόρτυνος Θεοφίλου, «Κτίσε μου τὴν Ἐκκλησία...». — Πρωτοπρ. Εὐαγ. Κ. Μαντζουνέα, Τελετουργικὴ, σ. 159. — π. Γεωργίου Δ. Μεταλληνοῦ, Ἡ Ἐκκλησία μέσα στὸν κόσμον. — Π. Μ. Σωτήρχου, «Διὰ τῶν οἰκτιρμῶν». — Μητροπ. Γόρτυνος Θεοφίλου, Εἶχαν ποτάμι τὰ Τρέσταινα; καί: Μιὰ παγωμένη λίμνη ποὺ γίνθηκε θερμὴ ἀγκαλιὰ τοῦ Θεοῦ, σ. 175. — Σύναξις Νο 33. — Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, Ἡ πληροφορικὴ στὴ ζωὴ μας. — Σπ. Ἀλεξίου, Ἐκκλησία καὶ Κοινωνία. — Μητροπ. Γόρτυνος Θεοφίλου, Κήρυγμα πάντα ἐπὶ καιρὸ «μετανοεῖτε». — Πρωτοπρ. Γ. Θ. Τσέτση, Εὐρωπαϊκὴ ἐνότητα καὶ Ἐκκλησία. — Ι. Θ. Παπαβασιλείου, Πνευματικὴ καὶ κοσμικὴ ἐξουσία. — Ἐκδ. «Ἀστήρ», Παρακλητικοὶ κανόνες, σσ. 220, 221. — Ἀρχιμ. Πολ. Γιάνναρου, Νοουθεσίες ἐρημίτη. — Εὐαγγελίας Παπαχρήστου - Πάνου, Ρεμβασμὸς καὶ κατάνυξις, σ. 285. — Γιάννη Βουκελάτου, Σημειώσεις κριτικῆς. — «Νέοι Ἀκρίτες», Παραμυθία τῆς Κύπρου. — Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, Μνήμη καὶ λήθη στὴ θ. Λειτουργία. Ἑτερον: Στὸν πηγαῖο γιὰ τὴν Εὐρώπη. — Ἑτερον: Θεραπευτικὴ διακονία, σ. 303. — Π. Β. Πάσχου, Ἐρωδιὸς φιλαμαρτήμων. — π. Λάμπρου Σταθόπουλου, Ἀντίλαλοι μισοῦ αἰῶνα ἐφημεριακῆς διακονίας (1934-84), σ. 335. Φς, Ἀρχιμ. Δανιὴλ Ἀεράκης, Ἡ Ἀ' πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολή. — «Σύναξις» (3/1990), σ. 351.

ΕΙΚΟΝΕΣ — ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Ὁ Ὄν, σ. 2. — Χάλκινον ἀφιέρωμα πρὸς τιμὴν τοῦ Μολώχ, σ. 93. — Χορὸς τῶν Ἀγγέλων, σ. 96. — Ἡ θριαμβευτικὴ εἴσοδος τοῦ Χριστοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα, σ. 114. — «Δὸς μοι ποιεῖν». — «Πᾶς ὁ πίνων...», σ. 137. — Ἀπὸ ἓναν ἀπατέρα ἀφέντη... σ. 168. — «Ὅπως καταντήσωμεν οἱ πάντες...» σ. 169. — Ἐνας καὶ μοναδικὸς κόσμος, σ. 208. — Ἀλλαγὴ τῶν πόλων τοῦ ἄξονα, σ. 209. — Κορεάτισσα πρεσβυτέρα παίρνει τὸ ἀντίδωρο..., σ. 214. — Ὁ τότε μητροπολίτης Ἀρτης καὶ νῦν ἀρχιεπίσκοπος κ. Σεραφεῖμ (1952), σ. 239. — Εἰκόνες καὶ μηνύματα, σ. 240. — Εἰκαστικὴ παραμυθία, σ. 241. — Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, σ. 307. — Ὁ πατριάρχης Μόσχας Ποιμὴν, σ. 328. — Κων/νος Γ. Μπόνης, σ. 363. — Ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ, σ. 362.

Γιὰ 8,τι ἀφορᾷ στὸν «ΕΦΗΜΕΡΙΟ» πρέπει νὰ ἀπευθύνεσθε στὴ Διεύθυνση τοῦ Περιδικιοῦ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», ὁδὸς Ἰωάννου Γενναδίου 14, 115 21 Ἀθήνα — Τηλ. 72.18.308.

“ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ,”

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

ΟΜΟΤΙΜΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΟΙ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1990 ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ ΤΟΥ «ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ»

† Ο ΠΑΤΡΩΝ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ

† Ο ΣΙΣΑΝΙΟΥ ΚΑΙ ΣΙΑΤΙΣΤΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ

† Ο ΕΔΕΣΣΗΣ ΚΑΙ ΠΕΛΛΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

† Ο ΑΧΕΛΩΟΥ ΕΥΘΥΜΙΟΣ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΣΑΒΡΑΜΗΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΡΧΙΜ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ Π. ΑΒΑΓΙΑΝΟΣ

» ΠΑΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΤΟΣ

» ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΒΑΡΛΑΣ

» ΕΥΘ. Ε. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ

» ΜΑΞΙΜΟΣ ΘΕΟΧΑΡΗΣ

» ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ ΚΑΘΡΕΠΤΙΑΔΗΣ

» ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ Η. ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ

» ΔΑΝΙΗΛ Ε. ΣΑΠΙΚΑΣ

» ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΣΤΕΦΑΣ

ΠΡΩΤΟΠΡ. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΛΕΒΙΖΟΠΟΥΛΟΣ

» ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΔΡΙΤΣΑΣ

» ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗΣ

ΠΡΕΣΒ. ΚΩΝ. Ν. ΚΑΛΛΙΑΝΟΣ

» ΧΑΡΑΛ. ΜΑΡΚΕΤΟΣ

ΜΟΝΑΧΟΣ ΜΩΥΣΗΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ

ΚΩΝ/ΝΟΣ Ρ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΛΕΚΚΟΣ

ΔΑΜΠΡΟΣ Κ. ΣΚΟΝΤΖΟΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΠΕΤΣΙΩΤΗΣ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΤΙΓΚΑΣ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΕΡΟΥΣΗΣ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΨΑΡΙΩΤΗΣ